

Mathó Waúŋšile Thiwáhe

Lakota
Berenstain
Bears

TEACHER & CARE-GIVER'S GUIDE

INCLUDES EPISODE:
SCRIPTS
VOCAB LISTS
REVIEW QUESTIONS

Mathó Waúŋšila Thiwáhe

About the Mathó Waúŋšila Thiwáhe TV Series.

The Lakota Berenstain Bears Project is a joint venture of the Standing Rock Sioux Tribe and the Lakota Language Consortium, with the goal of bringing the Lakota language to family television sets across all Lakota-speaking communities in North and South Dakota, and well beyond.

Produced and distributed with the permission of Berenstain Enterprises, Inc., Nelvana Limited and PBS (Public Broadcasting System), this 20-episode Lakota language edition of the Berenstain Bears is a first of its kind - the first Native American language cartoon series EVER.

Voices of the characters are all from the Lakota-speaking Standing Rock, Cheyenne River, Pine Ridge, and Rosebud communities of North and South Dakota, and reflect all local dialects of the language.

Equally as important, the original Berenstain Bears series lines up very well to Lakota values, which was very important in the making of this series. Lakota values such as bravery, respect, generosity, and fortitude all play significant roles throughout the 20-episode series. Lots of different family interactions reflecting day-to-day life, as well as many idiomatic expressions help keep the language use real and relevant in every episode.

The "Mathó Waúŋšila Thiwáhe" television series will begin airing on North and South Dakota Public Broadcasting stations starting in September of 2011. The individual episodes will be posted on this companion website in the order that they appear on television. For a full schedule of episodes, [click here](#).

All 20 episodes will be available on a limited edition DVD, complete with a 12-page episode guide for teachers, parents, and students alike - available in late Fall 2011.

We hope you enjoy this cartoon series and find it helpful in keeping the Lakota language alive in your household and community. It is such a crucial cultural treasure that should never be lost due to lack of use.

Welcome and enjoy "Mathó Waúŋšila Thiwáhe" - the Lakota Berenstain Bears.

20 Episodes

1a	Trouble At School: Owáyawa Ektá Wóškiške	p. 3
1b	Visit the Dentist: Hiáphiye Kiŋ	p. 15
2a	Mighty Milton: Wóšikšičeka Waŋ Iglúwičakhe	p. 28
2b	Mama's New Job: Húŋkupi Kiŋ Wówaši Ečhúŋ.	p. 40
3a	Go To School: Wayáwapi.	p. 50
3b	A Week at Grandma's: Thokháŋl Thiinyŋkapi.	p. 63
4a	Trouble With Pets: Šuŋhpála Waŋ Wóšil Káŋe.	p. 74
4b	The Sitter: Hokší-Awáŋyaŋke Kiŋ.	p. 87
5a	Too Much TV: Wičhítanaškaŋškaŋ Kiŋ Etáŋhaŋ Iglúhlayapi	p. 99
5b	Trick or Treat: Itóŋiŋ Kithúŋpi.	p. 113
6a	Trouble With Money: Mázaska Kamnápi na Sáŋm Iyéičiyapi.	p. 127
6b	Double Dare: Sémni Eyá Wapáŋeyapi	p. 135
7a	Out For the Team: Thábápha Akíčhiyapi	p. 145
7b	Count Their Blessings: Wóyawašte Kiŋ Glawápi	p. 155
8a	Slumber Party: Thiinyŋg Wičhákičhopi	p. 163
8b	Homework Hassle: Wóuŋspe Wówaši	p. 171
9a	The Talent Show: Wówayuphike Kpazópi	p. 184
9b	The Haunted Lighthouse: Phetízaŋzaŋ Othí Waŋ Naŋíthūŋ Kiŋ	p. 193
10a	The Birthday Boy: Thúŋpi Anpétu Kiŋ	p. 205
10b	The Green Eyed Monster: Wónawizi	p. 215

a Standing Rock Sioux Tribe/Lakota Language Consortium co-production
Executive Producer: Wilhelm Meya; Co-Executive Producer: Jan Ullrich;
Teacher's Guide Author: Peter Hill
Layout and Web Producer: Mitch Dowell and Branding Experiences

This Guide was supported by a grant by the First Nations Development Institute.

Brother Owáyawa él wóškiške čháŋna šna, mathóla waŋ líla čhet'úŋič'igla.

Sister Tókša híŋhaŋni kiŋ!

Sister Iná! Waglí ye!

Mama Čhuŋkší ... tókheškhe yaúŋ he?

Sister Tanjáŋ waúŋ! ... Thibló tóktuka he?

Mama [oíputhake]

Mama Tanjáŋ akísni ye. Híŋhaŋni kiŋ wayáwa gníŋ kta kéye.

Sister Waúŋspekhiye kiŋ wówaši kiŋ lé k'u-máši.

Brother Iná! ... ipáhiŋ waŋží akhé makáu wo.

Sister Iná, tókša waŋží iwákiču kte.

Mama Philámayaye.

Brother Uŋkčégila tháŋka. ... Iyótanŋčih wókhokipheke. ... [hoŋpé]

Brother Háu tháŋkší.

Sister Thibló, nitáŋyaŋ he?

Brother Owámahečeča. Philámayaye.

Sister Hé táku he?

Brother Lé heíle héčha. [hoŋpé]

Sister Má. ... Táku yakhá he?

Brother [h'lohlo] Heíle kiŋ lé akáŋl uŋkčéǵila tháŋkíŋkiŋyaŋ kiŋ lenáos okíčhize yuhápi kte. ...

Sister Lé nič'ú mašípi.
 Brother Oháŋ, wašté.
 Brother [h'lohlo]
 Sister Ečhánuŋ kte šni he?

Brother Tókša. [h'lohlo]

Sister [okíniya] ... Anpétu Thókáhe k'uŋ héhaŋ čič'ú kiŋ é kayéš ečhánuŋ šni. ... Má úŋničihišni.

Brother Amákisni kiŋ waglúštaŋ kte. ... [káhkaǵe] Héčhena makhúže.

Brother [h'lohlo]
 Sister Héčhanuŋ oyákíhi háŋtaŋš wówaši yaglúštaŋ oyákíhi.

Brother Wópazo waštéwalake kiŋ!

Brother [ihát'e] ... [ihát'e]
 Crowd [hmúŋ s'e wóglakapi]
 Brother Háu k'hólá!

Lennie Wáŋ! Ní yaúŋ!

Brother [ihá] Háŋ, kaptá wahíyu.

Lennie Líla uŋníksuyape ló.

Brother [ihá] Háŋ, míš-eyá. Čha oyáka yo.

Lennie Wíyawa wóuŋspe wówaši óta uŋyúhapi. ... Yaglúštaŋ hwo?

Brother Haŋhépi kiŋ él éwatuŋwiŋ kte.

Lennie Wóiyuthe kiŋ íŋš tók?

Brother Wóiyuthe?!

Lennie [ožíži] Thó éyaš wóiyawa kiŋ hé yakhíyušpiŋ kte héčha, iŋchéye?

Brother Oháŋ éyaš ... tuktúŋma so?

Lennie Lé. ohláthe hé kiŋ lé é. Ayábleza hwo?

Teacher Bob Yakhíyotakapi kiŋ wóiyuthe kiŋ čič'úpi kte. ... Tókheškhe wílawapi kin hená owá po.

Brother Hoštíiiiiiii.

Teacher Bob Tanyáŋ ečhánuŋ.

Cousin Freddie Hóka!

Teacher Bob Yuphíya ečhánuŋ.

Cousin Freddie Waŋžíni blušná šni. Níš tók?

Lennie Míš núnblala wakášna.

Teacher Bob Oháj! Héčhegla.

Lennie Tókša!

Teacher Bob Tókša híňhanj ni kij.

Brother Hoští! [okíniya] ... Šičáya yeló.

Teacher Bob Líla šičáya ečhánuj weló.

Brother Tákuni?!

Teacher Bob Thiyáta wówaši kij yaglúšťanj šni hwo?

Brother Líla makhúže yeló. [káňkaže] ... Wičhókhuže kij hé áta makté tkhá.

Teacher Bob [HmMMM]

Brother Éyaš íň ... waná amákisni s'elécheča. Na tókša hená waglúšťanj kte.

Teacher Bob Wašté yeló.

Brother Waná wakhíyagnij kte.

Teacher Bob Eyá, yakhí kij ... nihúň na niyáte kij čhažé oígwapi na mayákaku kte.

Brother [napčé] ... Oháj.

Brother Wáj ... iyéš wičhókhuže kij wahéhanjanj šni.

Mama Owáyawa tóktu he?

Brother Eyá ... wóiyuthe waŋ uŋyúhapi ...

Sister [hoǎpé] Iná líla omáphi-šni.

Mama Huŋhúŋ.

Sister [pšá] ... [pǎhǎlí glažíŋče]
Papa Wáŋ, khúže séče ló.

Mama Má natá nikǎáte.

Sister Thibló owáŋgmaye kštó.

Papa Olúspe séče ... čhiŋkší táku ehé só?

Brother Íŋ ... [iǎt'e] Eyá tókǎ šni. Tǎŋkší iníhiŋmičiye. Hená tǎochíčíkšu kte.

Sister Íŋ ... philámayaye.. [hoǎpé]

Papa Alóčhiksohiŋ kte.

Mama Waháŋpi wakáŋiŋ kte.

Brother [íšpašpa] ... tákuni ... [íšpašpa]

Teacher Bob Líla šičáya ečhánuŋ.

Sister Aŋpétu Tǎokáhe haŋ čhič'ú kiŋ é kayéš ečhánuŋ šni. ... Má úŋničihišni.

Brother Mm tágni ... mmm

Teacher Bob Eyá, nihúŋ na niyáte kiŋ čhažé oígwapi na mayákaku kte.

Brother [ířpařpa] Tákuni! [ğebyéla niyá] ... [Aw.]

Papa Tákuwe loyáčhiŋ ŝni hwo?

Brother [Huh?] ... Íŋ hiyá, íŋře ... táku waŋ lečhář wéksuye.
Sister Até, waná lé waŋlákiŋ kta he?

Papa Oháj. ... Wablákiŋ kte.

Sister [hořpé]
Papa [Hmm.]
Sister Tókřa he?

Papa Nahájřčhiŋ níkháte. ... Thiyátani naŋká wařtéke, čhuŋkří.

Brother [kářkaře] Íŋ, míř-eyá, makhúře séče. ... Líla makháte. ... Míř-eyá éna waúŋ kte.

Mama Átař níkháte ŝni.

Brother Éyař howářpa-he. [kářkaře] Othéřhike ló.

Mama Ečháni iyátakuni kte ŝni. Hořpápi přežúta eyá očíčikřu.

Brother Héčhanuŋ he?

Mama Sičhájophiye kiŋ él.

Brother Oháj ... philámayaye.

Papa [yağópe] ... Inářni po. Úŋyaŋ iníyayapi kte.

Mama Wóžuha ékiktunže šni ye.

Brother [Huh?] ... Oháj. ... [iǎhá] Éwektunža tkhá.

Brother Wayáwa mníj kte šni.

Brother Wóiyutǎhe kij hé wěchu kte šni. Makhúža képhij kte.

Brother Mačhánzeke! ... Kǎhánmat'e! ... H'újmat'e!

Brother Hoští ... ták tókǎhamun kta he? Thiyáta na owáyawa ektá waglá owákihi šni.

Gramps [yaǎópe]
Gran Tǎakožá!

Brother Šičáya iyémič'ie.

Gran [iǎhát'e] ... Má lé, wówapi kij lé mísanm ĥijǎhíj.

Gran Eyá ... héčhegla aphíwaya owákihi.

Brother Líla tanjáj ečhánun ... [čhuwí okíniya] ... éyaš tanjáj ečhámun šni kij nahánǎhčij
ótǎhanij.

Gran Tǎakožá, iyókšil'ič'ie šni ye. ... Waslólyaya čha slol'únjyanpi.

Brother Waúnmaspe šni kéčhanmi. ... Tóhanǎhčij léchel yaglúšna he?

Gramps [Hmmm.] Hiyá, tóhanǎ šni.

Brother [čhuwí okíniya]
Gramps Hó éyaš mithóni kij éd óta akhígde ... theǎíya iyágdemič'ie.

- Brother Héčhanuŋ he? Itéšniyaŋ?
- Gramps Hó maúŋni kte. ... Táku čhičípazo kte.
- Brother Wáŋ! Čhaŋpágmiaŋpi kiŋ hé niťháwa he?
- Gramps Háŋ, dína eháŋna héčhamuŋ. Aókawiŋh̄ ibdámniŋ kta tkhá éeye čhokáŋgnagya ibdábde.
- Brother Tákuwe yakáwiŋge šni he?
- Gramps Tókhahe bdá he? Éyaš héčhegna bdá čhaŋké ečhéd kaňdíwaye. Haŋkéya čhaŋpágmayaŋpi kiŋ yuhúŋhuŋphičhašni kaňdí éyaš dína imášteča čhaŋké tuwéna owákiyake šni.
- Brother [okíniya] ... Wáŋ.
- Gramps Áta ičháŋtemašičŋ na níš-eyá waná iyónikiphi šni načhéče.
- Brother Takómni. ... Éyaš tókheni h̄'aŋ-phíča šni.
- Gramps Óh! heyé šni yo, tħakóža. Yaglúwašte oyákihi.
- Brother Tókheškhe čha?
- Gramps Čhičípazo kte dó. .. Hiyú wo.
- Brother Líla šíča čha wahóčhiyapi.
- Papa Šíča hwo? ... Tákuni lé isáŋm šíče šni yeló.

Gramps Oyágdake šni na wayáwa dé šni háŋtaŋš hé isáŋm šíče.

Brother Takómni.

Mama Wáŋčagna yaú kta tkhá.

Brother Owáglušíče.

Papa Yaglúwašte kiŋ wašté.

Gramps Eháš akhé.

Papa Takómni wayáwa níŋ kta iyéčeča yeló. Híyu wo.

Brother Philámayaye.

Gramps Oháŋ. [ihát'e] Čhaŋpágmiaŋpi niťháwa kiŋ ... dína ěčij kaťdí šni yedó.

Mama Na lé wówapi kiŋ wičhákichu we.

Brother Oháŋ, Iná. Tókša!

Crowd [akíš'api]

Brother Wáŋ lé wáŋ. Blušťáŋ yeló.

Teacher Bob Wašté. Taŋyáŋ ečhánuŋ weló!

Lennie Tókhilala hwo? ... Líla tťéhaŋ uŋkánipĥepe ló.

Brother Tókša waú kte. ... Tťokéya lená waglúšťáŋ kte.

Lennie Wówapi? Toníkča hwo? Tťabnákhhab yakápiŋ hwo?

Brother Háj, tomákča šni. ... Waḡná matáḡyaḡ yeló.

akísni – to get well, recover
aphíyA – to repair or fix something; to
heal someone or cause to get well
ablézA – to realize, study, or understand
something
čhaṅpágmiyaṅpi – a wagon
čhaṅzékA – to be angry
čhiṅkší – son
čhuṅkší – daughter
ékiktunžA – to forget something related
to oneself
gluštáṅ – to finish something related to
oneself
gluwášte – to correct or improve
something related to oneself
h'úṅt'A – to be exhausted, burnt out
ináhni – to hurry
iyópḥeyA – to discipline someone, chew
them out
kaḥdí (kaḥlí) – to get stuck, as in mud
khúžA – to be sick
kháṅt'A – to be frustrated
kaú – to bring something to someone
k'ú – to give something to someone
míš-eyá – me too
mitháwa – mine
naháṅḥčij – not yet; still
oglušičA – to make a mistake
ophí šni – to not feel well
óta – many, a lot
othéhikA – hard, trying, or difficult
okíhi – to be able to do something

owáyawa – school
oyákA – to tell something
pḥežúta – medicine
slolyÁ – to know something
šičáya – it is too bad, it is a shame
takómni – definitely, for sure
tákuni – nothing
taṅyáṅ – well, fine
thehíya – with difficulty
thibló – older brother (female term)
thiyáta – at home
thákóža – grandchild
tháṅka – big, large
tháṅkší – younger sister (male term)
théhaṅ – for a long time
tóhaṅni – never
tókča – something is wrong with
someone, something is the matter
úṅčikpani – to be lazy
waslólyA – to be knowledgeable, know a
lot
waúṅspe – to be educated
waúṅspekhiyA – a teacher
wayáwa – student; to read
wóiyutḥe – a test
wókhokipḥekA – scary; dangerous
wóuṅspe – education, schooling
wówaši – work
wóžuha – a bag, sack, container
yuphíya – very well, excellently
yuštáṅ – to finish something

1. Óthokahe ektá Mathóla tókča he?
A) iyókšiče B) khúže / wayázanke C) čhanzéke D) úñtñunič'iyé
2. Wóiyuthe kinj él, Mathóla wóiyunģe tóna tanyán ayúpta he? Tákuwe čha šičáya ečhún he?
3. Waúnspewičakhiye kinj táku Mathóla ečhún ší he?
4. Tuwá íñš-eyá wičhókhuže ečhéča he?
A) Mathóla húnku kinj B) atkúku kinj C) tñunkášitku kinj
D) tñanšítku kinj
5. Mathóla hanópta táku akhípħa he?
A) natá yazán B) istó stáke C) šíčakikta D) sičhúha yašpúye
6. Mathóla tñunkášitku kinj hokšíla k'unj héhanj táku kaħlíya he?
7. Mathóla ičnúnpa wóiyuthe kinj ičú k'unj héhanj tókhel ečhún he?

- Sister [iyóya]
- Brother [ǵópa]
- Sister Mathóla kiŋháŋ hí khičháŋkiyapi. Iyúŋkapi kta čháŋna šna hikpážažapi.
- Sister Huh? [tǵašóša ... okíniya]
- Sister Thibló, kiktá! ... Kiktá ye!
- Brother Táku?
- Sister Hí waŋ omáglogloke!
- Sister Má lé.
- Brother Ečháni nažúŋ šni kiŋ, hiáphiye ektá aníyaŋpi kte.
- Sister [gasp]
- Sister Tákuwe?
- Brother Čhiŋ mas'íyužipe tǵáŋka uŋ yužúŋ kte.
- Sister Iná ináǵmewakhiyŋ kte héčha!
- Mama Má lé ... aǵúyapi ǵú.
- Brother Philámayaye.
- Sister Philámayaye. ... Thibló uŋgnáš [okíniya]

Brother [okíniya]

Sister Eyá ... waštágyapi kiŋ hé ... wa híŋ.

Brother Wašššššštágyapi kiŋ lé é čha yačhíŋ he? ... Naíŋšššššššš lé íŋšššššššš?

Sister Eyá, hé.

Sister [okíniya]

Brother Tókħa he?

Sister Wablátħa čhaŋ hí kiŋ tomákča s'eléeča.

Cousin Freddie [iħát'e] Wáŋ, čhaŋmháŋska paháyelake s'e opħéyathŋ.

Brother Íŋše amígluha wačhíŋ.

Cousin Freddie Áta ... tóhaŋni yaŋlásotiŋ kte šni!

Brother [iħát'e]

Cousin Freddie [iħát'e]

Brother Yúŋ!

Cousin Freddie Tókħa? Waná hená waštéyalaka kéčhaŋmi.

Brother Éyaš ... waná hí waŋ mayázaŋ.

Cousin Freddie Hóħ, hi oníħloke séče.

Brother Itéšniyaŋ?

Cousin Freddie Ítokħa šni yo – íŋše hiáphiye kiŋ yuħlókiŋ na ožúyiŋ kte.

Brother [okíniya]

Brother Hóħ ečé! ... Mas'íyuħloke waŋží uŋ?

Cousin Freddie [laughs] Háŋ ... Tasé wířkatela úŋ kte ka.

Brother [iħá] ... Wičáyakħe. ... [napčé]

Cousin Freddie Iblúkčaŋ éyaš ... waná hená yačhíŋ šni séče.

Brother Wáŋ lé.

Cousin Freddie Oháŋ!

Brother [čhuwí okíniya]

Sister Čheží kiŋ hí wakpáglogloke éyaš waglúžuŋ owákihi šni!

Lizzy Má, khilí kštó! ... Míš-eyá héčha waŋží wačhíŋ kštó.

Sister Míš-eyá héčhel iblúkčaŋ, yuŋkháŋ hiáphiye kiŋ onáwaħ'uŋ kštó.

Lizzy Táku?

Sister Íŋska mas'íyužiŋpe ... héčha uŋ šna hí yužúŋ škhé. [howáye]

Lizzy Tókħa he?

Sister Waná čheží kǎó líla mayázan. Ešáš nažúŋ ní! [čhuwi okiniya]

Papa Čhiŋkší!

Brother Huh?

Papa Nápe očhíčilota owákíhi hwo? Oníkǎŋ hwo?

Brother Háŋ.

Brother [čhaŋyáŋke]

Papa Čháŋ kiŋ lé uŋ ziŋtkála othí waŋží wakáŋiŋ kte ... Hé yuhómni yetǎó, čhíŋkš.

Brother [t'íŋht'íŋǵe] Heháŋyaŋ wašté he?

Papa Wašté. ... Wíyuǎloke kiŋ tókǎh'áŋ he?

Brother Wíyuǎloke? ... [okíniya]

Papa Takómni ohlóka ogná iyáyapi kta uŋ uŋkáǵapi kte ló.

Papa Wáŋ lé wáŋ.

Papa Wíyuǎloke bluhá kiŋ čhaŋkátola wičhámuŋ kte šni. ... Hókahé!

Papa Waŋ! Čháŋ kiŋ líla sutá yeló. ... [whooh!]

Papa Hí kiŋ isáŋm sutá načhéče.

Brother Tákuwe hehá he?

Papa [iħát'e] ... Iháŋke ektá étuŋwaŋ yo ... Čhápa waŋ yathátħa yaksé!

Brother [howáye]

Mama Óič'iya pe!

Papa Winúħča. Líla théhaŋ lená yakáĝe šni yeló.

Mama Háŋ! Éyaš ináħni ye, uŋkíčhiŋčapi kiŋ thębyápi kte!

Sister [Aaaah!]

Brother [Oooh!]

Papa Mmmmm mmmmm! Wáŋ líla oyúl wašté yeló!

Brother Eyá, líla ħčih lowáčhiŋ šni yeló.

Sister Míš-eyá.

Mama Nuphíŋ wičálapi šni he? ... Tókčapi sél.

Papa Átayaš tágni tókča šni yeló, lená. Oyúl waštéšte yeló.

Mama [laugh] Ečéš tuwále. Lé ithókab, tóhaŋniš héčha wičálapi šni šni. ... Čhiŋkší! Čhuŋkší! Léčhiya kú pe.

Brother [okíniya]

Brother Tókħa he?

Mama Túŋweniš waskúyeča wicáyalapi šni šni čha táku tókħa he?

Brother Eyá, híghaḡni óta wawáte.

Sister Míš-eyá! Wašíḡ na thášúpa wátij na asáḡpi na ...

Mama Hmmm.

Sister Híḡ.

Mama Táku waḡ líla onáh'uj thókeča.

Sister [čhuwí okíniya]

Sister Hí waḡ omáglogloke.

Mama [okíniya] Khilí ye! ... Ičhíčiyuškiḡ.

Papa Čhuḡksí thoká hí gnúni kta hwo? Waḡbláka wačhíḡ yeló!

Papa Waḡyáḡka yo, khilí yeló!

Mama Lé ayákhiphá čha ičháḡ aníye itéke.

Sister Itéšniyaḡ?

Papa Haḡ ... slolyáye šni haḡni hí théča waḡží óštaḡ hinápḡij kte ló.

Sister Éyaš mas'íyužipe waḡžíni uj yužúḡ kta wačhíḡ šni.

Mama Mas'íyužipe? ... Tuwá hé oníčiyaka he?

Brother Eyá ... íḡska, otútuya hephé. Ikčéya wagnáye. ... [iḡát'e] ... Amíčiktunža yo.

Mama Tasé tuwéni hí niyúžun wačhínj kte ka. Hí kinj hé iyéčhinjka nažúnj kte.

Brother Hé ilúškinj načhéče. Eyá ... íj, síwagluha kte.

Mama Hínjanjka.

Mama Tókħa yunghánj níš-eyá waskúyeča wanžínj yačhínj šni he?

Papa To! Eyášna num-yamnímni yáte ló.

Brother [iħá] ... Eyá hí wanj kítanla mayázanj kħá éyaš ... ečhél imáyaye ... yúnj!

Mama Tohánjanj hí niyázanj he?

Brother Čhanjmhánjska eyá wáte unj hetánjanj.

Mama Má, čhanjmhánjska wánj?!

Papa Tókhe hé unj hí niyázanj yeló. ... Hená líla skuskúya čha niyáte é kayéš yúta awáčhinj šni yeló.

Mama Hiáphiye kinj mas'áwakiþhínj na owá éniñnake waší kte.

Brother Íñññ .. ska, ungnáš unjlápi kte.

Mama Hiyá, unjlápi kte šni. Hiáphiye kinj waúnjktapi. ... Na agná aphíniye šni háñtanjš hí kinj isánjm šíčínj kte.

Dr. Bearson Háu! ... Thimá hiyú wo.

Dr. Bearson Ohánj. ... O-hánj! Hióħloka čík'ala wanj luhá.

Brother Itéšniyaŋ?

Dr. Bearson Éyaš ináŋiyeič'iyé šni yo.

Brother Čha iyátakuni kte šni he?

Dr. Bearson [iħát'e] Hiyá, aphíwaye šni háŋtaŋš, isáŋm tháŋka áyiŋ kte. Na hé wašté kte šni.

Brother Čha ožúyayiŋ kta he?

Dr. Bearson Háŋ, čík'ayela.

Brother Čha uŋgnáš mas'íyuhloke kiŋ hé núŋ kte šni séče?

Dr. Bearson Hiyá, takómni múŋ kte héčha yeló.

Brother Hé é he?

Dr. Bearson Háŋ ... lé é.

Brother Wáŋ, líla čístila.

Dr. Bearson Ičhíŋ hí kiŋ čikčík'ala.

Brother Wáŋ ... tákuwe yahí he?

Dr. Bearson Háu.

Sister Waŋčhíyangg wahí.

Brother Hé thajkší é.

Sister Íŋše wawáŋyang wahí.

Dr. Bearson Thimá hiyú na wíšteče šni yo.

Sister Čha ták tókħanuŋ he?

Dr. Bearson Hí kiŋ wapáwiyakpa kte héčha.

Sister Oháj.

Dr. Bearson Na lé mní inásliye.

Dr. Bearson Íŋše lé optébyela kte.

Sister Hé ... íŋš táku he?

Dr. Bearson Lé tháǵé ináǵopa héčha.

Brother Áta khilí yeló! ... [iħát'e]

Dr. Bearson [iħát'e]

Dr. Bearson Oháj wáj lé wáj. ... Mní etáj uŋ í glužáža na héčhegla kte.

Brother [yaǵópe] ... [itħášoše]

Dr. Bearson Wól niglúštaŋ čháj hiyákpažaža hwo?

Sister Háŋ. ... Hí waŋ omáglologe.

Dr. Bearson Háj waŋbláke. ... Kítanyela ikhóyakiŋ na zézeya otké.

Sister Slolwáye ... ečháŋni nažúŋ kiŋ wašté kte ... Wawáta čhaŋ šna líla mayázaŋ kštó.

Dr. Bearson Ílotake háŋtaŋš iwáŋblaka owákihi yeló.

Brother Iyénihaŋtu weló!

Dr. Bearson Oháj.

Sister Mas'íyuzipe kiŋ hé uŋ lužúŋ kte šni iŋčhéye?

Dr. Bearson Hí kiŋ ... lé yakhá he?

Sister Má! Hé é!

Dr. Bearson [ihát'e] Hí kiŋ oglógloka čha oyúžuŋ wašté.

Brother Oéčuŋ wašté!

Sister Líla philámayaye.

Dr. Bearson Tókha šni.

Sister Míš-eyá héčha waŋží wačhíŋ.

Dr. Bearson Naíŋš hiípažaža waŋží.

Sister Wanápoŋyapi kiŋ waŋží wačhíŋ.

Dr. Bearson [laughs] Oháj ... tanyáŋ yakáŋniŋe.

Sister	Čha hí kiŋ míčhu čha waglógli kte.
Mama	Ipáhiŋ niťháwa kiŋ oľláthe éyegna kiŋ kte.
Sister	Tákuwe?
Brother	Wáj! Oglígle wakháŋ kiŋ ičú kte.
Sister	Hi-yá! ... Hí kiŋ miťháwa. ... Waglúha kte.
Mama	[iňát'e] [čhuwí okíniya]
Brother	[iňát'api]
Sister	[iňát'api]

asáṅpi – milk
čháj – wood; a tree
čhaṅmháṅska – candy
čhápa – a beaver
čeží – the tongue
čík'ala – small, little
éyaš – but, however
glužáža – to wash something of one's own
gnúni – to lose something
héčhegla – that's all, that's it
hí – a tooth, teeth
hiáphiye – a dentist
hiípažaža – a toothbrush
hikpážaža – to brush one's teeth
híṅhaṅni – morning; this morning (earlier today)
hióhloka – a cavity
í – the mouth
ičú – to take, receive, get
iná – mother, my mother
ithášoša – to spit something out
itéšniyaṅ – Really? Is that right? No kidding?
khilí – cool, awesome, to the extreme
kiktá – to wake up
líla – really, very
lowáčhiṅ – I am hungry (see ločhíṅ)
mas'íyužipe – pliers
mayázaṅ – I hurt somewhere, I am in pain (see yazáṅ)
mní – water

napčÁ – to swallow something
napé – the hand
oglógloka – to be loose, something is loose
oňlloka – a hole
philámayaye – thank you (*literally*: "You have made me glad.")
sutá – hard, firm
táku – something (in statements); what (in questions)
tákuwe – why, for what reason
thimá – inside
tḥášoša – to spit
théča – young; new
tḥókeča – different
tókḥaḥ'ṅ – something is missing or has disappeared
tuwéni – nobody, no one
uṅgnáš – maybe, perhaps
wahí – I have arrived, I am here (see hí)
waná – now
waṅ – a, an
waṅbláke – I see it, I see something (see waṅyáṅka)
waskúyeča – fruit, berries; sweets
waštágyapi – jelly, jam
waštéšte – good (*plural of wašté*)
wičáyakḥe – you are right, correct; you are telling the truth (see wičákḥÁ)
yužúṅ – to pull something out by the roots, to extract

1. Matǎóla tǎŋkšítku kiŋ híŋhaŋni háŋl táku akíbleza he?
2. Tuvá hí yazáŋ hiŋglá he?
A) Matǎóla B) tǎŋkšítku C) nupǎíŋ D) húŋkupi kiŋ
3. Tǎŋháŋši Fred táku opǎétǎuŋ he?
4. Matǎóla atkúku kiŋ iyéčhiŋkiŋyaŋka onážiŋ kiŋ él táku káŋa-haŋ he?
A) aǎúyapi skúyela waŋ B) oákaŋke waŋ C) ziŋtkála othí waŋ
D) wáglutapi waŋ
5. Matǎóla na tǎŋkšítku kiŋ táku čha wóitǎuŋpǎeya yútapi čhíŋpi šni he?
6. Hiáphiye kiŋ tuvá tǎokéya hí aphíkičičhiya he?
A) Matǎóla B) atkúku kiŋ C) húŋku kiŋ D) tǎŋkšítku kiŋ
7. Hiáphiye kiŋ Matǎóla tǎŋkšítku kiŋ táku k'ú he?

Brother Wawáhtelašni kij táku šíce kij hená níciyaathŋigpi éyaš
nithákhola kij naníčižigpi kte ló.

Voice Hókahé thŋhánš!

Too Tall Lé oħ’áŋkħo igláwa séče éyaš héčhetu šni. ... huh?

Voice Wašté yeló!

Brother Hókahé!

Brother [iħát’e]

Smirk Wáŋ?!

Skuzz Wáŋ?!

Too Tall Tókħa šni ... íŋše thŋabnákhapa wóphike.

Too Tall Lé khilí igláwa séče éyaš tákuni okíhi šni.

Brother Hókahé!

Too Tall Tókħa šni ... íŋše thŋabškál wóphike.

Voice Wašté yelo!

Brother Hókahé!

Voices [Akíš’aš’api]

Smirk Wáŋ! Líla thŋab’ápħa wóphike ... ičhéye?

Too Tall Wáj, akhéš mayágnaye ló!

Brother Čhignáye šni, ečhánleš ... iníč'ihaħa.

Too Tall Kičhíkšañpi él óyapha yačhín hwo? ... Takúňhčijš
uňspéuňničhiyapi ... uňkókihipi.

Brother Hóħ ... philámayaye éyaš ... átaš ímatokħake šni.

Too Tall Hóħ ... ínitokħa šni éyaš, apħé yo ... híňhaňni kij čičáuňspe
kte.

Cousin Fred Tňahánšiši, líla tanyáj yaškáte.

Brother Háj ... éyaš Hájskela amáčhaňzeke.

Cousin Fred Átaš aíč'ibleze šni čha ítokħa šni yo.

Other cub Hoští! Hájskela waná tuwá khízij kte ħčij s'elél.

Cousin Fred Tuwé čha khízij kte ħčij he? ... Tákuwe čha oníyusiňka he?

Brother Slolwáye šni ... Ímatokħa šni.

Skuzz Wáj!

Too Tall huh?

Cousin Fred Hoští ... lečhála wayáwa kij hé oštéštēja khuwápi kte
s'eléčheča!

Milton Háu.

Too Tall	Wáj ká wáj!
Milton	huh?
Bullies	[iǎhát'api]
Too Tall	Čhignáye ló!
Skuzz	Wáj ká wáj!
Milton	Táku?
Bullies	[iǎhát'api]
Cousin Fred	Áta theǎmúǎǎ apáwipi s'e.
Teacher	Hokšíla ... kiǎ lé lečhála hí. Milton ečýapi.
Too Tall	Áta bubúke k'uǎ!
Teacher	Táku ehé so? ... Tǎokéya waláwa kta kéhe k'uǎ.
Too Tall	Oháj ... Hepǎá ... načhéče.
Cousin Fred	Hájskela iyókiphi kte šni yeló.
Milton	[čhuwí okíniya]
Too Tall	Áta wóšikšičekij na gmigméla čha “Bubú” čhažéuǎyatapi kte.
Bullies	[iǎhát'api]
Brother	Kǎholá!

Milton	Huh? [okíniya]
Bullies	Bubú wanýánka po! Škáta okíhi šni!
Brother	Tuwé ke éyaš oglúšiče.
Too Tall	Wáj ... Milton ... kákhеткиya!
Milton	Ohán!
Brother	huh?
Too Tall	[iňát'e] ... Bubú, akhéš ipáyeň ečhánuŋ!
Brother	Eyá ... éčuňčičiŋ onáyakħape.
Bullies	Bubú čhažé kiŋ hé é ... wóšikšiče ohíye! [iňát'e]
Milton	huh?
Too Tall	Čha ... táku uŋníspe hwo ... Milton?
Skuzz	Uŋgnáš tanyánj ... wayákayeĝe.
Smirk	Hiyá ... uŋgnáš ... wayákšu.
Milton	Tókhi ... tákuni uŋmáspe šni.
Too Tall	Anič'ibleze!
Bullies	[iňát'api]
Brother	Kħolápila ... ká táku he?
Brother	Waná ayúštaŋ po.

Too Tall	Etáňš tókħa?
Brother	Hiyú wo.
Too Tall	Ták tókħanuŋ kta hwo? ... Čhuwíĝnaka yéč'uŋpi kta hwo?
Bullies	[iħát'api]
Sister Bear	Čha Milton wóžuthi kiŋ lél thí so?
Brother	Háŋ ... lél wawókiya wówaši ečhúŋ.
Brother	Milton ... lé tħaŋkšíwaye kiŋ é.
Milton	Háu.
Sister	Taŋyáŋ atáčhiye ... Milton.
Milton	Háŋ ... hiyú po, takúŋl čhičípazopi kte.
Brother	Hókahé!
Milton	Očhíyuspe!
Brother	Khilí!
Sister	Paŋħyákel!
Bullies	[iħát'api]
Brother	Woah!
Milton	Míš-eyá!
Brother	Wáŋ, Milton ... khilí yeló!

Milton Háj ... wóžu othí él ... iyěš oíyokiphi ... hé uᅇ wayáwa
wakápiᅇ.

Sister Weeee, [iħát'e] ... Má, khukhúše kiᅇ paᅇħyákel iyáyaħpaye ...
Áta nikhíli.

Milton [laugh] Hečháᅇni he?

Sister [laugh] ... Háj ... hečháᅇmi. Áta nikhíli!

Brother Anáᅇoptaᅇ!

Sister Huh?

Brother Waná ... ták tókħamuᅇ kte kiᅇ slolwáye.

Milton Ho čha ták tókħanuᅇ kta he?

Brother Waúᅇspečhičhiyᅇ kte. ... Tħab'ápħapi na tħabškátapi na ...
tħabnákhapapi ... hená uᅇspéčhičhiya owákihi.

Milton Oháj. Éyaš ... takúᅇl héktakiya uᅇspéčhičhiya wačhíᅇ.

Brother Asáᅇpi yuslípi?

Milton Oháj!

Brother Iglúwiᅇyeya yo!

Milton Huh?

Milton Híᅇ!

Brother Yukħápa yo!

Milton Háuŋ! ... [iǎát'e]

Milton [t'íŋǵe]

Milton [t'íŋǵe]

Milton [niyá] ... Uŋgnáš ... asníuŋkiya ... uŋkókihi. [ǵebyéla niyá]

Brother Tóhaŋni lé uŋmáspe kte šni.

Milton Ítokǎa šni yo. Tuwéni oíniǎa kte šni. Éyaš ... miyé asáŋpi
yuslípi kiŋ hečéla uŋmáspe.

Brother Iglúhukhulye šni yo, Milton, eyá ... íŋ

Milton Hehehé ... óhiŋniyaŋ “Bubu” emáčiyapi kte. ... Tókhel
ǎ'ŋphíča šni ... éyaš tókǎa šni.

Brother Milton ... él ... éwičhatuŋwe šni yo.

Milton Tókǎa šni. ... Waná wagníŋ na wawátij kte ló. ... Tókša.

Brother [čhuwí okíniya]

Brother Čha líla oglúšiče s'a na tákuni wóphike šni čha hé uŋ hokšíla
tǎŋka kiŋ hená theǎiya khuwápi.

Mama Éyaš tákuni hčij uŋspé he?

Brother Éyaš héčheya hčij, tákuni uŋspé šni séče!

Mama Hokšíla k'uŋ hená kečhíŋpi éyaš héčhetu šni.

Papa Nihúŋ wičákǎe ló ... wawáhtelašni kiŋ hená tuwá táku okíhi šni
kiŋ hečéla yaátǎŋiŋpi.

Sister Até, wathó mitháwa kiŋ yuhá ye.

Mama Čhiŋkší, tókhel ilúkčaŋ he?

Mama Kǎholáyaya čha ... Tanyáŋ slolyáye kštó.
 Brother Wáŋ ... líla ečhéhčŋ waškáŋ. ... Milton táku óta okíhi šni kiŋ
 hená ečé awíblukčaŋ yeló. ... Éyaš uŋmá ečhíyatanhaŋ táku óta uŋspé – asáŋpi
 yuslípi na ptekhíčhaŋyaŋpi na ... Waná tókheškhe ówakiyŋ kte kiŋ awábleze!
 Háŋ, lé líla wašté kte ló.

Too Tall Anáǵoptaŋ po. ... Lé aŋpétu kiŋ líla škíŋuŋkič'iyapi kte ló. ...
 Akíčhiyapi kiŋ khilí kte ló.

Too Tall Ho hé ... inígluthŋ kta čha yahí hwo?

Brother Tókheškhe ilúkčaŋ he?

Coach Eyá, niyé iníthŋčaŋ. ... Yačhíŋke háŋtaŋš ópǎakhiya yo.

Too Tall Oháŋ omákíhi háŋtanaš. ... Čha tókǎ hwo? ... Omáyakihi
 hwo?

Brother Hóǎ ... tasé héčhamuŋ kte ka ... iyéš wawáŋyaŋg nawážiŋ
 kte. ... Milton hiyú wo!

Too Tall Huh? ... Wáŋ k'éya! ... Mayáŋnayaŋ kte hčŋ hwo?

Brother Milton ópǎ čhíŋ háŋtaŋš iyúthéyakhiyapi kte, iŋchéye?

Coach Ónipǎ yačhíŋ hčha hwo Milton?

Milton Háŋ, takómni.

Coach Ohán, waná, yámni akhígíle ayéčhiyapi kte.

Smirk [iǰát'e] Kǰholá, kaíwanyangya khuwá yo.

Skuzz [iǰát'e] ... Éyaš tanyánj kaúŋspe yo.

Too Tall Ináǰni yo ... omákǰaŋ šni yeló.

Milton Tókhel yačhígka čha

Too Tall [t'íŋǰe]
Brother Akhé paŋǰyákel iyáyaǰpayaye ló.

Milton Nitányan he? ... Úŋtǰuŋčhiya he?

Too Tall Ítokǰa šni yo ... matányan.

Milton Išníkal éš.

Too Tall Ehánj ni ehíŋ kte tkǰá.

Milton Tuwé kiŋ iyúha pahúkhuł mayúzapi. Éyaš kǰholáwaye kiŋ lé namíčižiŋ. ... Čha waná táku owákihi kiŋ awákibleze.

Too Tall Čha ... ónipǰa yačhíg hwo?

Milton Eyá ... slolwáye šni ... íŋ

Too Tall Eyá ... theǰíya uŋníčhuwapi kiŋ waná awábleze. ... Uŋkákičiktunǰa po. Kičhíkšaŋpi kiŋ lé él ónipǰa uŋčhígpi. ... Héčhel ... yačhíg hwo?

Too Tall Tanyánj yahí yeló, kǰholá.

Brother Éyaš hečéla šni ... khukhúše kǎó iyáwičhaǎpaya okíhi yeló!

Voices Wáŋ ... Itéšniyaŋ?

Crowd Milton! Milton! Milton! Blihí
'iya yo!

Selected Vocabulary from “Mighty Milton / Wósiksičeka Waᅇ Iglúwičakḥe”

akḥé – again	khukhúše – a pig
akíblezA – to realize something about oneself	khuwá – to chase or pursue someone or something
anáᅇoptaᅇ – to listen to someone or something	kḥolá – male-to-male close friend
aᅇpétu – a day	kičhíkšaᅇpi – wrestling
aᅇḥé – to wait for someone/something	načhéčA – probably, possibly, perhaps
ayúštaᅇ – to leave someone/something alone	nakíčižin – to defend
blihíč’iyA – to take courage, stand tough	ohíyA – to win
čhažé – a name	oh’áᅇkḥo – fast, quick
čhín – to want something	oštéšteya khuwá – to tease someone or treat badly
ečhúᅇ – to do something	tḥab’ápḥapi – baseball
eháᅇni – a long time ago; already	tḥabnákhapapi – soccer
él óᅇḥa – to take part in or participate in something	tḥabškátapi – basketball
háᅇtaᅇš – if, in that case	tḥaᅇháᅇši – male-to-male cousin
héčhetu – that is correct, that is so	tókša – later
hiyá – no	tuwéni – nobody, no one
hókahe – “Let’s go, let’s do this!”	uᅇspé – to know how to do something
hokšíla – a boy	uᅇspékhiyA – to teach someone how to do something
iglúwiᅇyeya – to get oneself ready	úᅇtḥuᅇyA – to injure someone
iḥát’A – to laugh hard	wanᅇyáᅇka – to see someone or something
íglutḥA – to practice, test oneself	wawókiyA – to help; to be a help
itḥáᅇčḥaᅇ – the leader, boss	wóphikA – to be skilled at something
iyáḥpayA – to jump or pounce on	wóšikšičekA – to be clumsy, bumbling, or awkward
iyókiphi – happy	wóžuthi – a farmhouse
iyúha – all, every one	yuhá – to have something
kaúᅇspe – to train, teach; tame	yuslí – to milk, as a cow
khízA – to fight somebody	

1. Wóškate tukté waŋží mathó kiŋ škátapi šni he?
A) tħabnákħapapi
B) tħabškátapi
C) tħab’ápħapi
D) hóšišipa
2. Tákuwe čha Háŋskela Milton “Bubú” eyá čhažéyata kéya he?
3. Mathóla tókheškhe Milton khuwá he?
A) iháħa
B) gnáye
C) nakíčižij
D) él étuŋwe šni
4. Milton tuktél thí he?
5. Milton táku iyáħpayiŋ na oyúspa he?
A) khukhúše waŋ
B) šúŋkawakħaŋ waŋ
C) igmú waŋ
D) ptegléška waŋ
6. Mathóla tóškhe Milton ókiye wačhíŋ he?
7. Kičhíkšaŋpi oíglutħapi ektá Milton tókhel Háŋskela khuwá he?

Sister Iná wówaši ečhúŋ čháŋna mathóla kiŋ nihíŋčiyapi.

Brother Thiwáhe oúŋ uŋkítǎhawapi kiŋ uŋglúthókčapi kte ló.

Mama [yaǎmúŋ]

Brother Ták tókǎhanuŋ-haŋ he?

Mama Owíŋža lečhála waŋ yuhá škíŋmičiye. ... Waná théhaŋ éyaš, aŋpétu kiŋ lé él bluštáŋ kte.

Brother Ták yakǎhé kiŋ slolwáye.

Mama Éeeee?

Brother Míš-eyá waná owápǎe núŋm ... kiŋyékhiyapi kiŋ lé ... yuhá waškáŋ. ... Naháŋǎčŋiŋ owákihi šni éyaš tuwá ómakiye háŋtaŋš, ... owáyawa ektá wakpázo kte.

Mama Oháŋ waná ečháš, ... óčičiŋiŋ kte.

Mama Háŋ, háŋ, ... wašté, waná walúphike.

Mama Waná šaglóŋaŋ kaǎyá kiŋyékhija ye.

Brother Ečhámuŋ weló! ... Waná kiŋyéwakhiye.

Mama Wašté ye, na héčhena uŋspéič'ičhiya ye. ... Mimélaya okáwiŋǎkhiye wačhíŋ ye.

Brother Oháŋ, wóphila tháŋka héčha yeló.

Mama Iblúkčəŋ éyaš, ... wíkhəŋ yuhá yapsípsiče kiŋ ičhúŋhəŋ čhíčiyawa yačhíŋ séče. ... Wičáwakħa he?

Sister [iħá] Háh, héchun i wáčhiŋčhiye. ... Tókhel slolyáya he?

Mama Ičhíŋ, ... naǵímaksapa čha. ... Ho waŋná?

Mama Wáhči, ... núŋpa, ... yámni, ... tópa

Sister Iyótəŋčhila.

Papa Tuktúŋma hwo? Wáglutapi waŋ wíyopħewayiŋ kte kiŋ hé tħowáyíŋ kte, éyaš wačhíŋmanuŋpa. Tħóħča naiŋš tħoyéla?

Mama Eyá, ... šakówiŋ, ... wílulye waŋ kpasyázi kiŋ, ... šaglóǵəŋ, ... hé miyé líla, ... napčiyuŋka, waštéwalake.

Mama wikčémna, ... akéwaŋží.

Papa Oháh! ... Takómni hé uŋ iwáyuŋ kte ló! Khilí kte. ... [íputħake] ... Líla niksápe, winúħča, thechíħhila yeló.

Mama Akétopa, ... akézaptəŋ, ... akéšakpe,

Male Bear Mmmmm ... lé líla yuphíya káǵapi.

Female Bear1 Háh, takómni.

Male Bear Na áta yuphíya iyúŋpi.

Female Bear1 Háh, šá na tħó na zí.

Female Bear1 Owínžza kiŋ lená iyúha bluhá kte héčha. ... Tónakča
iyákičhiŋ he?

Female Bear2 Má k'éya, míš thókáhe waŋbláke.

Sister Hiyá. Iná hená uŋkíčaŋapi.

Mama [ihá] Owínžza kiŋ wíyopħewayiŋ kte šni, ... íŋše wakápħowaya.

Female Bear1 Éeee. ... Šičáya. ... Líiila waštéšte kštó.

Female Bear2 Owínžza kiŋ lená líla yuhá phičá. Ečá owínžza wíyopħekiya
wówaši ečhánuŋ šni.

Papa [laughs] Tasé mitháwiču kiŋ wówaši ečhúŋ čhíŋ ka. Iŋčhéye? ... Uŋgnáš
iyéš oákaŋke eyá čičípazopi kte.

Mama [HmMMM]

Papa Wašté yeló.

Mama Táku óta wíyopħeyaye s'eléčheča.

Papa Háŋ, táku wakáŋe kiŋ iyúha ophéthuŋ iyéyape ló.

Mama Owínžza wíyopħewakiye kiŋ hé ... tóhaŋni awáčhaŋmi šni, éyaš oyáte kiŋ
owínžza káħ-wábluphika kéyapi, ... na ókšaŋtaŋhaŋ owínžza ečhíyataŋhaŋ wíyupħ
mahípi s'a.

Papa Háŋ, ... winúhča tuktúŋma múŋ kta he? Kaħníŋa yo.

Mama Eyá, iblúkčaŋ ečhíyataŋhaŋ, ... wówaši waŋží iyóptewaye kiŋ ... owínžza
waštéšte wakáŋiŋ kte. ... Waŋží ptaŋyétu iyáčhiŋyaŋ, ... čhaŋwápe šašá

itówawa owákihi. ... Na nakúnj wétu iyáčhiŋyaŋ, ... wanáhča nahčáhča na zihťkála thó,

Mama [čhuwí okíniya] ... éyaš líla eháš omákhaŋ šni kštó.

Brother Mimélaya okáwiŋhkihiye ... wačháŋmi. Waná tóna-khiglé yapsíča he?

Sister Kħoktá núŋm iblúthiŋ kte.

Papa Hiyú po. Aǵúyapi zibzípela kiŋ waná sní áye ló.

Papa Tákuwe aphínič'iya hwo?

Mama Wówaši mníŋ kte. ... Owíŋža wíyophewakiyiŋ kte kštó.

Sister/Brother/Papa [okíniyapi]

Mama Líla théhaŋ awáčhaŋmi, na agná maškéwičhawaye kiŋ ómakiyapi kta kéyapi.

Sister Má k'éya ... wóawačhiŋ kiŋ lé. ... Wačhíŋuŋniyaŋpi!

Mama Héčhena wačhíŋmayayaŋpi oyákihipi kte. ... Mathó wíŋyela óta wówaši ečhúŋpi, ... waúŋspekhiye k'uŋ hé, ... na wašiču wakháŋ kiŋ nakúnj.

Brother Éyaš ináuŋniyaŋpi.

Mama Slolwáye éyaš, ... lé líla él éwačhaŋmi. Níš-eyá takúku él éwačhaŋpi – kiŋyékihiyapi naiŋš wíkháŋ yuhá psípsičapi naiŋš

Sister Tó ... éyaš ... takúnj thókeča hiŋglá čháŋ iyómakphi šni.

Brother Leháŋl táku k'éyaš waštéšte.

- Papa Míš-eyá héčhel mitháwačhiŋ.
- Mama Takúku thókeča kte éyaš, ítokhapi šni ye. ... Ičhánlšiče phičá šni.
- Papa Hó ... Hó čha tuwé čha thiwáhe kiŋ lé ingyangkhiyiŋ kta hwo?
- Mama Wóiksape thánka čha, ... iyúha wóilagnič'iyapi kta héčha.
- Sister Até, iná wačhíŋuŋyaŋpi!
- Brother Tó! ... Ótakiya óuŋkiyapi s'a.
- Sister Na ... tuwé čha míčiyawa kta he?
- Brother Na kiŋyékhia ómakiyiŋ kte?
- Papa Hmm, eháš awáuŋkič'ičhiŋpi, líla ... na héčhetu waŋžíča uŋkíglušičahaŋpi. ... Éyaš tuwé waŋ éuŋktuŋžapi.
- Brother Iná éuŋktuŋžapi.
- Sister Čha tókhel óuŋkiyapi kta he?
- Papa Eyá, ... nihúŋ kiŋ táku óta ečháuŋkičiuŋpi. ... Lolíh'ŋ na wóžaža na thiáphiyiŋ na owóžu kiŋ khičháŋyiŋ na owáyawa wówaši ečhúŋ óničiyapi.
- Brother [čhuwí okíniya]
- Sister [čhuwí okíniya]
- Papa Čha owíŋš phiúŋkiyapi na heháŋl thípi kiŋ uŋpákhiŋtapi na heháŋl wóškate eyá tháŋnínila eyá éuŋgnakapi na heháŋl uŋčí thí ektá uŋyáŋpi kte.
- Sister Eyá ... táku óta ečhúŋk'uŋpi kta čha

Brother Hó waṅná kte ló.

Papa Wašté yeló. Yutítaṅ yúza yo.

Brother Wikčémna napčíyũṅka sáṅm šakówiṅ, ... wikčémna napčíyũṅka sáṅm šaglóḡaṅ, wikčémna napčíyũṅka sáṅm napčíyũṅka...

Mama [ómna] Mmmm Táku líla oómna wašté!

Brother Iná glí!

Brother Iná ... uṅkíh'ṅpi!

Papa Waháṅpi kiṅ lé iháṅkeya wašté yeló.

Brother Tšáṅkší ṅpéhaṅ kḥoktá-khiḡlé wíkḥaṅ yuhá psíče.

Sister Thibló míčiyawa ... na Até Thibló kiṅyékhiya ókiye.

Papa Oíyokphi uṅyúhapi na lenáos wawíyũ ṅmakiyapi.

Mama Oháṅ.

Mama [čhuwí okíniya]

Sister Owóžu kiṅ uṅyúšlapi na thiáphiuṅyaṅpi.

Brother Tšoká ektá tšawát'el'uṅyaṅpi šni, ... éyaš haṅkéya oíyokphi yeló. ...
Wóinihaṅ!

Mama [ihát'e] Háṅ, philámayayapi kštó. ... Líla iyókiphimayayapi.

Papa Na líla uṅkíničiyuškĩṅpe ló.

Mama Tóna yahípi kiŋ iyúha napé čhiyúzapi na wóphila ečhíčiyapi. ... Na mithá
thiwáhe kiŋ líla íyomapaštakapi čha phiwíčhawakila.

Crowd [napé glaskápapi]

Female Bear1 Miyéš thókáhe waŋbláke kštó.

Female Bear2 Eyáhiŋ kte.

Sister Tókħa šni, waŋyáŋka pe. ... Iná akáb waŋží ečhéħčih káĝe.

Female Bear1 [okíniya] Huŋhíiii!

Brother Até, wáŋ ká, wičhóthi itháŋčhaŋ kiŋ tháwíču kičhí hí.

Papa [iħá] Háŋ, čhiŋtók. Epħé s'a; iná owíŋža waštéšte káĝih na tuwéni khí ókihe
šni yeló.

Mama Áta imáhuŋni.

Sister Iná tuwé kiŋ iyúha owíŋža aóphénithuŋpi.

Mama [iħá] Háŋ, wičhóthi itháŋčhaŋ kiŋ é kayéš.

Papa Thiyáta waháŋpi óta naháŋħčih hé yeló.

Mama Iyéš owóte thípi ektá waúnyutapi kiŋ wašté kte, ... íŋš tók.

Brother Hókahé!

Sister Wašté!

Papa Wašté kte ló!

Papa Owíŋža mas'óphiye niťháwa kiŋ tanyáŋ yíŋ kta čha úŋ tťáŋtaŋhaŋ
iyókiphiuŋkič'iyapi kte ló.

Brother Čha haŋhépi iyóhila lél waúŋyutapi uŋkókihipi he?

All [iňát'api]

Mama Má k'éya!

Selected Vocabulary from “Mama’s New Job / Húṅkupi Kiṅ Wówaši Ečhúṅ”

aǵúyapi – bread	owíṅža – a blanket
até – father; my father	oyáte – a people or nation
bluhá – I have	ptaṅyétu – fall, autumn
čha – so	s’eléčheča – it appears to be, seems like it
ektá – at, to, in	šá – red
glí – to return, come back	takúku – what-all (<i>plural of táku</i>)
haṅhépi – night; last night	thečhíhíla – “I love you”
héčhena – still	thiáphiya – to clean house, do chores
hí – to arrive here	thípi – a house, home
ičhíṅ – because	thiwáhe – a family (immediate, not extended)
iḥá – to smile, laugh gently	thiyáta – at home
íputḥakA – to kiss someone	tḥó – blue
iyókiphiya – to make someone happy	tḥokáhe – the first
iyótaṅčhila – “I love you”	tóna – several (in statements); how many? (in questions)
káǵA – to make something	tuktúṅma – which one (of a pair)
kiṅyékihiyapi – an airplane	wačhíṅyaṅ – to depend on someone or something
lol’íh’ṅ – to cook	waháṅpi – soup
mas’óphiye – a store	wanží – one
mašké / máške – female-to-female close friend	waštélakA – to like someone or something
mitháwiču – my wife	wičhóthi – a village or community
na – and	winúhča – “my wife” (familiar term)
naíṅš – or	wíyopḥekiyA – to sell something of one’s own
nihíṅčiyA – to be nervous, scared	wíyopḥeyA – to sell something
níš-eyá – you too	wóawačhiṅ – a plan
nitháwa – yours	wóphila – expresses deep gratitude
oákaṅke – a chair	
oíyokphi – there is happiness, it is good times	
ókiya – to help someone	
ophéthūṅ – to buy something	

1. Óthokahe ektá, Mathóla táku yuhá škáta-haŋ he?
 - A) thápa waŋ
 - B) kiŋyékiyapi waŋ
 - C) čháŋ waŋ
 - D) haŋpóšpula waŋ
2. Mathó wičhínčala kij wíkháŋ yuhá psípsiče kij ičhúnhaŋ, tókhel húnku kij ókiya he?
3. Húnku kij táku čha wíyopĥekiyiŋ kta gluštáŋ he?
 - A) tháspáŋ opémnipi
 - B) háŋpa kšúpi
 - C) wówapi
 - D) owíŋža
4. Tháthíwahe kij owíčhakiyake eháŋl tóškhe wačhínŋyuzapi he?
5. Tháthíwahe kij tókheškhe iyéčhiŋkala thiáphiyapi he?
6. Thiáphiyapi kij ohákab táku ih'áŋpi he?
 - A) waháŋpi
 - B) wóžapi
 - C) tháló
 - D) waštúnkala
7. Oíhaŋke kij ektá tuwé čha thípi kij él hí he?
 - A) čhaŋksáyuha waŋ
 - B) thúnkášilayapi kij
 - C) wičhóthi itháŋčhaŋ kij
 - D) pĥelkásni wičháša waŋ

- Sister Blokétu iháŋke na ptanyétu ahí čháŋna šna, mathóla kiŋ wayáwa iglúwinyeyapi.
- Loudspeaker Waná owáyawa él glápi iyéhaŋtu čhaŋkhé, Matḥó Makḥóčhe Mas'óphiye kiŋ lél táku kiŋ iyúha wašákala. Čha iyókphiya wóphethŋ po!
- Mama Íŋ...owáyawa wóyuha oyálepi ičhúŋhaŋ, kákhiya takúku iwáču kte.
- Brother Oháj.
- Sister Tókša akhé.
- Sister Wíčazo ožúha waŋží wačhíŋ ... thibló lé omíciyuspa ye.
- Brother Wáj k'éya, Tháŋkší!
- Sister Íŋše ptebyéla!
- Brother [h'ló] ... Wo- ... woah!
- Sister Thóša waŋží owále.
- Brother [i'há] Háŋ ... itéšniyaŋ?
- Sister Ičhíŋ wak'íŋ mitháwa kiŋ thóša ... iyéčheča čha wačhíŋ.
- Brother Kináš ináyaḥni šni.
- Sister Amápḥe ye. Tuwá owále kte.

Brother Wáj! Lená yuhá amáyuštaŋ šni yo huští. [okíniya]

Too Tall WÁŋŋŋŋ hé niyé hwo?

Brother Haúŋ

Too Tall Hoh, wak'íŋ waŋ čhó cha luhá.

Purple Shirt Háj ... héčha waštéyalake kiŋ slolwáye šni.

Brother Hiyá mitháwa šni na...

Green Shirt Na agná lé p̣héhíŋ ipásise waštéšte yuhá!

Brother Hóh ... tasé mitháwa ka!

Too Tall Háj, líla wašté, ištá kiŋ iyéničekčeča.

Sister Waŋží iyéwaye!

Too Tall Huh?

Sister Philámayaye, thibló.

Brother Očhíčiyakapi ... iyé tháwa.

Too Tall Uŋkíš-eyá owáyawa wóyuha uŋkólepe ló.

Green Shirt Héčhetu.

Too Tall Wáj le wáj ... lená uŋkíčupe ló.

Purple Shirt Na lé nakúŋ.

Sister Owáyawa ektá hená yuhápi okíhipi šni.

Green Shirt Itéšniyaŋ?

Purple Shirt Hé slolwáye šni.

Too Tall Waníyetu iyénanikča šni sél?

Sister Háj, wóuŋspe ičíyamni él wabláwa kte.

Too Tall [okíniya] Wáj k'éya! Slolyé šni yélakħa?
wóuŋspe ičíyamni kiŋ hé šíče ħče kiŋ é.

Green Shirt Háj, wičáyakħe. Héčhena uŋ šíčawekta.

Too Tall Othéħike ló ... wóiyawa thŋkínkiŋyaŋ...

Green Shirt Na wičhóiyé suksúta

Purple Shirt Na waúŋspewičhakiye kiŋ líla iyópħeunyaŋpi!

Sister [okíniya]

Too Tall Iyúha nuŋs'é uŋyúšnapí tkħá.

Sister Héčhuŋ he?

Brother Anáwičhağoptaŋ šni yo ... Yuš'íŋyeniyaŋpi kte ħčŋ.

Too Tall Hiyá! ... Waúŋspeničhiye šni čha slolwáye ... thehí slolyáyiŋ kte
ló. ... Hiyú po ... iwáhočhiye kiŋ lé kiksúya yo.

- Brother Wahtëšni šíčapi kij!
- Papa Tħaspáŋ eyá waštéšte kij lená lechála iwáču weló.
- Brother Oyúl waštéšte s'eléyeča.
- Papa Na nakúŋ uŋ tħaspáŋ opémni kaħ-phíča skhé.
- Mama Eyá, héča yakáŋe háŋtaŋš iblúthá wačhíŋ.
- Papa Miyé! ... Hóħ ečéš, tħaspáŋ opémni káŋapi uŋmáspe šni ... okáħ šíče ló.
- Sister Thehíke ... [čhuwí okíniya] ... Wabláwa wačhíŋ šni.
- Brother Hokšíla eyá oštéšteya khuwápi wóuŋspe ičiyamni kij othéhíkiŋ kta kéyapi ... Anáwičhaŋoptaŋ šni waší.
- Sister Na isáŋm hená ečéla heyá-haŋpi šni.
- Mama Nakúŋ tuwá oníčiyaka he?
- Sister Waúŋspekhiye kij wówaši óta kta kéye.
- Brother Áwičakħeya wówaši isáŋm luhá kte ... éyaš líla hčij iníčakižij kte šni.
- Papa Wičákħe yeló ... wáŋ lé wáŋ.
- Brother Na waúŋspekhiye kij líla waštéčake.
- Sister Waúŋspeničhiye šni čha slolyáye šni.

Brother Tó ... éyaš ... íŋ ...

Sister Wabláwa wačhíŋ šni láh!

Mama Éyaš hékta waníyetu uŋ héhaŋ líla tanyáŋ waéčhanuŋ.

Sister Éyaš wóiyawa kiŋ th̄aŋkíŋkiŋyaŋ na ... wičhóiyē kiŋ suksúta kte!

Brother Wáŋ ... táku čhičípazo kte; hiyú th̄ó

Brother Wóuŋspe ičiyamni él wabláwa uŋ héhaŋ ... lená uŋspémič'ičhiye.

Sister a ... pá ... kiŋ ... yaŋ ... Hé táku kh̄ápi he?

Brother Tuwá pathúš ománi.

Sister čhaŋ ... h̄páŋ ... phi ... zí. ... Hé táku he?

Brother Th̄ózi

Sister Iyěš “pathúš” na “th̄ózi” eyápi kiŋ wašté tkh̄á.

Brother Hená ákhiyečeča.

Sister Oháŋ ... awábleze. Wičhóiyē húnĥ léčhel eyápi na húnĥ kákhel eyápi.

Brother [ih̄á] ... Tó, wičáyakĥe ... Éyaš táku wakĥé kiŋ hé ... oíye háŋskaska kiŋ hená oíye pteptéčela kiŋ ákhilečhelya kh̄ápi.

Sister Mayálužena ... Na lé táku he?

Brother Hé wíyawa wóuŋspe héčha ... khiyúšpapi ... oéčhuŋ šíče s'eléčheča éyaš ítokħa-phičá šni.

Sister Éyaš lečhálaš epħé k'uŋ okíhi-phiča šni kštó!

Mama Šika ... eháš líla naǵíyenič'iye.

Sister Iná, owáyawa blá wačhíŋ šni. Thiyátani waúŋ wačhíŋ.

Sister Tħaspáj opémni wakáǵa owákihi!

Papa Tuwá "tħaspaj opémni" eyá hwo? Tħaspáj kiŋ wíŋyeya waskúsku éwagnake éyaš tuwá káǵa uŋspé kiŋ káǵiŋ kte ló.

Mama Tókheškhe ečhúŋpi héči čhičípazo owákihi, yačhíŋ háŋtaŋš.

Papa K'eyá ... očhíčiyakape ló, uŋmáspe šni yeló.

Mama Eyá itówapi wówapi waŋ owále kte.

Brother Tákuwe itówapi wówapi kiŋ iyáču he?

Mama Wéksuye kéči nitháŋkši tħoká wayáwa uŋ héhaŋ léčheħčij líla wakħókipħe.

Sister Owáyawa čík'ala waštéwalake

Mama Tó ... él yaí na waštéyalake.

Sister Waúŋspekhiye kiŋ líla waštéčakiŋ na máške Lizzy atáwayiŋ na , na wíškate óta

- Mama [iħát'e] Háj, háj, tanjáj yéksuye, čhuŋkší. Éyaš yaí šni haŋní táku hená slolyáye šni. Líla nihíjničiyé kštó.
- Sister Owáyawa čík'ala ektá blá wačhíj šni ... Thiyátani waúj wačhíj.
- Mama Čhuŋkší, takúŋl lečhála čhájna šna, wókħokipħeke s'eléyeča, éyaš uŋkíyuthapi šni háŋtanš takuni uŋkúŋspepi uŋkókihipi šni.
- Sister Uŋgnáš ... hél iyópħemayanpi kte.
- Mama Tákuwe iyópħeniyanjpi kta he? ... Oħ'áj niwášte kštó.
- Brother Uŋgnáhaŋšna oħ'áj niwášte.
- Mama Waújŋspewičhakiye kiŋ iyúškiŋyanj waŋníyanj kta čha slolwáye.
- Sister Éyaš blá owákihi šni ... Líla omákħanj šni.
- Mama Tákuwe?
- Sister Thibló itówapi waŋží wéčağij kte.
- Brother Owáyawa ektá itówapi waŋží miyéčağa oyákihi. Wílulye na čhaŋwíyowa óta yuhápe ló.
- Sister Éyaš wówapi mitháwa kiŋ yuhápi šni.
- Mama Hél wówapi óta yuhápi ... na húŋħ naháŋħčij lawá šni.
- Sister Éyaš čháj oblóthuj yuhápi šni.
- Papa Čháj oblóthuj paháyela yuhápe ló. Nithíblo kiŋ hená yuhá škál awáštélake ló.

Brother Héčhetu, áta paháhayela hé!

Mama Čha tóškhe ilúkčan he ... ilúthij kta he?

Mama Čha héčhuŋp-s'e nithíblo kičí wayáwa ilále.

Sister Lél maŋká owákihi he?

Lizzy Mm-hm

Ms. Honeybear Mathó Makhóčhe Owáyawa kiŋ lél tanyáŋ yahípi ... Mathó Waŋkátuya Wíŋ emáčiyapi na waúŋspečičiyapi kte ... Thimá hiyúpi na atákičiya pe.

Sister Iná ... tákuwe yahí he?

Mama Íŋše iyónikphi héči waŋbláka wačíŋ ye.

Sister Iyómakiphi ... Thibló wičákhe. Wílulye na čaŋwíyowa óta yuhápi.

Mama [iħát'e] Itéšniyaŋ?

Sister Na até wičákhe, čháŋ oblóthŋŋ óta yuhápi ... Miyé na Lizzy yuhá uŋškátapi.

Mama Lizzy?

Sister Háŋ ... Maškéuŋkičiyapi.

Lizzy Wašéuŋkičiyapi.

Mama Tanyáŋ waŋčhíyaŋke, Lizzy.

Lizzy Háj ... waná asníuŋkiyapi.

Mama Waŋná yaškátapi kta he?

Sister Eyá ... slolyáya he?

Lizzy Hiyá slolwáye šni.

Mama [iǎá] ... Óčhičiyapi kte. Hóhotela ektá ú pe. Čhipátitanpi kte.

Sister Oháj.

Lizzy Hé wašté kte.

Mama Čha héčhel owáyawa waštéyalake kiŋ ayákibleze.

Sister Líla nihíŋmičiye ... éyaš ektá waí yuŋkháj wašté.

Mama Tóhaŋni ečhánuŋ šni kiŋ slolyáyij kte šni tkhá.

Brother Čha waná tókhel ilúkčaŋ he?

Sister Mmmm ... iblúthá owákihi.

Mama Iyókiphiič'iyaya ye!

Brother Héčhuŋk'uŋpi kte!

Papa Čhuŋkší, waúŋspekhiye kiŋ tháspáj kiŋ lé k'ú wo.

Sister Philámayaye

Sister [čhuwí okíniya]

Brother Uŋglípe ló!

Sister Iná!

Mama Wašté! ... Čha tókča he? Oyáka ye.

Sister Wašté ye, iná! Táku lečhákčhala ečhúŋk'ŋpi na líla wašté.

Brother Čha átayaš thehíke šni?

Sister Kítaŋla oéčhuŋ šíče ... éyaš owákíhi kštó.

Brother [ihá] Háŋskela íŋš líla iyókphi šni. Sukpáŋla wíškate na mni-mázawakħaŋ kiŋ khípi. [iħát'e]

Sister Núŋge mayúziŋ kta tkhá.

Brother Anáyagoptaŋ šni kiŋ wašté tkhá. ... [ómna] ... Iná ... tháspáŋ opémni waŋží yakáğa he?

Mama Hiyá.

Papa Miyé čha wakáge.

Sister Itéšniyaŋ, niyé čha yakáğa he, Até?

Papa Háj ... iníhaŋšni wíluthá čha míš-eyá ečhél wíyuthá waškáŋ.

Brother Líla waštémna.

Papa Leyálaka, oéčhuŋ šíče šni. Áta makhíli ... [iħát'e] ... malíiiiiilake!

All [iħát'api]

Mama Tuvále!

Selected Vocabulary from "Go To School / Wayáwapi"

Amáyuštaᅇ yo/ye. – Leave me alone.
asníkiyA – to rest, take a break
awáštelaK – to enjoy doing something
blokétu – summer
čhaᅇwíyowa – crayons
égnakA – to put something down
él – at, on, in
eyÁ – to say something
háᅇ – yes
héčhuᅇp-s'e – like that
hóḥ – "No way"; "As if." (male expression)
iníhaᅇšni – without hesitation, fearlessly
itówapi – a picture
iwáhoyA – to warn someone about something
iyúkčaᅇ – to think about something
iyúḥA – to try something
kákhiya – way over there, over yonder
khiyúšpapi – division (i.e. in math)
kiksúyA – to remember something
kiᅇ – the
kipázo – to show something to someone
kítaᅇla – a little bit
lechála – new; recently
maḥóla – little bear; bear cub
miyé – me
naᅇíyeič'iyA – to worry about something

niyé – you
oháᅇ – okay
okíhi-phiča – possible, able to be done
olé – to look for something
owákihi – I can do it
ožúha – a bag, sack
pathúš – bent over, hunched over
slolwáye – I know
suksúta – things that are hard
šíčA – bad
šíčakikta – to have a bad dream, nightmare
šika – poor thing!
šni – not
ḥaᅇkiᅇkiᅇyaᅇ – things that are big
ḥáspáᅇ – an apple
ḥáwa – his or hers
tókhe / tókheške / tóške – how
tuwále – "Not even"; "As if." (female)
uᅇmáspe – I know how (to do something)
uᅇspéič'ičhiyA – to learn something
Wáᅇ! – Hey! Gee! (male expression)
waštéčakA – to be nice, friendly
wíčazo – a pencil
wičhóiyē – a word, words
wiškate – a toy
wóiyawa – numbers
wópḥeḥuᅇ – to shop
wówapi – a book
yawá – to read something

1. Matǎó wičhíŋčala kiŋ wíčazo ožúha waŋží olé. Tákuwe waŋží thóša čha čhíŋ he?
2. Sémni kiŋ matǎó wičhíŋčala kiŋ tókhel iwáhoyapi na táku kǎokípǎheyapi he?
3. Matǎó wičhíŋčala kiŋ khí eháŋl, tóktu he?
 - A) iyókiphi
 - B) yuǎó
 - C) iyókšiče
 - D) čhaŋzéke
4. Matǎóla thǎŋkšítku kiŋ wičhóiyé núm uŋspékhiye. Thókáhe kiŋ táku he?
 - A) apákiŋyaŋ
 - B) apéthuŋ
 - C) apáskiče
 - D) ápa thúnyela
5. Táku wóyute atkúkupi kiŋ čhíŋ hča he?
6. Matǎó wičhíŋčala kiŋ táku waŋ kiksúiyiŋ na uŋ čhaŋl'ákisni. Táku he?
 - A) šuŋǎpála tháwa kiŋ
 - B) kǎúŋšítku kiŋ
 - C) wóyawašte
 - D) owáyawa čík'ala
7. Matǎó wičhíŋčala kiŋ nakéš wóuŋspe ičiyamni ektá í eháŋl, tókhel iyúkčaŋ he?

Brother Iná na Até asníkiye iyáyapi.

Sister Kǎhohǎŋ mathóla kiŋ oiyokiphi yuhápi.

Brother Wáh.

Sister Wizípǎhŋ?

Mama Ohǎŋ čha Ĥeyáta Wóasníkiye Othí ektá owá éungnakapi iŋčhéye? Ohǎŋ, wašté kštó.

Brother Ĥeyáta?

Brother [okíniya]

Brother Íčhimaungnipi kte!

Sister Íčhimaungnipi kte!

Mama Ungóničiyakapi šni itéke.

Brother Wašté kte.

Sister Hǎŋ [ihát’e] tanyǎŋ waúnyutapi kte.

Papa Lená théhan wanbláke šni. ... Héčhena makhíli sél. ... Haun!

Brother Até, ... úgnithun he?

Sister Iyěš miyé na thibló ečéla lená yuhá unškátapi kte.

Brother Wanýǎŋg nankápi oyákihipi.

Mama Éyaš íŋska ... lápi kte šni.

Mama Úŋyaŋ uŋníyaŋpi kte, ičhíŋ owátohanyaŋ uŋkíšnala uŋk'úŋpi uŋčhíŋpi.

Papa Wakháŋuŋkičhiyuzapi k'uŋ héhaŋ héčhiya uŋkípi.

Brother Čha, uŋkáluštaŋpi kta he?

Mama Hiyá, níš-eyá íčhimani ilálapi kte.

Brother [čhuwí okíniya]

Brother Tuktétu čha?

Sister Owóškate tháŋka ektá?

Mama Nikhúŋši thí ektá.

Brother Uŋčí?

Sister Uŋčí?

Brother Héčhel wašté kte. Táku óta waglóamniŋ kte. ... Nakúŋ táku wačhíŋ kte ka?

Sister Míš-eyá takúku óta amígluha kte.

Papa Háŋta po. ... Wáŋ, hená táku hwo?

Brother Uŋčí thí ektá uŋkóuŋyanpi kta čha uŋkígluwiŋyeyapi waštéke.

Mama [ihá] Má k'éya. Eyá šna wóyuha čhóla héčhiya lápi uŋ.

- Brother Pčebyéla kte háŋtaŋš héčhetu. ... Uŋčí na Kaká ... líla ... káŋpe ló.
- Sister Uŋgnáš ečéla ayúŋiŋič'iyapi kte.
- Papa [t'íŋǵe]
- Sister Até, wíškate kiŋ íŋš tók?
- Papa Hená álapi kte šni. Nikhúŋši na niŋhúŋkašila imáŋaŋaniyaŋpi kte ... Uŋyaŋpi kte kiŋ héchi naháŋhčiy wáta yuhápi sél.
- Mama Na nakúŋ waúŋči-hiy kte.
- Brother Iyéštukhā oíyokhipi yuhápi kte.
- Sister Na uŋkíš iyóunkhipi kte šni.
- Gran Taŋyáŋ ománi pe. Tókša akhé.
- Mama Oháŋ.
- Papa Tókša akhé.
- Gran Hiyú pe.
- Voice Hēyáta Wóasníkiya Othí kiŋ lél taŋyáŋ yahípi kštó. Kašpápi waŋží oyágnakapi kiŋ čhúŋkaške thiyópa kiŋ lé nawáŋkal iyáyiy kte. Na heháŋl thimá ilálapi kiŋ kháŋsú iyékčupi oyákihipi kte. Philáunyaŋpi kštó.
- Papa Táku óta yuthókečapi s'elécheča.
- Mama Uŋkíš-eyá ... uŋthókeča k'uŋ,
- Brother Wáŋ lé wáŋ!

- Gramps Hécha miyéčhiŋka wakáŋe na uŋǵé wíyopǵewaye.
- Sister Éyaš tókheškhe ečhánuŋ he?
- Gramps Mawákǵaŋ.
- Brother [okíniya]
- Brother Itéšniyaŋ?
- Sister Itéšniyaŋ?
- Gramps Hiyá, éyaš makhídike. Hiyú po, čičípazopi kte ... Déčhuŋp-s'e šiná kiŋ dé dubdáska na ... mahéd iyéyayiŋ na wáŋ dé – héčhegna.
- Brother Khilí, ... waŋží wakáŋa wačhíŋ.
- Gramps Oháŋ, dé okó kiŋ déd tókhel yačhíŋka ečhánuŋ kte.
- Sister Lalá, lé ogná táku úŋ he?
- Gramps Waŋdákiŋ kte. Yuǵáŋ yo.
- Brother Wáŋ!
- Sister Má!
- Sister Lená uŋyúhothūŋ kte!
- Gramps [iǵát'e] Nikǵúŋši uŋspéničhiyapi kte wašté kte. Dína škád-wáyuphike.
- Brother Uŋčí?!

Sister Uŋčí?!

Gramps Háj, míš miyé dé é čha yuhá waškáj ... Oháj, waná!

All [iǎát'api]

Gran Waná wól ú pe. ... Aǵúyapi skúyela eyá wakáǵe.

Brother Wašté!

Sister Wašté! Mmmm, na waštágyapi nakúŋ. Uŋčí, wayápizapi uŋmáspe wačhíŋ.

Gran [iǎá] Háj, takómni uŋníspe kte. Oéčhuŋ wašté kštó.

Gramps Dé uŋníspe hwo?

Brother [iǎá] Naháŋǰčhíŋ.

Papa Yéksuya hwo, winúǰčha ... lé uŋškáte s'a tkǰá.

Mama Na ohíwaye s'a kǰá.

Papa [iǎát'e] Hóǰ íŋše ohíyečhíchiye ló. ... Hó éyaš, ... waná šuŋkáŋyaŋ čhíchúwa kte ló.

Mama Huh?

Papa Ayúštaŋ yo!

Mama Huŋhúŋ!

Papa Akú wo.

- Brother Waná waskúyeča wanží wátin kte ěčij.
- Sister Huňhún, Uňčí wičháyažipa čanĥánpi kin éktuňže!
- Gramps Hiyá. Miyé čha wičháyažipa čanĥánpi kin wakáĝe s'a, éyaš, mišnána šni.
- Brother Waktá yo! Nipážipapi kte!
- Gramps Hó, wanýánka yo. Tĥokáheya šna azídwičhawayin na šna ečĥél wičhabduwáĥwana. Na hehánĥ šna bdukáwa na šna wičháyažipa wíĝdi kin bdusdúte.
- Brother Mmmm...Oyúl wašté!
- Sister Wašté!
- Brother Tanýán ímaphi.
- Gramps Niĥwá s'edéyeča.
- Sister Hiyá, íŋše luĝópi itéka kéčĥanmi.
- Gran Ečĥánleš miyéš howákuwa kte ěčij.
- Gramps Takúnĥ odúspe kin čĥeúnĥipi na čĥeúnĥ'unĥpapi kte.
- Sister Wašté kte! Waná thibló, unýin kte!
- Mama Éhhh, wéksuye kin iyéčĥel léčĥiya táku ke éyaš oýokipĥi.
- Papa Nahán nakún áta ánila hé. ... [wóĥape] Háu! Wán! Haún!
- Mama Hoští, waná louňčĥij kte.

- Brother Uŋčí, léł átaya oíyokíphi. ... Philáunɣayanɣe ló.
- Gran Míš-eyá iyómakíphi.
- Sister Má! Uŋčí! Hoǵán waŋ!
- Brother Wán, ... míš-eyá!
- Sister Até é kayéš, lená tǵebwíçhaya okíhi šni tkǵá.
- Mama Tákuni yuthókeçapi šni.
- Papa Na ógle kiŋ lé nahánǵçin tanyán makíphi. Éyaš, lé blušpú waštéke. Wéksuye kiŋ paŋǵhá šna lol'íh'aŋpi.
- Mama Nakéš wóunɣ'upi kštó.
- Papa Išníš paháyela waúnɣutiŋ kte.
- Mama Tókǵa šni. Waçhí unɣíŋ kta çha wíphiunɣiç'iyiŋ kta iyéçheça šni.
- Gran Níš-hehánɣtu, ištéçapi šni ye. ... Nithánɣkši kiŋ oyúspa ye. Yuhómni na kiçhí iglúhomni ye.
- Papa Eyá, núŋǵe niçákpapi kte kiŋ, unɣlá unɣókíhi.
- Mama Ímatokǵa ħçe šni. [howáye]
- All [Iħát'api]...Mmm
- Gran Háŋ?

Mama Iná, eyá tanyáŋ yaúŋpi he?

Gran Háŋ, tanyéħčij uŋk'úŋpi.

Mama [laugh] Štušténiaŋpi šni he?

Gramps Na atkúku kij heyé: “Tuwá mithóowaŋke éd ištíŋma-he!” Na húnku kij: “Tuwá mithóowaŋke éd ištíŋma-he!” Na čhiŋčápi kij: “Tuwá mithóowaŋke éd ištíŋma yuŋkháŋ naháħ éd waŋké!”

Gran [iħát'e] Naǵíyeič'iyapi šni ye. ... Níš, imaǵaǵanič'iyapi he?

Mama Íŋše nuphíŋ uŋglápi kte ħčij. Tókša híŋhaŋni kij.

Gran Oháŋ, ... tókša.

Brother Wáŋ, uŋspémič'ičhiye! ... Kítaŋħčij!

Sister Na míš lé uŋmáspe.

Mama Máaa!

Papa Háu!

Brother Iná! Até!

Sister Iná! Até!

All Tókša akhé.

Gramps Tókša.

Mama Čha tóktu he?

Brother Eháš oň'áňkňo weló. Oíyokíphi unyúhapi.

Sister Čha toháňl akhé íčhimani ilálapi kta he?

Mama Íň, ungnáš íyokhihe kiň ptáyečaska unyáňpi kte. Tókhel ilúkčanpi he?

Brother Háň! Wašté yeló! Él óunpňapi kte!

Sister Háň! Wašté kštó! Él óunpňapi kte!

Sister Éyaš, akhé Unčí thí ektá blá wačíň.

Brother Leyálaka, Unčí é na Kaká khilípi, na átaš awábleze šni tkha!

atkúku – his or her father	núnḡe – ear
ayúḡiḡič’iyA – to rest the eyes, take a nap	nuphín – both
čhaḡhápí – sugar	ógle – shirt
čhúnḡkaške – a fence	ogná – inside of a container
čhuwí – the back (body part)	ománi – to travel
éktuḡžA – to forget something	owá – to write something
háḡta – move out of the way (command)	owátohaḡyaḡ – for a while
háu – male greeting	oyúspA – to catch something
héčhiya – there	paháyela – lots of something (piled up)
hoḡáḡ – a fish	paḡḡyá – extremely, very much so
hokhúwa – to fish, go fishing	šiná – a shawl, blanket
huḡhúnḡ – “Oh my goodness”; “Oh my.”	štuštéyA – to tire someone out
húnḡku – his or her mother	thiyópa – a door
ḡheyáta – out in the country	tuwá – someone (in a statement); who (in a question)
ḡhwá – drowsy, sleepy	uḡčí – grandma
íčhmani – to go on a journey	uḡkíš-eyá – us too
iglúhomni – to turn oneself around	wačhí – to dance
imáḡaḡič’iyA – to entertain oneself	wačhín – I want it
íphi – to be full from food	wakḡháḡkičhiyuzapi – to get married to each other
iḡchéye – isn’t that right?	wáta – a boat
ištéčA – to be shy	wéksuyA – I remember
ištínmA – to sleep	wičháyažipa – a bee, wasp
iyáyA – to leave, go, head out	wóasníkiye – a vacation
kaká – grandpa (Southern version)	wóyuha – possessions, stuff
kítaḡḡčhḡ – finally; barely	yéksuyA – you remember
kḡhoháḡ – meanwhile	yuḡáḡ – to open something
lalá – grandpa (Northern version)	yuhómni – to turn something around
Má! – Hey! Gee! (female expression)	yuḡkháḡ – and here, and then, and so
nikḡhúnḡši – your grandmother	yuthókeča – to make something different
níš-heháḡtu – it’s your turn	
nithúnḡkašila – your grandfather	

-
1. Tákuwe čha mathóla kiŋ k'húnšitku kiŋ thípi ektá thíiyunƙapi čhínpi šni he?
 2. Húnkupi na atkúkupi kiŋ tuktél asníkiye ípi he?
 - A) H'é Sápa
 - B) H'eyáta Wóasnikiyé Othí
 - C) H'eská Othúnwahe
 - D) Wazí Ahánhan
 3. Mathóla kiŋ thúnkášitkupi kiŋ táku iyéčhinƙala napíkčeya káƙa he?
 - A) itówapi
 - B) kiŋyékhiyapi iškáte
 - C) čhánčheĝa
 - D) wáta čikčík'ala
 4. Mathóla kiŋ k'húnšitku kiŋ tóškhe ithúnphewiçhaya he?
 5. Tákuwe čha húnkupi na atkúkupi kiŋ wóškate gluštánpi okíhipi šni he?
 6. Tókheškhe thúnkášitkupi kiŋ wiçháyažipa čhanhánpi ičú he?
 7. Óhanƙeta húnkupi na atkúkupi kiŋ wóasnikiyé othí kiŋ tókhel awíyukčanpi he?
 - A) líla eháš čik'ala
 - B) líla eháš šičámna
 - C) líla eháš thókeča
 - D) ihánkeya oíyokíphi

Mama Matǎóla kiŋ wamákháškaŋ wičháčhiŋpi naháŋ waŋkáka yeíč'iyapi, éyaš líla wóiksape kiŋ slolyápi šni.

Brother Akísni hwo?

Papa Haŋ, akísni yeló.

Sister Uŋžíŋčala, tókša, čhíksuyiŋ kte.

Brother Uŋyúhapi kiŋ wašté tkhá.

Sister Tuwéni uŋžíŋčala wičháyuške šni.

Mama Uŋžíŋčala kiŋ hé wathóglá čha héktakiya takómni ... maníl uŋkáyuštaŋpi kta iyéčheča.

Sister Wamákháškaŋ waŋží wačhíŋ!

Brother Tuwé kiŋ iyúha héčha wičháyuŋhapi.

Mama Slolwáye šni ... wamákháškaŋ kiŋ líla wóiksapepi.

Sister Uŋžíŋčala kiŋ taŋyáŋ awáŋuŋyaŋkapi.

Brother Wahóhpi waŋ pǰeží uŋ yutáŋyaŋkel uŋkíčaǵapi k'uŋ.

Sister Nakúŋ iyúŋka čháŋna wawákiyawa.

Papa Waŋ líla yuwáŋkal yus-khúwa peló.

Brother Ičhéeeeeeeeeeee

Sister Ičhéeeeeeeeeeee

Papa Oháj čha.

Mama Oháj.

Sister Wašté ye!

Brother Iblúkčan kij, iyéčhel ilúkčan he?

Sister Šúnkawkħan?

Brother Háj hécha wačhín!

Papa Hóh! ... Waná witkóya wóyaglaka peló.

Mama Šúnkawkħan očúnkaške wanžíní unyúhapi šni ... čha oínyanška okíhi kte šni.

Papa Šúnkawkħan kij líla wathébyapi na ... pħeží kij líla othéħike.

Mama Wamákháškan wanží yutányanšel unjólepi kta iyéčheča.

Papa Wašákala kij wašté kte.

Mama Lé tanyán iyúkčanpi na ečhel wóštan pe.

Brother Oháj.

Sister Oháj.

Sister Má ... Šíiiiiiiiiiiii!

Brother [iħát'e]

Sister [Ugh]

Brother Áta čheží kiŋ waŋláka he?

Sister Slolwáye ... čheží kiŋ napé émakathŋ ... huŋhí!

Brother Khéya kiŋ íŋš tóg; oħ'áŋ iħápilake ... Na othí kiŋ gluhá ičháĝapi.

Sister Héčhuŋpi he?

Brother Háŋ! ... čhuwí kiŋ wakhé.

Sister Khéya kiŋ hená ... eháš ... íŋ sutápi.

Brother Huh?

Sister Takúŋl waštéla čha wačhíŋ.

Brother [čhuwí okíniya] Takúŋl waštéla yačhíŋ héči šiná nitháwa kiŋ yaĝlúslute šni.

Sister Takúŋl šlušlúta yačhíŋ háŋtaŋš, zuzéča waŋží iyáču šni.

Papa Táku tókħa hwo?

Brother Thŋŋkší tákuni wašté kaħníĝa čhíŋ šni!

Sister Thibló wamákháškaŋ šikšíča wičháčhiŋ!

Brother Heyé šni yo!

Sister Čhíŋ tóg!

Papa Waná ékignaka po. ... Wamákháškaŋ mas'óphiye ektá unyáŋpi na takúŋl yakáhniŋŋapi kte ló.

Brother Itéšniyaŋ? ... Wašté kte!

Mama Kiksúya pe.

Sister Oháj!

Brother Oháj!

Brother Agléška unkíčcupi kte šni.

Sister [i'hát'e] Naíŋš hoŋáj!

Brother Hé! Lekší Ben ták tókhuŋ-haŋ he?

Papa Kħokħóyaħ'aŋla kiŋ hinápħapi. Óunkiyapi kte.

Farmer Ben [Ugh] ... Hiyú po! [niyá] inážiŋ po! Hoští! Híyotaka po!

Brother [huh?]

Sister [huh?]

Papa Mmm ... kħokħóyaħ'aŋla kiŋ nawíčhawaħ'uŋ šni.

Farmer Ben [Eh ...]

Brother Šuŋħpála!

Sister Iyúha waštéeeeeepila!

Farmer Ben Háj. šuŋhǎpála kiŋ líla oyúha šíča áyapi . Ečhání wíyopǎewičhawayin
kta iblúkčəŋ yeló.

Brother/Sister [iǎát'api]

Brother Waŋží awágla wačhín.

Papa Tóktu kte ka héči.

Mama Uŋkíyukčəŋpi kte.

Sister Táku ilúkčəŋpi kta he?

Papa Táku wókayežu yukhé kiŋ hená iwáŋuŋyankapi kte.

Mama Šúŋka wanáp'iy na nakúŋ kǎŋsú waŋží uŋkíčupi kte héčha. Hená othéhike.

Brother Mázaska uŋkpátəŋpi uŋkókihipi.

Mama [iǎát'e] ... Má lé ... líla waštéla.

Papa [iǎá] ... Uŋkíčupi kte.

Sister Wašté! Iyómakiphi!

Brother “Waánatəŋ” čhažéblatij kte.

Farmer Ben [iǎát'e] ... Hé wašté kta tkhá, éyaš šuŋhǎpála waŋ yakáǎniže kiŋ hé
wíŋyela.

Sister Čha uŋgnáš “Wičháǎpi” čhažéblatij kte.

Brother Uŋthípi kiŋ ektá iyókiphiya yaúŋ kte.

Brother Na lél wóškate uŋkógnakapi ... tuktél thápa waŋ bluhá.

Sister Thezí čhipáwiŋta waštéyalake iŋché?

Brother Nakpá čhiyúk'ege háŋtaŋš isáŋm waštéyalake iŋché?

Sister Waná thŋkál ámniŋ kta čha ayúštaŋ ye, thibló!

Brother Hiyá, miyé čha ečhámuŋ kte ló.

Sister Oháj éyaš yaglí kiŋ miyé čha yuhá waškátinŋ kte.

Brother Thókéya thápa yaphá akú uŋspéwakhiniŋ kte ... na heháŋl čhaŋgléška ópta opsíl uŋspéwakhiniŋ kte. Huh?

Cousin Fred Tókhiya iyáya hwo?

Brother Thŋkší tókhiya éyaya načhéče.

Sister Áaaaaaaaata niwáštela. Áta líla niwáštela

Brother Ták tókhanuŋ he?

Sister Lizzy thí ektá ámniŋ kte.

Brother Waná míš eháŋ awáŋblakiŋ kte.

Sister Má k'éya! ... Óhiŋniyaŋ níš eháŋtu kéhe.

Brother Hóh ečé!

Sister Iyékeš!

Brother Wašté! Waná ópta yeíč'iya yo!

Brother Taŋyáŋ ečhánuŋ weló.

Cousin Fred Áta wayúphike.

Brother Očhíčiyake, líla khilí yeló!

Brother Hiyóya yo! ... Makáku wo!

Cousin Fred Tókhiya yá hwo?

Sister Taŋyáŋ yahí, waná wótapi iyéhaŋtu kštó.

Brother Wapázo waŋží ektá ámniŋ kte.

Sister Ečéš ... óhiŋni ayákšiče. Híŋhaŋni heháŋtaŋhaŋ yuhá yaškáta čha míš eháŋtu.

Mama Čhuŋkší! Hiyú we!

Sister Amápě ye.

Cousin Fred Těabnákhapapi kiŋ ečháŋni uŋškátapi kte ló.

Brother Hoští! ... Áta éwaktuŋže!

Cousin Fred Hú akáhpe éiwekču kte.

Brother Oháŋ míš-eyá. ... Čha šúŋka kiŋ yuhá yaškáta oyákihi.

Sister Hiyá tókħa šni. ... Niyéš, yagláuṅspe oyákihi.

Brother Hiyá, tħabnákhapa waškátij kte. ... Wačhíṅmayanpi.

Sister Éyaš Lizzie mas'ámakiphij na ... owápazo thípi ektá míčho.

Mama Ilálapi šni haṅní táku waṅ thiyópa ithókab yapáhipi kte.

Sister Má k'éya!

Brother Akhé!

Mama Tuvá pahí šni háṅtaṅš, nahlípi kte.

Brother Waṅ? ... Amáyuta šni yo. Níš eháṅtu.

Sister Héкта héčhuṅ k'uṅ héhaṅ miyé čha wapáhi.

Brother Níš-eháṅtu!

Sister Hiyá, níš-eháṅtu!

Brother Léčhel ečhúṅk'uṅ kte. ... Natá kiṅ niyé, siṅté kiṅ miyé.

Sister Taṅyáṅ ečhúṅ we.

Brother Wáṅ! ... Yámni-akhíg!e!

Lizzy [iħá] Míš-eyá héčhel iblúkčaṅ.

Cousin Fred Wašté!

cub 1 Khilí yeló! Hóka!

Goalie [t'íŋǵe]

All [akíš'api]

Brother Tǵaŋkší?

Sister Ták tókǵhanuŋ-haŋ he?

Brother Táku yakǵhá he? ... Níš thiyátani naŋkíŋ na ... šuŋǵpála kiŋ awáŋlakiŋ kta škǵhá.

Sister Ečěš tuwále! ... Ohíwaye kiŋ yéksuya he?

Brother Hiyá éwektuŋže šni čha ečhámuŋ.

Sister Héčhanuŋ naš kǵhó awáŋlakiŋ kta škǵhá.

Brother Héčhetu šni!

Sister Héčhetu we!

Brother Čha tuwéni thiyáta ... úŋ šni he?

Sister Hiyá!

Brother Hoštíiii!

Brother Huŋhé.

Mama Waná uŋglípe.

Papa Uŋglípe ló.

Mama Šíiiiiiiii! ... Máaaaa!

Papa Wáŋ! Šičáya yeló!

Brother Iyéš hoǵáŋ waŋží uŋlá kta tkhá. ... Hená waíhangyapi šni.

Sister Šuŋǵpála kiŋ él áye-phičá šni. ... Uŋkiye čha uŋglúšna k'uŋ.

Papa Wanáhča ognáke kiŋ lé kablél iǵpéye.

Mama Šuŋǵpála kiŋ hé tákuwe čha héčhuŋ he?

Brother Tákuwe kiŋ slol'úŋyaŋpi.

Mama Tókhel yakhápi he?

Brother Awáŋuŋyaŋkapi šni kiŋ hé uŋ witkótkoka ahí.

Papa Čha awáŋlakapi šni hwo?

Sister Aŋpétu kiŋ áta thiyáta aónathag úŋ. ... Škal'úŋkhiyapi šni.

Brother Čha hé uŋ waíhangye. ... Íŋš-eyá škáta čhíŋla.

Mama Wamákháškaŋ awáŋglakapi kiŋ hé opátanwaŋžíla.

Papa Paslóhe-phičá šni, ečhákel awáŋwičhalakapi kte héčha.

Brother Slol'úŋyaŋpi.

Sister Uŋkiye čha uŋglúšnapí.

Papa Uŋgnáš yakíluečhetupi kiŋ wašté kte.

Mama Čha thimá glokúpi na wólkhiyapi ye.

Sister Čha thimá úŋ okíhi he?

Brother Itěšniyaŋ?

Mama Waná tákuwe héčhuŋ kiŋ awábleza čha ... tšaŋkál iyáyewayiŋ kte šni.

Brother Tšaŋkší hiyú wo ... gliyóuŋyiŋ kte ló.

Brother/Sister [ómnapí]

Brother Hoští!

Sister Akhé.

Brother Wíčahiŋte kiŋ hiyóle háŋtaŋš.

Sister Miyé? ... Níš tók?

Brother Hóh ečěš.

Sister Čhíŋ tók.

Brother Slolwáye. ... Nuphíŋ ečhúŋk'uŋ kiŋ tók.

Sister Oháj.

aglěška – a lizard	oíŋyaŋkA – to run around, run around in
akú – to bring something back (home)	pahí – to pick something up
awáŋglakA – to watch over one’s own	pěží – grass
awáŋyaŋkA – to watch over something	sigté – a tail (of an animal)
or somebody	Šíii! – “Ewww!” (female exclamation)
čhaŋglěška – a circle or hoop	škátA – to play
čhažéyatA – to call someone or	šlušlútA – slippery
something by name; to name	šuŋhpála – a puppy
ečhákel – deliberately, on purpose	šúŋka – a dog
eháš – too much so, overly much	šúŋkawakħaŋ – a horse
glauŋspe – to train one’s own (as a dog)	thezí – stomach
gluhá – to have something as a	tħaŋkál – outside
possession, to own	tħápa – a ball
glušná – to make a mistake	tókhya – where to?
hinápħA – to come out from somewhere	tuktél – where at?
híyotakA – to come and sit down	uŋžíŋčala – a chick, baby bird
ičháġA – to grow, grow up	wahóħpi – a nest
iħpéyA – to throw something away	waiħaŋgyA – to destroy things
inážiŋ – to stop; to stand up	wamákhāškaŋ – an animal
iyúŋkA – to go to bed	wanáħča – a flower
kaħníġA – to choose something	wanáp’iŋ – a necklace; a collar
khéya – a turtle	waŋžíni – not one
kħaŋsú – a card of some kind, a license	wašákala – cheap, inexpensive
kħokħóyaħ’aŋla – a chicken	waštéla – to be cute, adorable
lá – to ask for something, request	wathóġla – to be wild
léčhel – like this, in this way	wíŋyela – a female animal
lekší – uncle; my uncle	witkótkokA – crazy, wild, out of hand
mázaska – money	wóiksape – a chore, responsibility, duty
nakpá – ear (the external ear, usually	wótA – to eat
referring to animals’ ears)	yapħÁ – to hold something in the mouth
óhiŋniyaŋ – always, invariably	zuzéča – a snake

1. Wamákħaškaŋ waŋ mathóla kiŋ yuškápi k’uŋ hé táku he?
 - A) uŋžíŋčala
 - B) šuŋhpála
 - C) igmúla
 - D) maštíŋčala
2. Iháktapila k’uŋ hé yuhápi uŋ héhaŋ tókheškhe khuwápi na takúku ečhákičiuŋpi he?
3. Tákuwe čha húnkupi kiŋ é na atkúkupi kiŋ šúnkawkħaŋ waŋží ophéwičhakičathuŋpi čhíŋpi šni kéyapi he?
4. Wamákħaškaŋ tuktená iwánwičhayaŋkapi he?
5. Óhaŋketa táku kaħníŋapi he?
 - A) hoŋáŋ
 - B) khéya
 - C) šuŋhpála
 - D) tháčhíŋčala
6. Mathóla tókhel čhaštħúŋ kte ħčij he?
 - A) Waštéla
 - B) Kimímela
 - C) Gleškála
 - D) Waánataŋ
7. Mathóla kiŋ tókhel aktášniyaŋ ophíič’iyapi he?

- Brother Iná na Até tókhi iyáyapi kte.
- Sister Kaká na uŋčí íŋš-eyá.
- Brother Tuvé čha awáŋyaŋkapi kta he?
- Brother Tuvéka khéš ečhúŋ okíhi šni.
- Sister Tuvéka khéš ečhúŋ okíhi šni.
- Sister [iǎát'e]
- Brother Oháj, iglúwinyeya yo.
- Brother [t'íŋǎe]
- Sister Má?
- Brother Katháŋkal iyéwaye! Iyúha amáš'a-haŋpi!
- Brother [aíč'iš'a]
- Sister Hiyóniŋ kte šni he?
- Brother Tákuwe čha iwáču kta he? ... Thápa uŋ hé nitháwa.
- Sister Hiyá, hé nitháwa.
- Brother Mitháwa? ... Wašté hče kiŋ é hé?
- Sister Háj.
- Brother Oháj čha hiyóuŋyiŋ kte.

Sister [šičáhwaye]

Sister Mathóhota Wín inúŋge kiŋ.

Brother Hiyá. ... Éšeš katínyeya unyán wačhíŋ.

Sister [t'íŋge]

Sister Éhhh hé ogná waštélakiŋ kte šni.

Brother Íŋše iyéuŋyiŋ na síuŋgluha kte.

Brother Tuktél yaŋké itéke. ... Kál olé yo, na éna owále kte.

Sister Oháj.

Brother Wáj!

Sister [šičáhwaye]

Brother Tħaŋkší, ššš!

Mrs. Grizzle Tuwá él úŋ he?

Sister [okíniya] ... Ták tókħuŋk'uŋ kta he?

Brother Íŋyaŋka!

Mrs. Grizzle Má!

Sister Má!

Sister [t'íŋge]

Mrs. Grizzle Šíii! Má!

Brother Síungluha kte!

Sister Ší!

Papa Hó čha lečháš epě kiŋ akhé waglát'ingza wačhíŋ. ... Wóštaŋpi k'uj hé líla šíča čha yapážužupi wačhíŋ yeló.

Mama Íŋše mníčiyapi čháŋ wakhálapí yuhápi kte šni yuštáŋpi.

Papa Tókhe, ... wakhálapí čhóla mníungkičiyapi kte lakhá?

Brother Omníčiyē waŋží luhápi kta he?

Papa Háŋ.

Sister Oháŋ, čha toháŋl Lalá na Uŋčí úpi kta he?

Mama Íŋš-eyá omníčiyē ektá yápi kta čha, awáŋniyaŋkapi okíhipi šni, čha tuwá thókeča wahówaye.

Brother Tuwá?

Mama Mathóhota Wíŋ

Brother [okíniya]

Sister [okíniya]

Brother Mathóhota Wíŋ?

Sister Mathóhota Wíŋ?

Mama Háŋ, waštéyalakapi šni he?

Brother Hiyá, ... íŋše leháŋhuŋniyaŋ, ... tóhaŋni awáŋniyaŋkapi šni yeló.

Mrs. Grizzle Wayáwa nanjápi kin hé líla wašté. ... Takúnl skúya chíčaǵapi yačíŋpi he?

Brother Lowáčhiŋ hče šni.

Sister Íŋ, ... míš-eyá.

Mrs. Grizzle Oh ... Oháj, ... éšeš takúnl špaŋwáyin kte. ... Ehákela loyáčhiŋpi kte.

Brother Niúŋkič'ie.

Sister Čha tókheškhe kta he?

Brother Thiwáŋkata unyíŋ na uŋkínaǰmiŋ kte.

Brother [ihá] ... Amíčiktunǵa yo.

Sister [ihát'e] ... Ináǵiyeič'ie šni ye.

Mrs. Grizzle Tǵunǵká

Brother Wáj!

Brother Ú weló, Oíyokpasya yo!

Mrs. Grizzle Tǵunǵáj, Mathóla, ... má, ečháni inúŋkapi. ... Nahájǵčhiŋ wímahél iyáye šni.

Sister Íŋ, líla waúŋtukǵapi.

Brother Ečhákčhaŋni uŋkíyunǵapi s'a.

Mrs. Grizzle Mmmmm.

Mrs. Grizzle Čha lená híŋhaŋni kin yátapi kte séče. ... Tanjáŋ ištíŋma pe.

Brother Haŋhépi wašté.

- Sister** Haŋhépi wašté.
- Brother** [mahétuya ómna] ... Hená líla oómna waštéšte. Ločhíŋmaye.
- Sister** Míš-eyá, wáte s'eléčheča.
- Brother** [čhuwí okíniya] ... Éyaš uŋkápĥe kte héčha.
- Sister** Héčhetu, iyéuŋkiyapi kiŋ tákuni uŋk'úpi kte šni. Thehíya uŋkókiĥ'arpi čha.
- Brother** Wičáyakĥe. Uŋkáčhanzekapi kte. ... " Niyé čha waĥčá iháŋgmayakhiyapi." [hól]
- Sister** Na áta ĥpaŋmáayayapi. ... Á! Čhanyúkiza-he.
- Brother** Háŋ, ... oásnikiye kiŋ él.
- Sister** Éhhh, táku yakĥé kiŋ awábleze.
- Brother** Oyúl wašté!
- Sister** Asáŋpi sní kiŋ kĥó wašté kte.
- Brother** Aháŋ!
- Brother** Wáŋ!
- Sister** [okíniya]
- Brother** Hoští
- Mrs. Grizzle** Huŋhúŋ, kiktá yaúŋpi. ... Asáŋpi kiŋ hé ítokĥapi šni ye. Wakšípakhiŋte uŋ wapákhiŋtiŋ kte.
- Brother** Iyéuŋkiyapi šni.

- Sister** Slolwáye.
- Brother** Uᅇgnáš aᅇpéhaᅇ tanyáyᅇ uᅇkáblezapi šni séče.
- Mayor** Oíye yéč'ᅇᅇpi čha naᅇ'úᅇ uᅇyáyᅇkapi. Takómni oíheye oíyaye natᅇáktᅇakahe uᅇ hená aphiye waúᅇčhiᅇpi kte.
- Mama** Hó waná hóᅇhaᅇᅇ ye.
- Papa** [hoáphiᅇye]
- Male bear** Lečhála wičhóᅇᅇi thómničiye ᅇᅇ lé owáíᅇpeye thájka waᅇ wathí ᅇᅇ ilázata égnakapi čha yasútapi!
- Papa** Akšáka, húᅇᅇ líla ikčáᅇte awáᅇtelakapi.
- Mrs. Grizzle** Ečhá, ... yaškátapi yačhíᅇpi he? ... Hokhúwapi naíᅇš ... iᅇtáᅇpeᅇhiyapi.
- Sister** Iᅇtáᅇpeᅇhiyapi, ... hé táku he?
- Mrs. Grizzle** Čhičípazo kte. ... Lená yakála na héktakiya ečhél yaᅇápsičhiᅇ kte.
- Sister** [iᅇát'e] Yuphíya yakhúte.
- Brother** Huᅇhúᅇ, ... áta nikhíli.
- Brother / Sister / Mrs. Grizzle** [iᅇát'api]
- Sister** Iblútᅇa wačhíᅇ.
- Brother** Míᅇ-eyá.
- Mayor** Akhé oíye yéč'ᅇᅇpi na akhé naᅇ'úᅇ uᅇyáyᅇkapi. Takómni táku eyá ahíyagnakapi ᅇᅇ hená tanyáyᅇ wíuᅇᅇničiyukčᅇᅇpi kte ló.
- Papa** Thᅇᅇᅇᅇš oáᅇᅇ napčiyuᅇka na átaᅇ tákeᅇᅇ šni.

- Mama** Mathóhota Wíŋ mas'áwakiŋ kte.
- Sister** Ečhúŋk'uŋpi, wíškate kiŋ iyúha uŋk'úŋpi!
- Mrs. Grizzle** Háŋ, áta nikhílipi kštó. Líla wakáŋ walúphikapi kštó. ... Má, chéŋa kiŋ napíze.
- Brother** Waštéčake.
- Sister** Háŋ, líla waštéčake, ... uŋkókiyake šni čha iyómakiphi šni.
- Brother** Míš-eyá, ... uŋgnáš waná iyéhaŋtu.
- Mrs. Grizzle** K'hók'ho etáŋ yačhíŋpi he? ... Hughúŋ. Tókhe líla hčih k'hóko wahtéyalapišni yélak'ha. Héčhetu he?
- Brother** Hiyá, ... íŋše, ... táku waŋ uŋ uŋkáyečiktunžapi uŋčhíŋpi.
- Sister** Thehíya uŋkóničih'ŋpi kštó.
- Brother** Waňčá kiŋ iháŋg'uŋničhiyapi.
- Sister** Na nakúŋ spáyeuŋniyaŋpi. ... Mašíče.
- Brother** Míš-eyá.
- Mrs. Grizzle** Kiksúyemiyečičhiyapi, ... lé yéčhiŋpi načhéče.
- Brother** Thápa mitháwa kiŋ!
- Mrs. Grizzle** Íŋ, hé líla othéhíka čha yagnúnipi wačhíŋ šni.
- Brother** Čha, ... leháŋhuŋniyaŋ slolyáye.
- Mrs. Grizzle** [ihá] ... Háŋ. Makáŋ éyaš waáwableze uŋ.

- Sister** Ničhánzeke šni he?
- Mrs. Grizzle** [iħát'e] Mniánamayaslipi kiŋ hé iyómakiphi šni, éyaš čhaŋlákisni-mič'iye. Tħápa kiŋ iyéwaya yuŋkháŋ ablés mahíŋgle.
- Brother** Wanúŋ ečhúŋk'uŋpi.
- Mrs. Grizzle** Wičákħečhila.
- Sister** Waħčá kiŋ phiyá očíčičižu owákiki.
- Brother** Na míš ówakiyiŋ kte.
- Mrs. Grizzle** Oháŋ.
- Mayor** [hoáphikiye]
- Mayor** Akhé oíye yéč'uŋpi na akhé naħ'úŋ uŋyáŋkapi. Takómni táku eyá ahíyagnakapi kiŋ hená taŋyáŋ wíuŋničiyukčaŋpi kte ló.
- Papa** [hoáphikiye] Lečháš iwóglag wačhánmi kiŋ, ... táku waŋ líla owótháŋla šni čha iwówaglaka wačhíŋ yeló.
- Papa** Wáŋ! Hé! ... Tókša waglħuŋni kiŋ očíčiyakapi kte ló!
- Mrs. Grizzle** Na wičáhħpi optáye kiŋ hé mathó čík'ala uŋkéyapi.
- Brother** Mathó thánka eyápi kiŋ isákhíb yaŋké ló.
- Mama** Mathóla!
- Brother** Iná, Até, wičáhħpi kiŋ wanyáŋg uŋyáŋkapi.
- Sister** Wóškate théča óta yuhá uŋškátapi, ... naháŋ omákiyakiŋ na líla makhíli kéye.
- Papa** Wašté yeló.

- Mama** Otúyačhiŋ ináħni uŋkú s'eléčheča.
- Papa** Hél uŋglá uŋkókihi.
- Mama** Tókhel ilúkčaŋ he?
- Mrs. Grizzle** Wašté kštó. ... Éšš lená wawíčhakiyawa wačhíŋ tkhá kštó.
- Brother** Wašté.
- Sister** Wašté kte! ... Hó čha waná kte.
- Mrs. Grizzle** [iħát'e] ... Oháŋ, waú. ... Tókša akhé.
- Mama** Philáunŋyayapi.
- Papa** Tókša akhé.
- Sister** Tókša!
- Brother** Tókša!
- Mama** Hó čha, uŋgníŋ kte.
- Papa** [iyóya] Eyá lé, yačhíŋ kiŋ uŋgnáš éna uŋk'úŋ uŋkókihi yeló.
- Mama** Háŋ.
- Papa** Iyéš ožáŋžanglepi kiŋ oħlátthe uŋyáŋkiŋ na wičhóoyake kiŋ uŋkíš-eyá anáunŋŋoptaŋ héči.
- Mama** Wašté kte kštó.

ačhánzekA – to be mad at someone	lél – here
ahánj – watch out! (especially to warn about a falling object)	lená – these
ahígnakA – to bring and place something; bring out an issue	mahétuya – deep within
akšáka – it’s too bad, it’s a shame	mniánasli – to squirt water on someone or something
Amíčkiktunŋža yo/ye. – Forgive me. / I’m sorry.	oǎláthe – beneath, under
anpéhanj – earlier today	ómna – to smell something
aš’á – to cheer at/for someone	omníčiye – a meeting
čhéĝa – a kettle, bucket, pail	otúyačhiŋ – in vain, needlessly, for nothing, unsuccessfully
čhiŋčá – someone’s child (boy or girl)	owóthánla – straight
hóla – without any	ožánŋanglepi – a window
égnakA – to put something down	sígluha – to leave a place before one gets caught in wrongdoing
ehákela – lastly; in a little while	spáyeyA – to get someone or something wet
éšeš – anyway	thiwánkata – upstairs
héktakiya – backwards (relating to time or space)	tǎunšká – my nephew (male speaking)
hél – there	tǎunžánj – my niece (male speaking)
hená – those	tókhi iyáyA – to go somewhere, to have gone somewhere
hóta – gray	unĝnáhelaka – suddenly, without warning, all of a sudden
ihánĝyA – to destroy something	waáblezA – to perceive or notice things
ilázata – behind something	waǎčá – a flower
íŋš-eyá – him/her/it too	wakǎálapi – coffee
isákhíb – beside something	wanúnj – by accident
iwóglakA – to talk about something or somebody	wastéčakA – to be friendly, good-natured
iyéyA – to find something or somebody	wičákǎhela – to believe someone
katíŋyeya – directly, straight for	wičháŋpi – a star
lé – this	wičhóoyake – a story
lečháš – just now, just a second ago	wóškate – a game
lehánĝhunŋiyaŋ – all the way up until now, to this moment	

-
1. Mathóla táku Mathóhota Wíŋ thá-ówožu kiŋ él gnúni he?
 - A) čhaŋmháŋska eyá
 - B) wówapi waŋ
 - C) mázaska eyá
 - D) thápa waŋ
 2. Mathóla kiŋ Mathóhota Wíŋ tókheškhe šičáya okíh'ŋpi he?
 3. Atkúkupi kiŋ tákuwe čha omníciye ektá íšikčhiŋ hótŋaŋiŋ kta awáčhiŋ he?
 4. Tuvé čha mathóla kiŋ awáŋwičhayang šípi he?
 - A) khúŋšitkupi kiŋ
 - B) thunkášitkupi kiŋ
 - C) Mathóhota Wíŋ
 - D) waúnspewičhakiye kiŋ
 5. Mathóhota Wíŋ čhiŋčá kiŋ tónapi kéyapi he?
 - A) núŋpapi
 - B) šakówiŋpi
 - C) waŋžíla
 - D) šaglóŋaŋ
 6. Mathóhota Wíŋ táku mathóla kiŋ wičhákičaŋa he?
 - A) čháŋčeŋa waŋ
 - B) čhašníyaŋ eyá
 - C) itówapi wówapi waŋ
 - D) aǵúyapi skúyela eyá
 7. Mathóla kiŋ šičáya o'h'ŋpi k'un itóheyapi na glaátŋaŋiŋpi eháŋl Mathóhota Wíŋ tókheškhe awíčhayupta he?

Mama Wičhítенаškaṅškaṅ kij ókuṅwaṅžila naíle háṅna, Iná tuwéni iwášte šni slolyá čha yusníwičhakhiye.

Papa Oháj, takúṅl isáṅm aphíčhičičhiya yačhíṅ hwo?

Mama Čhiṅkší tḥa hugmíyaṅ nahómniṅpi.

Papa Lečhála aphíwaye.

Mama Itéšniyaṅ? ... Tákuwe čha akáṅyaṅke šni sél.

Brother/Sister [iḥát'api]

Mama Tḥaṅkál owáštečake. ... Oíyokiphiya mašté.

Brother Háṅ, eháš líla iyówate.

Mama Ešá tḥaṅkál yaškátapi šni.

Sister Hiyá ... tókša.

Brother Wópazo kij lé iyótaṅ waštéuṅlakapi.

Brother/Sister [iḥát'api]

Mama Wówapi eyá oyálotapi k'uṅ hená naháṅḥči lawápi šni he?

Sister Oháj.

Brother/Sister [iḥát'api]

Mama [hmmm]

TV woman Wičháyažipa čaŋháŋpi mitháwa kiŋ tuwé manúŋ čha ómayakiya
oyákihi he?

TV man Ítokhá šni yo, ečháš uŋkóyuspapi kte.

Mama Čhiŋkší, Čhuŋkší, wól ú pe.

TV man Lé él étuŋwaŋ yo.

Brother Hóh, wičháša kiŋ hé eháŋni t'uŋgwáye.

Sister Míš-eyá.

TV man Lé iyéyakiya hwo?

Brother Hé “Thášúpa” ečíyapi!

TV woman Háŋ, hé thášúpa ečíyapi.

Brother [hól]

Mama Epě k'uŋ waná wól ú pe!

Sister Híŋyaŋka.

TV woman Ómakiyiŋ ye.

TV man Ítokhá šni yo.

Brother Oháŋ, pathágyapi. Ináŋni yo.

Sister Má thiblól! ... Waphéphela.

Waphéphela [howáye] Háuŋ! Áta! [howáye]

Brother [ihát'e] Waphéphela líla wóiňake.

Mama Ečhání akhé pazópi kte. Hiyú pe.

Brother/Sister [howáyapi]

Brother/Sister [ihát'api]

Papa Wáŋ, wíŋyaŋ wašté waŋ išnála ěčij wóte ló. Lél íblotaka owákihi hwo?

Mama Yačhíŋ kiŋ.

Papa [íputňake]

Mama Mathóla kiŋ iyáyapi.

Papa Tók iyáyapi hwo?

Mama Wičhítenaškaŋškaŋ ithókab wótapi. Iglúňlayapi okíhipi šni.

Brother Mak'ú wo.

Sister Hiyá ... wayákaňniđe s'a. ... Waná míš heháŋtu kštó.

Brother Wópazo waŋ waŋlaka yačhíŋ kiŋ hé šíče.

Brother [t'íŋġapi]

Mama Heháŋyela ye!

Mama Okó wanží hehánɣan luílepi kte šni.

Sister Iná!

Brother Hiyá!

Mama Háj, wičáwakǎ kštó.

Sister Até ... Iná wičhítanaškaŋškaŋ kiŋ wóanapte akáǵe.

Papa Iná wičákǎ. ... Líla eháš ithókab otútuyačhiŋ naŋká-haŋpi s'a.

Papa Oháj háŋta po, thábškátapi kiŋ wanbláka wačhíŋ.

Papa [huh?]

Mama Níš-eyá, iyúha ihéyab ečhúŋk'uŋpi kte kštó.

Brother Akšáka tháŋkál oíyaŋniče.

Sister Wópazo óta nauŋšna-he.

Sister [čhuwí okíniya]

Papa Háj! ... Hókahé!

TV man 2 Thápa kiŋháŋ kaíyuzeya-taŋháŋ oiŋpeye ló.

Papa Wašté yeló! Wičhákte po!

TV man 2 Akhé iyúthiŋ na ... kašná yeló!

Papa Híj!

TV man 1 Waná thápa kij kapsípsil thókátakiya ínyang škáj! ... Uḡnáhelaka thápa kij khípi!

Papa Wáj, hé wayákta šni!

Mama Na nakúḡ wamáyakta šni.

Brother Iná!

Papa Winúhča! ... Íḡše wičhítanaškaḡškaḡ ognáke kij lé ... čháḡ kij pawíyakpa wačháḡmi-he yeló.

Mama Hé wašté éyaš thóš yusní ye.

Mama Uḡkíčhiḡčapi kij aníblezapi.

Papa Oháj.

Mama [íputhake]

Brother/Sister [naḡmá ihát'api]

Brother Maḡwá.

Sister Míš-eyá. Iblúkčḡ éyaš wóanapte kij yapážužu kij wašté kte.

Mama Maḡážu kij lé tókha šni. Wóanapte kij waglúziḡ kte šni.

Brother Tókhel imáḡaḡauḡkič'iyapi kta he?

Mama Wówapi waḡží lawá šni.

Brother [čhuwí okíniya] Oháj.

Mama Hé wówapi héčha hče šni.

Brother Wabláwa-he. ... Wáj! Htayétu kiŋ pazópi kte!

Sister Táku?

Brother Mathóla Pteptéčela.

Sister Khilí kštó! Waŋyáŋg'uyákhiyapi kte héčha!

Mama Hiyá iyóčhičhipišni. Tuwéniš wičhítenaškaŋškaŋ kiŋ hé yuíle kte šni.

Brother/Sister [čhuwí okíniyapi]

Mama Uŋgnáš takúŋl thókeča lawápi kta iyéčheča kštó. ... Iyéš, lená yawá pe.

Brother Ziŋtkála Iyéwičhakiyapi Wówapi?

Mama Háj, táku óta uŋspéničhiyiŋ kte.

Brother Iyéš wamákháškaŋ wópazo waŋ uŋ uŋspémič'ičhiyiŋ kte.

Mama Háj éyaš, thókáta okó kiŋ. ... Thóš waná lé yuštáŋ wačháŋmi.

Brother [čhuwí okíniya]

Mama Eyá, táku čha oblóthuiŋ na, ěí he?

Brother Čhaŋóphiye

Mama Háj! [laughing] Wičáyakĥe, philámayaye.

Brother Wáj! ... Eháŋk'uj!

Sister Táku?

Brother Wasúujkhiyapi kiŋ hé aóujhomni ujkáhiki. Hiyú wo.

Sister Má lé ... wičhítenaškaŋškaŋ ujyúhapi.

Mama [iĥá] Ečhéča he?

Sister Háj, iŋchéye thibló?

Brother Háj, čičípazo kte.

Sister “Kpí”

Brother Háu, háu, ... waná tháté wóayate kiŋ očíčhiyakapi kte. Waná maǵážu čha thiyáta wičhítenaškaŋškaŋ wanjáŋg nanjápi kta iyéčheča.

Mama Táku nakúŋ pazópi he?

Sister “Kpí, kpí”

Brother Oyákapi, na wičhítenaškaŋškaŋ kiŋ unjíwaštepí škhé.

Mama/Sister [iĥát'api]

Brother Até, čhaŋóphiye akáb etáŋ luhá he?

Papa Háj, úŋ wo.

Brother Hiyú wo. Waúŋkaǵiŋ kte.

Sister Wičháŋpi wáta waŋží uŋkáǵa uŋkókihi.

Mama Wóanapte kiŋ lé iwáštepi kéčhaŋmi. ... Tókheškhe ilúkčaŋ he?

Papa Toháŋ| t̄habškátapi kiŋ pazópi kte so?

Mama [iǰát'e] Má k'éya! [iǰát'e]

Brother/Sister [iǰát'api]

Brother/Sister [iǰát'api]

Sister Éhh!

Sister Má ... ziŋtkát̄ho waŋ híyotake.

Brother [iǰá] Hiyá, ziŋtkála héčha na t̄hó, éyaš ziŋtkát̄ho héčha šni.

Sister Táku he?

Brother Ziŋtkát̄ho glegléǵa

Mama Oháŋ, ... waná tanyáŋ ziŋtkála iyéwičhayakiye.

Brother Wóimaǵaǵa héčha. Hé iwíkčemna tópa. Očháže tóna waŋwíčhablake kiŋ hená, čhažéyal owíčhawawa-he.

Mama Wikčemna tób! ... Khilí kštó.

Sister Waŋyáŋka yethó! ... Waná wamákháškaŋ wópazo waŋ uŋkiyečhiŋka uŋyúhapi.

Brother [iħát'e]

Sister Wičháħpi yámni kiŋ hená “Tħayámni čhaŋkħáhu” eyápi ... na hená íŋš “Tħayámni Pħá” eyápi.

Papa Wáŋ, hé slolwáye šni.

Mama Čhuŋkší waná yuphíya wičháħpi oslólye.

Brother Čhaŋkħáhu, hóħ [iħá] átaš awábleze šni éyaš wičáyakħe séče.

Sister Oháj, eháke waŋ bluhá. ... Héčhetkiya “Wičhákhuyuhapi” hé, naíŋš “Čhaŋ-čhíŋška” eyápi.

Mama Taŋyáj waŋbláke.

Papa Míš-eyá.

Brother Wáŋ k'éya! ... Awábleze šni.

Papa Wáŋ lé wáŋ, ... aóžŋžŋwayiŋ kte.

Mama [iħá] Tuwále.

Brother Wáŋ!

Sister Até

Mama Máaaaa!

Papa Wáŋ!

Sister Waŋláka he?

Papa Wakháŋ wóhpe

Brother Khilí yeló!

Sister Wičhítenaškaŋškaŋ kiŋ éktuŋš amáye.

Brother Takómni lé isáŋm wašté yeló.

Mama/Papa [iǰát'api]

Mama Oháŋ, waná iyúŋkapi iyéhaŋtu.

Sister Híŋhaŋni kiŋ Owáŋka Yužázapi Aŋpétu.

Brother Híŋhaŋni kiŋ, ... wóanapte kiŋ ihúŋni kte.

Sister Háŋ! Owáŋka Yužázapi kta čha wašté kštó!

Papa Akhé tǰabškátapi kiŋ waŋbláka owákihi kte.

Brother Oháŋ, uŋkíyungkapi kte. Híŋhaŋni kiŋ akhé wawáŋyaŋ unyáŋkapi kte.

Papa Óčhičiyapi kte.

Sister Tókša.

Brother Tókša.

Mama Tókša akhé.

Sister Tókša híŋhaŋni kiŋ.

Mama Oháj éyaš, ... akhé ithókab nanjápi kte.

Brother/Sister [iňát'api]

Papa [yaaaaaawn] Winúhča, ... wóthanjij wówapi kij ahípi hwo?

Mama Wáglutapi akáj yanjé.

Papa Híjhaņni wašté.

Brother Híjhaņni wašté.

Sister Híjhaņni wašté.

Papa Lé anjétu kij owáštečake.

Mama Háj, éyaš átaš ablézapi šni. Akhéš wičhítenaškaņškaņ kij ikhóyakapi.

Brother [okíniya] ... Wáj!

Sister Táku?

Brother Ká wanláká he?

Mama Táku he, čhíņkš?

Brother Čhičípazo kte.

Brother Wáj lé wáj. ... Zinjtkála šá wan.

Papa Wáj, hená enágnala yukhánpi.

Sister Hé itéšniyaŋ waŋláka he?

Brother Háŋ, ožáŋžanglepi ogná.

Sister Waŋbláka wačhíŋ.

Brother Hiyú yethó. ... Éna úŋ načhéče.

Papa Mas'íwanyaŋke iwékču na waú kte ló.

Brother Hél yaŋké, waŋlákapi he? Na kál čhetáŋ lúta waŋ okáwiŋh̄ya okás'a-he!
Na waŋyáŋka po...

akáb – extra, additional
akáŋyaŋka – to sit on; ride (as a horse)
aóhomni – to go around something or someone
haŋóphiye – a box
čhetáj – a hawk
ečhéča šni – not functioning properly
eháŋk’uŋ – Aha! Now I see!
hé – that
heháŋyela – that’s all, no more
híŋyaŋka – wait now, wait a second
iglúhlaya – to tear oneself away from something or someone
ikhóyakA – attached to something
ithókab – in front of something, before
iwášte – to benefit from something
iyókhišni – to forbid someone from doing something
kašná – to miss something, as in shooting a basket
kpí – the sound of a click
lúta – bright red, brilliant red, scarlet
mağážu – rain; it is raining
Mak’ú wo/we. – Give it to me.
mašté – it is sunny
naħmá – secretly, in secret
oíyokhipiya – joyfully
okó – a crack; a week’s time
ókowaŋžila – continuously, all the time
olótA – to borrow something or someone

Owáŋka Yužázapi – Saturday
owáštečakA – it is pleasant weather
paťhágyA – to interrupt something or someone, put a halt to
pazó – to show something or someone
pažúžu – to rub something out, erase
ťhašúpa – a hot dog
ťhaté – wind, it is windy
ťhokátakiya – in the future
tóna – several; how many (in a question)
t’uŋgyÁ – to suspect something or someone
wakáħniğA – to choose things
wakħáŋ – sacred, mysterious, powerful
waktá – to watch out for someone or something, expect
wapħépħe – brambles
wasúkhiya – to set rules or regulations for someone
Wičhákhuyhapi – the Big Dipper
wičháyažipa čaŋháhpi – honey
wičhítanaškaŋškaŋ – television
wóanapte – a ban; something that is banned or forbidden
wóihakA – funny, humorous
wóimağaga – entertainment, amusement
wópazo – a show (as on TV)
yusní – to turn something off

-
- 1) Wičhítanaškaŋškaŋ wičháša waŋ pǎží uŋkčéla tháŋsítomniyaŋ ikǎóyake kiŋ hé táku ečiyapi he?
 - A) Pǎžíla
 - B) Waŋpǎžela
 - C) Wóhěšmala
 - D) Čhaŋhákala

 - 2) Matǎóla kiŋ húŋkupi kiŋ toháŋyaŋ wičhítanaškaŋškaŋ kiŋ yusníwičhakiya he?

 - 3) Atkúkupi kiŋ naǎmála ták tókǎuŋ čha íyašlalyapi he?

 - 4) Húŋkupi kiŋ wówapi waŋ wičhák’u na yawá wičháši. Wówapi k’uŋ hé él táku itówa yaŋká he?
 - A) kimímela
 - B) agléška
 - C) íŋyaŋ
 - D) ziŋtkála

 - 5) Matǎóla kiŋ táku íhaŋhaŋ iyéčhiŋkala káŋapi?
 - A) čhasmú thípi waŋ
 - B) makǎá šúŋkawakǎaŋ eyá
 - C) wičhítanaškaŋškaŋ waŋ
 - D) íŋyaŋkaǎmuŋpi eyá

 - 6) Matǎóla ziŋtkála očháže tóna iyéwičhakiya kéya he?

 - 7) Tháŋkšítku kiŋ íŋš táku uŋspéič’ičhiya he?
 - A) wičháǎpi kiŋ
 - B) lol’íh’api
 - C) šuŋg-khíčhaŋyaŋpi
 - D) wičhítowapi

- Mama Matḥóla kiṅ wayúškehaṅpi naíṅš thiyóle ománipi čháṅna, táku tókḥa
 tḥaṅiṅ šni.
- Brother Itóḡiṅ hayápi wéč'uṅ wačhíṅ, lé Itóḡiṅ Kithúnpi kiṅ líla wókḥokpḥekiṅ kte.
- Sister Líla oíyokhiphi kta čha, ... Lizzie u-áwapḥe.
- Brother Wašté, ... Freddie iṅš-eyá ú kte.
- Sister Wímahel iyáye kiṅ uṅyíṅ kte.
- Brother Oháṅ, Waskúyeča óta pahí uṅkómani kte.
- Brother/Sister [okíniyaṅpi]
- Brother Éyaš thiwáhe waṅží él uṅyíṅ kte šni.
- Brother Hi-Čhóla Wíṅ thí él.
- Brother Haṅhépi čháj wíčahiṅte akáṅyaṅ kiṅyáṅ kéyapi.
- Sister Waḥmúḡa káḡa kéyapi.
- Brother Freddie heyé, Lenny okíyakiṅ na wíṅyaṅ kiṅ hé mathó čhiṅčála kiṅ kíiṅyaṅ
 wičhákaḡe.
- Sister Kíiṅyaṅ?
- Brother Háṅ, ... íṅyaṅ.
- Brother/Sister [šičáhowayapi]

Brother/Sister [šičáhowayapi]

Mama Waná waglí kštó, ... waglí kštó.

Brother/Sister [naħmá iħát'api]

Mama Mišnála lél maŋké s'eléčheča

Sister [Yá!]

Mama Huŋhí, itóğij hayápi kij hená líla wókhokpħeke.

Brother [ħló]

Mama Líla yuš'íŋyemayayapi na tħaŋságt'emayayaŋpi.

Brother [ħló]

Sister Waskúyeča etáŋ ayágli he?

Mama Waskúyeča kij hená ičúpi šni ye. Haŋhépi kij wičhúŋk'upi kte.

Brother Tókša waskúyeča óta uŋk'úpi kte.

Brother Táku?

Sister Táku?

Papa [čhaŋyáŋke]

Brother/Sister [okíniyaŋpi]

Papa Haúŋ, tágni waŋbláke šni.

Papa Haúŋ

Brother Até?

Sister Híiiii, niyé kštó.

Papa Miyé čha yuš'íŋyečhiyapi.

Sister Háŋ, yuš'íŋyeuŋyayapi kštó.

Mama Nignáyaŋpi okíhipi čha waná slolwáye.

Sister Hé táku khápi he?

Mama Íŋše táku tókħa owáŋyaŋke éyaš uŋná héčhetu šni.

Brother Enána uŋyíŋ kte.

Sister Lé thiwáhe kiŋ waskúyeča ğuĝúyapi wičhák'upi s'a.

Brother Mmmmm ... Hená líla waštéwalake.

Mama Táku tókħanuŋpi he?

Brother Očháŋkuye owápi héčha.

Sister Tuktél uŋyáŋpi kte kiŋ iwáŋuŋyaŋkapi.

Brother Tħokéya Wóžu Ben thí él, naháŋ Mathó Ĥóta Wíŋ thí él, eyášna aĝúyapi skúyela káĝe.

- Sister** Nahán Waúnspekhiya Wíŋ thí él, líla wawíčhak'u.
- Brother** Nakúnj Mathó Waphíya thí él unyáŋpi kte, wičhózani wóyute wičhák'u éyaš.
- Sister** Uŋkígluonihaŋpi.
- Mama** [iħát'e]
- Sister** Nahán Uŋčí na Lalá thípi él, líla waskúyeča óta uŋkíčiyuhapi.
- Mama** Hmm, Hi-Čhóla Wíŋ thí kinj éyaktuŋžapi s'elé.
- Brother** Háŋ, ečhákel héčhuŋk'uŋpi.
- Mama** Ečhákel? ... Tákuwe?
- Brother** Wíħmuŋge čha hé uŋ.
- Mama** Tuwále! Líla wačháŋtognakinj na waštéčake.
- Brother** Hi-Čhóla Wíŋ, očháŋku škópa ogná thí, hé Hi-Čhóla Wíŋ é čha wakħé.
- Mama** Háŋ, tuwé čha yakħé kinj slolwáye, kičhí waúŋkayeğepi. Líla waštéčakinj na wawókiye.
- Brother** Toháŋyaŋ íŋyaŋ ničáge šni heháŋyaŋ.
- Mama** Anpéhaŋ waŋbláke. Waskúyeča óta káge. Takómni Hi-Čhóla Wíŋ thí kinj ektá lápi kta iyéčheča.
- Mama** Owáŋyaŋke kinj ečéla uŋ wačhét'uŋglapi šni ye.

Sister Čha hél unyáŋpi kta he?

Brother Séče, niyé katóto wo. Čhaŋkú aglágla ačhípě kte.

Sister Hiyá!

Brother/Sister [iħát'api]

Sister Hiyú we, Lizzy.

Lizzy/Sister [iħát'api]

Lizzy Waskúyeča niťháwa kiŋ blašpá wačhíŋ.

Papa Kiksúya po, ... khiyéla ophíič'iya po.

Mama Na yaǵlípi šni haŋní waskúyeča glútapi šni ye.

Papa Na iyókiphiič'iya po.

All Oháŋ!

Brother Líla wóuŋkinipi kte iŋčhéye.

Freddie Slolwáye, aħčó mastáke.

Lizzy Lé iyótaŋ waúŋkičupi.

Freddie Haúŋ, ... wáŋ lé, uŋhípe ló.

Brother Hi-Čhóla Wíŋ thí él.

Lizzy Wíħmuŋge waŋží kiŋyáŋ čha waŋlákapi he?

- Bullies** [čhaŋyáŋkapi]
- All** [šičáhowayapi]
- Bullies** [ihát'api]
- Too Tall** Waŋyáŋka po, mathó čhiŋčála itóŋiŋ kithúŋpi. Wa! Itóŋiŋ hayápi kiŋ iyúha waŋyáŋka po.
- Smirk** Waŋyáŋka yo, hé iyótaŋ wókhokpěya iglúze.
- Skuzz** Na hé iyótaŋ mniwátu wókhokpěke. ... Wáŋ k'éya, ... hé mathóla.
- Bullies** [ihát'api]
- Brother** Na níš, nitákupi he? ... Ištá Ĥmiŋĥmíŋ na Pěsú Škópa?
- Cubs** [ihát'api]
- Smirk** Pěsú Škópa niyé.
- Skuzz** Čha níš Ĥmiŋĥmíŋ niyé.
- Smirk** Hiyá, hé niyé.
- Too Tall** Iníla!
- Brother** Čha wóškehaŋ omáyanipi he?
- Too Tall** Hiyá, itéšniyaŋ wayúškehaŋ oiyokiphi uŋyúhapi kte.
- Skuzz** Wayúškehaŋpi kiŋ hé héktakiya uŋkáŋapi kte.

Too Tall Héčhetu. ... Tǎokéya Hi-Čhóla Wíŋ thí kiŋ unyúškehaŋpi kte ló.

Bullies [iǎát'api]

Lizzy Wakǎóyakiŋhapi šni he?

Skuzz Hiyá, tákuni kǎóuŋkphapi šni.

Brother Lučhánzekapi šni haŋní, wóuŋkinipi kta he?

Freddie Táku, hél thimá unyáŋpi kta hwo?

Lizzy Itéšniyaŋ héčhaŋnipi he?

Brother Hi-Čhóla Wíŋ líla waštéčaka, Iná kéye.

Sister Iyótaŋ waskúyeča unkíčiyuhapi.

Too Tall Iyótaŋ waskúyeča? Léčhetu kte. Tǎokéya wakátoto kte, héčhel tókǎa šni kiŋ slolyáyapi kte.

Brother Oháŋ, wašté kte.

Sister Oháŋ.

Lizzy Wašté kte.

Too Tall Wáŋča yéš eyá tǎokéya takúŋl unyútapi kte. Héčhetu hwo, hokšílapi?

Smirk/Skuzz Héčhetu.

Too Tall [huh?]

Hi-Čhóla Wín [wókħokpħeya ihát'e]

All [šičáhowayapi]

Too Tall Napħá po!

Sister [okíniya]

Lizzy Hi-Čhóla Wín é kštó!

Freddie/Brother [okíniyaŋpi]

Sister Khigléuŋkiyapi kte!

All [šičáhowayapi]

Brother Táku?

Brother Tħaŋkší? ... Lizzy? ... Freddie? ... Tuwé ħčij?

Brother [okíniya]

Brother Lél úŋpi itéke ló!

Brother Haúŋ! ... [okíniya] ... Hoští! ... Wíħmuŋģe uŋ hé Lizzy yuínŋaŋ!

Hi-Čhóla Wín Tanyáŋ yahípi kštó. [ihát'e] ... Éna amápħe pe, wáŋčag waglí kte kštó. [ihát'e]

Brother Háuŋ, itéšniyaŋ wíħmuŋģe héčha yeló. ... Wičhábluškiŋ kte ló.

Freddie Ówaŋyaŋg wašté yeló.

Sister Iktómi othí hená itéšniyaŋ s'eléčheča.

Freddie Wáŋ, yahí yeló!

Sister Thibló.

Brother Ináhni po, ožáŋžanglepi etáŋhaŋ uŋkhínaphápi kte!

Sister Hiyá, tókha šni.

Freddie Híŋyaŋka po. Waskúyeča etáŋ uŋk'úpi kte.

Brother Wíhmuŋge uŋ hé nihmuŋğapi he?

Lizzy Nakúŋ oŋheye kiŋ yuphíya kíčhağe. Waŋlákapi kta tkhá.

Brother Lizzy ... níŋyaŋ šni.

Lizzy [ihát'e]

Lizzy Tanjáŋ omáyakilake.

Sister [ihát'e] Héčhetu šni. ... Hi-Čhóla Wíŋ líla waštéčake, Iná wičákhe.

Sister Hiyú we. Iná wíhmuŋge waŋžíni kičhí maškéyiŋ kte šni.

Brother Hmmm...Wičáyakhe ló.

Hi-Čhóla Wíŋ Wáŋ lé wáŋ, ... thaspáŋ skúyeyapi.

Lizzy Philámayaye.

Sister Tǎaspánj skúyeyapi!

Hi-Čhóla Wíŋ Yahí waŋčhíyaŋke šni. Éyaš tanyán yahí kštó.

Brother Háj, ... íŋska, ... wáǎ'ayethuŋpi kiŋ waštéwalake ló.

Hi-Čhóla Wíŋ Itógiŋ Hayápi Kithúŋpi kiŋ líla waštéwalake.

Hi-Čhóla Wíŋ Na nakúŋ wókǎokpǎheyakel waáǎ'ayethuŋ awáštewalake.

Hi-Čhóla Wíŋ Wašté kštó. Akhé itógiŋ kithúŋ akhé húŋǎ hípi.

Hi-Čhóla Wíŋ Tókhe ... tuwéni šni so?

Brother Kaná waskúyeča hiyóhipi šni. Wayúškehaŋpi kta čha hípi.

Hi-Čhóla Wíŋ Awábleze. Na miglúwiŋyeya kštó. Yuš'íŋyewičhawayiŋ kte.

Too Tall Waktá po! Haúŋ! Haúŋ! Haúŋ!

Smirk Napǎá po!

Skuzz Uŋkóyuspapi kte ló!

Hi-Čhóla Wíŋ/Cubs [iǎát'api]

Brother Héčhel iglúš'inyayapi kte!

Lizzy Éyaš héktakiya kúpi.

Hi-Čhóla Wíŋ Akhé húŋǎ čhíŋpi séče.

Too Tall Wanáǎi!

Bullies [šičáhowayapi]

Cubs [iǎát'api]

Hi-Čhóla Wíŋ Čha tók, tǎuŋšká, eháke wičháluškehaŋ yačhíŋ he?

Brother Oháŋ.

Hi-Čhóla Wíŋ Lé paíle na waŋyáŋka ye.

Brother Záptaŋ, tópa, yámni, núŋpa, wáŋči.

Skuzz Lé heháŋyaŋ oíyokíphi kéčhaŋmi šni.

Bullies [šičáhowayapi]

Too Tall Letáŋhaŋ uŋkhíyaglapi kte!

Bullies [šičáhowayapi]

Hi-Čhóla Wíŋ/Cubs [iǎát'api]

Too Tall [šičáhowaye]

Hi-Čhóla Wíŋ Šičáya, otáŋyaŋkel hípi šni.

Brother Táku wašté čha kašnápi.

Sister Ičínuŋpa kiŋ waskúyeča ečéla lá ú pe.

Brother Lé haŋhépi kiŋ taŋyáŋ wóuŋkini yeló.

Papa Čha tuwá tǎspáj skúyela kiŋ lená nič'úpi hwo?

Brother Hi-Čhóla Wíŋ

Papa Hi-Čhóla Wíŋ? ... Wíŋyaŋ wókǎokpǎeke waŋ očáŋku škópa él thí kiŋ hé?

Sister Itéšniyaŋ, líla waštéčake. ... owányanke ečéla uŋ wačét'unglapi šni ye.

Papa Wičáyakǎe.

Brother Ták tókǎhanuŋ hwo, Até?

Papa Naháŋǎčiŋ makáj šni čha uŋgná Hi-Čhóla Wíŋ tǎspáj skúyela etáj akáb yuhá séče.

All [iǎát'api]

Mama Wičháǎča!

aglágla – along, alongside	someone or something
aglí – to bring someone or something back	kiíŋyaŋ – to become stone
aǵúyapi skúyela – cookies, cake, treats	kiŋyÁŋ – to fly
aŋpéhaŋ – earlier today	mniwátu – a monster
haŋkú – a street, road	naphÁ – to run away, flee
enána – here and there	oíheye – a bathroom
etáŋ – some (hypothetical); any (in a question)	pħasú – nose
glútA – to eat one’s own	šičáhowayA – to scream, cry out
gnáyAŋ – to fool or trick someone	skúyeyA – to sweeten something
hayápi – clothing	tħaŋíŋ – it is visible
hoští – “Darn it,” “Oh shoot”	tħaŋságt’eyA – to startle someone, shock, or frighten severely
huŋhí – “Goodness,” “Oh my!”	thiyóle – going from house to house looking to be fed
ħmiŋħmíŋ – crooked (plural)	wačháŋtognakA – to be generous
ħmúnǵA – to bewitch someone, cast a spell on	wačhét’uŋgla – to doubt people or things
iglúonihaŋ – to have self-respect; have proper conduct	waħmúnǵA – to bewitch people
iglúzA – to dress oneself in a certain way	wáh’ayethuŋpi – decorations
iktómi – a spider	wakhókipħA – to be afraid, fearful
iníla – quietly, without speaking	wanáǵi – a ghost
ištá – eyes	wayúškehaŋ – to play pranks
itóǵiŋ – a mask	wíčahiŋte – a broom
Itóǵiŋ Kithúnpi – Halloween	wičhózani – health
iyókiphiič’iyA – to enjoy oneself	wímahél iyáyA – the sun is setting
katóto – to knock on something	wíħmuŋǵe – a witch
kħokípħA – to be afraid of	wókini – to receive things given generously
	wóškehaŋ – to be mischievous
	yašpÁ – to take a bite of something
	yučháŋzekA – to make someone mad
	yuš’iŋyeyA – to startle someone

-
1. Mathóla kiŋ tuwá thí kiŋ iǰéyab ečhúnpi kta kéyapi he?
 2. Tákuwe čha kǰokíǰhapi kéyapi he?
 3. Mathóla thǰaŋháŋšitku kiŋ tókhel iglúza he?
 - A) mniwáŋča wamánuŋ s'e
 - B) wanáǵi s'e
 - C) mniwátu s'e
 - D) igmú thǰáŋka s'e
 4. Mathóla tókhiŋš Hi-Čhóla Wíŋ Lizzy theǰíya okíǰ'aŋ kéčhiŋ he?
 - A) manún kéčhiŋ
 - B) oštégla kéčhiŋ
 - C) kišíc'a kéčhiŋ
 - D) yuíŋyaŋ kéčhiŋ
 5. Hi-Čhóla Wíŋ táku wičhák'upi he?
 - A) haŋmháŋska ǵí
 - B) čhaŋháŋpšaša slípapi
 - C) thǰaspáŋ skúyeyapi
 - D) thǰaspáŋ opémnipi
 6. Hi-Čhóla Wíŋ tókheškhe sémni kiŋ yuš'íŋyewičhaya he?
 7. Hi-Čhóla Wíŋ átayapi kiŋ íyohakab, Mathóla kiŋ táku nakéš ablézapi he?

Sister Mázaska yuhápi čháṅna, táku óta opḥétḥuṅ-phičá, óta as’íṅpi,
Brother éyaš táku čha isám waṅkálkal úṅ kiṅ hená éktuṅžapi šni yo.
Sister [iḥát’e]
Brother [iḥát’e] Ḥ’añhíyehčičiṅ yaíṅnaṅke.
Sister Tókša čhičígleṅiṅ kte.
All [iḥát’api]
Papa Čhašníyaṅ owíyopḥeye ki tókhiyani yíṅ kte šni.
Sister Híṅ!
Brother/Sister [okíniya] Mahówiṅža Ógle!
Sister Ógle kiṅ hená tuwé ke éyaš as’íṅpi.
Mama Íṅska, ógle ikčéka s’eléčheča.
Brother Hiyá, iyéš lená paṅḥyá waštéšte!
Papa Na paṅḥyá othéḥike yeló.
Mama Tukhí! ... Niyáte kiṅ wičákḥe. Líla mázaska óta.
Sister Éyaš ḥtálehaṅ ógle tḥektḥéča etáṅ unyúhapi kta iyéhaṅtu kéhe.
Mama Éyaš lená othéḥiḥike.
Brother Ho naháṅ wíyuhloke tḥéča kiṅ hé líla othéḥika kéhe šáṅ opḥénič’itḥuṅ,
até.
Papa Éyaš hé tḥókča yeló. ... Iṅchéye winúḥča.
Mama Uṅkiš theḥíya waúṅkamnapi čha íṅš uṅkíyepi-ke kiṅ hé niyáte kiṅ kḥé.
Brother Híṅyaṅka po! ... Waúṅkamnapi háṅtaṅš ... tókkel uṅčhíṅpika
wópḥeuṅkič’itḥuṅpi kta he?
Mama Kta načhéče.
Sister Mahówiṅža ógle é k’éyaš?
Papa Načhéče.
Sister Paṅḥyá.
Brother Khilí!
Papa Éyaš tókheškhe mázaska niglámnapí kta huwó?
Brother Wóthāṅiṅ wówapi kiṅ wakpámni kta owákíhi.
Sister Wawíyopḥeuṅyaṅpi kte.
Brother Waḥpé wičhúṅkičiyuṅtapi kte.

Sister naíňš owóžu kin wičhúnkičiyušlapi kte.

Sister Wáh.

Papa Wáh wayákamnapi kta ognáyaň. Héčhanuňpi kin oň'áňkǵhoya ógle kin niglámnapí kte ló.

Brother Ečháňni henákča uňyúhapi kte. Líla óta uňkíglamnapi, inčhéye, thǵaňkší.

Sister Čhiňtók! Líla, líla óta!

Mama [iǵá] Tukhí, tónakča iglámnapí ka héči?

Papa Éyaš takómni thókáta wówačhiňye heníčhapi kte ló. Wówaši wóhitika heníčhapi kte ló.

Brother Wanáhčča na waptáye kin ikčéya ičháģiň naháň mišnála wapákse. Miyéčažužu háňtaňš yathí ektá čhičáamniň kta owákíhi. ... Hunáhomni pi akáňmaňkiň kte.

male bear Hiyá, ... héčhel wačhíň šni. Éyaš philámayaye.

Sister Tókheškhe wayákamna, thibló.

Papa Tanyáň wayákamnapi s'eléčheča yeló.

Papa Tanyáň ečhánuňpi čha asníkiya po ... Hoģáň ki uňkíčhohanpe ló. Hiyú po.

Brother Wóphila uňkéníčiyapi, éyaš okháhšniyaň waúňkamnapí.

Papa Hó čha éčuǵčhiň waglúla etáň owíčhale ómakiya po.

Brother Eháňni uňníčipahipe ló, Até.

Papa Wíyukčan walúphike ló, Čhíňkš. Philámayaye.

Brother Mázaska núňm mak'ú wo.

Papa núňm! ... Wáh k'éya, atémayape ló. Išičhola šna waglúla owíčhale ómayakiyape ló.

Sister Uňkámnapí.

Papa Háň wakámnapí kta iyéhanťu.

Sister Thibló!

Sister Iwóuňglake kin yéksuya he?

Brother Oháň, ... yačhíň háňtaňš hoúňničičhuwapi kte.

Sister Kitáňla uňyéčičažužupi háňtaňš.

Papa Hiyá, ... tókša miyé howákuwa kte ló.

Mrs. Grizzle Wakáyeģe ošpáye omníčiye kin líla ektá awáčhanťmi.

Brother Tháspáňpǵa mní! Tháspáňpǵa mní sní!

Sister Mázašala wikčémna ečéla.

Mrs. Grizzle Philámayaye.

Mrs. Grizzle Lé ... tháhíjšpa kiŋ iyómičiyaza ye. ... Tanjáj waáwableze hčě šni. Wáj lé, kašpápi waŋ.

Sister Oh!

Brother Iyókičiyazapi, iyókičiyazapi, kašpápi okhíse uŋ!

Papa Héčhetu weló. ... Owášpe waŋ owále-he kiŋ hé lé é.

Mama Híŋ, wičháħča! ... Íŋše kitájla naǵiyemič'ie.

Mama Mathóla kiŋ thókča áyapi. Wičhóni kiŋ lé wakámnapí kiŋ é hčě šni.

Papa Ítokħa šni yo, winúħča, ... tohájł mázaska iyénakča iglámnapí kiŋ táku kiŋ iyúha ečhél iyáyij kte ... Híŋyaŋka!

Sister Khilí. ... Henákča!

Brother Khilí!

Brother Mahówiŋža uŋ hená opħéuŋthŋuŋpi kte.

Sister iħát'e]

Sister Paŋħyá!

Mama Waŋná táku kiŋ iyúha ečhél iyáyij kta načhéče.

Papa Ógle lečhála kiŋ tókħanuŋpi he?

Mama Nahájħčij opħétħuŋpi šni.

Papa Huh?

Sister Mahówiŋža kiŋ é na ógle zigzíča kiŋ kħó opħéuŋthŋuŋpi háŋtaŋš

Brother waphóštaŋla etáj agná uŋk'úpi kte.

Sister uŋk'úpi kte!

Papa Tókhe iyénakča yakámnapí šni yélakħa.

Brother Háj, Até, tókhel waúŋkamnapí kte kiŋ slol'úŋkiyapi.

Sister Líla, líla óta!

Sister [iħát'e]

Papa Táku ke éyaš héktakiya ečhél iyáyij kte.

female bear Má, wathókeča thájkiŋkiŋyaŋ. Tuktél lušpí he?

Sister Očhíčiyaka owákihi šni. Hé thiwáhe kiŋ tháwapi.

Sister Mázaska waŋžíla.

Lizzy Wópħethŋuŋ uŋhípi šni,

Sister Iyúškiŋyaŋ waŋčhíyaŋkapi.

Milly Haṅpóšpula uṅškátapi kta, čha nícho uṅhípi.
Sister Omákħaṅ šni. ... Tanyáṅ miyéčhopi, éyaš owákihi šni.
Lizzy Wawíyopħeyapi ečé ečhánuṅ.
Milly [čhuwí okíniya] Uṅkíyayiṅ kte.
Sister Híṅyaṅka!
Sister Mázaska okhíse igláwa wíyopħečhičhiyapi kte.
Brother Maṭhó Maḵhóčhe owápi kiṅ lená mázaska waṅžíla igláwapi.
Brother Tħaṅhánši, waṅží opħéṭħuṅ yahí he?
Cousin Freddie Hiyá, táku waṅží yuhá uṅškátaiṅ kta čha wahí yeló.
Brother Tanyáṅ miyéčho, éyaš waná omákħaṅ šni.
Brother Wóphila. Iyókphiya yuhá yo.
Cousin Freddie Óhiṅniyaṅ oníkħaṅ šni s'elé,
Brother Háṅ, ... hayápi eyá waštéšte čha opħémič'itħuṅ kte.
Brother Híṅyaṅka! ... Okhólakičhiye othí nitháwa kiṅ yumázaska oyák'u oyákihi.
Brother Mázaska kiṅ okhíseya bluhá kte.
Cousin Freddie [čhuwí okíniya]
Brother Thípi kiṅ yaḡlúha na ... íṅyaṅgwakhiyiṅ kte. Héčhetu he? ... Iyúkčaṅ yo!
Mama Waskúyeča eyá wakáḡe kiṅ maṭhóla kiṅ waštélakapi. Éyaš lečhálaš
ól'ota wakáḡiṅ na iyúha tókħaḡ'aṅ.
Papa Átaš slolwáye šni
Papa Maṭhóla ki tókhi iyáyapi he?
Mama [čhuwí okíniya] Thiwáṅkata waíglamnapi kiṅ igláwapi s'eléčheča.
Mama Ší! Waná awábleze! Waskúyeča kiṅ wíyopħeyapi. Akhé héčhel
wakámnapi čhíṅpi.
Papa Wáṅ eyá ítokħa šni yo. Íškiṅčiya wówaši ečhúṅpe ló.
Mama Éyaš waíglamna aíkpažužupi kiṅ hé héčhetu šni. Mázaska kiṅ ečéla él
éwačhiṅpi. Éyaš táku waṅ iyótanš šíče kiṅ ...
Papa Wičáyakħe. ... Na heháṅyaṅ wačhántognakapi šni s'eléčheča.
Mama Na okhólawičhayapi kiṅ ób heháṅyela oíyokiphi yuhápi šni.
Papa Háṅ, ítokħa šni yo, tókša ečhél iyá-
Mama Tókša ečhél iyáyiṅ kte? ... Ešá wičáyakħe šni!
Sister Glešká! ... Máničhičhiya čha uṅ míčayežupi.

Sister Waná hiyú we! Áta waná! Waná hiyú we!

Lizzy Nakúŋ tuwá úpi kta he?

Milly Tuwá ú kte šni kiŋ slolwáye. ... čépħaŋšiwaye kiŋ.

Lizzy Tákuwe?

Milly Eháš okháj šni s'elé. ... Waíglamna kiŋ ečéla él éwačhiŋ.

Lizzy Wagmíza nabláħyapi etáŋ wíyopħeŋkhiyapi kte ĥčhiŋ s'elé.

Milly Huhí!

Fuzzy/Cousin Freddie [iħát'api]

Brother Kħolápila! ... Tókhiya lápi he?

Cousin Freddie Háu ... tħaŋhájši. Wanáškaŋškanyaŋpi etáŋ waŋyáŋg uŋyáŋpi.
Anpétu kiŋ lé tħokáheya kiŋ hé é čha pazópi.

Brother Átaš éwektuŋže ló. ... Eháš okhájšniyaŋ waúŋ s'elé.

Cousin Freddie Eyášna hehé s'a.

Brother Míš-eyá blá wačhiŋ, ... éyaš lé yužáža bluštáŋ kte héčha.

Cousin Freddie Uŋkánipħepi kte šni! Tókša!

Brother Amápħe po!

Mama Má! Wóitħuŋpħeke!

Papa Tħéhaŋ imáġaġanič'iyapi waŋúŋniyaŋkapi šni yeló.

Mama Tákuwe mázaska kiŋ iyáglawapi šni he?

Sister Uŋkígluštaŋpi kštó.

Brother Henákča uŋyúhapi.

Papa Čhá, tókħa huwó?

Sister Čépħaŋši Milly thí kiŋ ektá míčho šni.

Brother Fred é na Fuzzy ób mníŋ kte, éyaš amápħepi šni.

Mama Tákuwe čha héčhetu kéčhaŋnipi he?

Sister Hayápi čhó kiŋ uŋyúhapi kta čha hé uŋ.

Brother Na uŋ anáuŋwizipi.

Papa Hiyá, anániwizipi šni yeló. ... Wáj k'éya ináyayapi kiŋ kičhí
waníglamnapi kiŋ hé líla uŋkítaŋpe ló.

Mama Éyaš tóna okhájšniyaŋ wówašechuŋpi kiŋ hená watóhaŋl šna táku kiŋ
uŋmá él éwačhiŋpi šni.

Papa Wáj k'éya watóhaŋl šna uŋkíš-eyá waéuŋktuŋžape ló.

Sister Táku yakħá he?

aíkpažužu – to overdo something;

make a fool out of oneself

anáwizi – to be jealous of somebody

as'íŋ – to desire something, long for,
secretly wish for

épħaŋši – my female cousin (female
speaking)

hašsníyaŋ – ice cream

éčuħčih – at least; at any rate

ékičiktunžA – to excuse or forget
something someone did, excuse
someone for doing something

él éwačih – to be interested in
something or someone

glešká – spotted

henákeča – to be that many or that
much, that amount, as many as that

iglámna – to earn or gain something
for oneself

igláwa – to set a price for one's own

išičhola – free, at no cost

iškiŋčiyA – to get busy or active in
regard to a task

kašpápi – a dime, ten cents (also
applied to coins/change in general)

lol'ópħethuŋ – to shop for groceries

mahówiŋža ógle – a down jacket

okhíse – half

okħáŋ šni – to be busy

okħólakičhiye – a group, organization,
club, or society

opħéič'itħuŋ – to buy something for
oneself

owíyopħeye – a store, stall or stand to sell
something

owóžu – a garden

tħahíŋšpa – a needle (as for sewing)

tħaspáŋpħa mní – lemonade

waglúla – a worm

wagmíza – corn

waíglamna – to earn income for oneself,
earn one's living

wakámna – to earn income, make money,
have a job

wakpámni – to distribute things, pass
things around

waŋkátuya – high, elevated, high up

wapħóštanla – a cap

waptáye – weeds

watħókeča – fruits, wild fruits, berries

wawíyopħeyA – to sell things

wíyopħekhiyA – to sell something to
someone

wíyukčaŋ – to think about things, have or
form an opinion

wóitħuŋpħekA – it is something
astonishing

wóthāŋih wówapi – a newspaper

wówačhiŋye – to be a dependable or
useful person or thing

yumázaska – to sell something for gain,
turn something into profit

yužáža – to wash something

zigzíča – stretchy, elastic

-
1. Ótǎokahe ektá, matǎóla kiŋ táku as’íŋpi he?
 - A) olówaŋ omnáye
 - B) hugmíyaŋ nahómniŋpi
 - C) tǎabškáta háŋpa
 - D) mahówiŋža ógle
 2. Matǎóla kiŋ tókheškhe waíglamŋapi kta awáčhiŋpi he?
 3. Matǎóla atkúku kiŋ okíyakiŋ na waglúla etáŋ okíčile okíhi kéye, éyaš mázaska tóna ikíčhiŋ he?
 - A) mázaska núm
 - B) mázaska okhíse
 - C) mázašala waŋžíla
 - D) mázaska záptaŋ
 4. Matǎóla kiŋ húŋkupi kiŋ tákuwe haŋkéya naǵíyeič’iya he?
 5. Matǎóla kiŋ okǎólawičhayapi kiŋ tókhel owíčhakhuwapi he?
 6. Matǎóla kiŋ táku čha naǎmála wíyopǎheyapi he?
 - A) wíškate tǎáwapi kiŋ
 - B) waskúyeča eyá húŋkupi kiŋ wičhákičaǵa čha
 - C) atkúkupi kiŋ tǎa-wíkičhaye kiŋ
 - D) šuŋǎpála tǎáwapi kiŋ
 7. Óhaŋketa matǎóla kiŋ tókheškhe mázaska kiŋ wóilagkiyapi kta kéyapi he?

Farmer Ben Mathóla kiŋ wíyowičhapaštakapi na uŋ kaípaweǎ iyáyapi.

Brother Inážiŋ ... khuté ... hóka, oíhpewaye!

Sister Thibló, thibló!

Brother Tókǎ hwo?

Sister Háŋskela na thǎkhólaku kiŋ wíkǎŋ inápsilyapi kiŋ yušlóg makhípi!

Brother Hená khilípi. ... Ničísčila na ... iyé íŋš thǎŋkíŋkiŋyaŋpi.

Sister Wičháyakila oyákíhi he?

Brother Waŋnáš ektá wičháble.

Too Tall [iǎá]

Smirk Wašté yeló, Háŋskela.

Brother Wáŋ ...

Brother Kǎhólápila.

Too Tall Wáŋ, thǎŋhánší... tókhe yahí so? ... Tákuwe čhuwígnaka waŋží yéč' uŋ šni hwo?

Smirk/Skuzz [iǎát'api]

Brother Wáŋ k'éya.

Brother Wíkǎŋ uŋ hé hiyówahi.

Too Tall Eyá, iblúkčŋ kte ...

Too Tall hiyá!

Smirk/Skuzz [iǎát'api]

Too Tall Eyá, ... yačhíŋ háŋtaŋš, ... hiyóu wo.

Brother Oháŋ, waná waú.

Skuzz Niǎíčahe háŋtaŋš mahél ilániŋ kte.

Too Tall Wáŋ, čhaŋlwáŋkǎ yeló.

Smirk/Skuzz [kǎkhóyaǎ' aŋla sékse hotǎúŋpi]

Brother Heyé šni yo!

Too Tall Hiyúweǎ uŋkánipǎepi!

Brother Oháŋ

Brother Tókǎ šni.

Brother [okíniya] Wo! Wo! Wo!

Brother [čhuwí okíniya]

Too Tall Ohíŋǎpayiŋ kte.

Too Tall [iħát'e]
 Brother [ğebyéla niyé]
 Brother Hó hé é.
 Too Tall Wašté yeló. ... Čhet'úŋuŋniglapi.
 Brother Íŋše oéchuŋ wašté.
 Too Tall Tanyáŋ ečhánuŋ čha wáŋ lé wáŋ ikíkču wo.
 Brother Oháŋ, ... philámayaye ló.
 Too Tall Čhaŋténit'íŋze ló.
 Smirk Paŋhjá!
 Skuzz Takómni!
 Brother Itéšniyaŋ?
 Too Tall Háŋ. ... Uŋgnáš, yaú na iyókiphiuŋkič'iyapi kte.
 Brother Háŋ, wašté kte, ... íŋ, ... tħaŋháŋši.
 Too Tall Oħlóka kiŋ lé líla wókhokpħeke.
 Brother Íŋ, ... tákuwe čha?
 Too Tall Ičhíŋ ħupákiglake na nakúŋ iktómi óta él úŋpi čha.
 Smirk/Skuzz [iħát'api]
 Skuzz Wičákħe ló.
 Too Tall Hiyú wo, ... hókahé!
 Brother Éyaš íŋ, líla oíyokpaze ló.
 Bullies [iħát'api]
 Too Tall Wáŋ k'éya, ... áta, ... čhaŋlwáŋnikħa!
 Smirk/Skuzz [kħokħóyaħ'aŋla sékse hotħúŋpi]
 Brother Huh! Heyé šni yo.
 Too Tall Thimá ú uŋkánipħepi!
 Brother Oháŋ
 Brother Wáŋ ... líla oíyokpaze.
 Brother [okíniya]
 Brother Háŋskela? ... Tókhi ilálapi he?
 Brother [šičáhowaye]
 Brother Huŋhúŋ
 Brother ħupákiglake!
 Brother [šičáhowaye]

Smirk Wašté yeló.
Skuzz Yaglínapĥe.
Too Tall Tanyáŋ ečhánuŋ weló.
Brother [iĥá]
Brother Oéčhuŋ wašté. Átaš nihíŋmičiye šni.
Too Tall Wašté. Hó waná sánŋm oíyokiphi unyúhapi kte.
Too Tall Iglúwinyeya yo. ... Tĥokéya owóžu kinj lé ópta unyáŋpi kte.
Brother Hé ták wóečhuŋka čha.
Bullies [iĥát'api]
Too Tall Waŋží bloká na líla eháš očhíŋšiče.
Smirk Líla lúzahe.
Skuzz Na hé tĥaŋkíŋkinyaŋ.
Smirk Wakáhiŋĥpeya ečíyapi.
Brother [iĥá]
Brother Uŋgnáš aóhomni mníŋ kte.
Too Tall Čhaŋlwáŋnikĥa hwo?
Smirk/Skuzz [kĥokĥóyaĥ'ŋla sékse hotĥúŋpi]
Brother Hemáčeča šni kápĥe!
Too Tall Čha iyútĥa uŋkánipĥepi.
Brother Oháŋ čha.
Too Tall Nakéš oníhitike.
Brother Éčuĥčíŋš ištíŋme.
Too Tall [žohótĥuŋ]
Too Tall Wáŋ, kiktá yo!
Brother Ták tókĥanuŋ?
Too Tall Waná sánŋm wóimağağa, ... inčhéye. ... Íŋyaŋka yo!
Brother Wáŋ!
Bullies [iĥát'api]
Too Tall Hóka ináĥni yo!
Brother [niyášnišni íŋyaŋke]
Brother Makté tkĥá!
Smirk Khilí yeló.
Skuzz Ničígleğa tkĥá.

Too Tall Áta khilí, injchéye.
Brother Khilíke, éyaš, ... áta čhaŋtíyamaph̃a.
Bullies iňát'api
Too Tall Takómni. ... Ókuŋwanžila léčhuŋp-s'e imáğağaŋkič'iyapi k'uŋ. ... Eyá líla makáločhiŋ yeló. ... Wagmúšpaŋšni etáŋ uŋyútapi kte.
Brother Wašté kte ló!
Brother Éyaš, ... owóžu kiŋ lé lekší tháwa.
Too Tall Nat'úŋke šni yo. ... Íŋše maúŋnuŋpi kte.
Brother Éyaš héčhetu šni, ... na epě kiŋ lekší tháwa.
Too Tall Héčhetu šni, na epě kiŋ lekší tháwa. ... Uŋgnáš íŋše yakhíyagniŋ kta iyéčheča.
Smirk Tákuwe čha nayát'uŋka he?
Brother Íŋše wamáwanuŋ wačhíŋ šni yeló.
Too Tall Ilúth̃a háŋtaŋš, waštéyalakiŋ kte séče.
Skuzz Takómni.
Smirk Wičákě ló.
Brother Wačhíŋmanuŋpa.
Too Tall Uŋgnáš, ... kítaŋla čhaŋlwáŋkěha, ... injchéye.
Smirk/Skuzz [kěokěóyaň'aŋla sékse hothúŋpi]
Brother Héčhuŋpi šni yo!
Too Tall Čha ópěha uŋkánipěpi.
Brother Hiyá.
Too Tall Uŋgnáš, ... wakěóyakpě!
Skuzz / Smirk [okíniyapi]
Brother Ímatokěha šni.
Brother Tókša akhé.
Too Tall Oháŋ, ... nihúŋ kiŋ anákitaŋ yo!
Skuzz Wáŋ, nayáň'uŋ he?
Smirk Takómni ištélye.
Too Tall Abléza yethó. Nilékši kiŋ átaš él úŋ šni. Takómni tóhaŋni ... oslólyiŋ kte šni.
Skuzz Takómni oslólyiŋ kte šni.
Too Tall Hó čha, ... óyaph̃a kta hwo?

Brother Oháj hókahé.
 Smirk Wašté!
 Skuzz Wašté!
 Too Tall Oháj čha, waná.
 Farmer Ben Eháŋk'uŋ!
 Brother Wáj, ... amáyuštaŋ yo!
 Too Tall Naphá po!
 Bullies [šičáhowayapi]
 Farmer Ben Tšunšká, ... tókħa čha wahtéšni šičapi kiŋ hená ób wamáyanuŋ-
 haŋ hwo?
 Brother Ečhúŋ amápħepi, yuŋkháj imáħaħapi.
 Farmer Ben Eháŋuŋ.
 Brother Čhaŋlwáŋkħa imágnupi.
 Farmer Ben [žó] [iħá]
 Farmer Ben Ištélniye wačhíŋpi načhéče.
 Brother Ópħa wakápiŋ éyaš miglúwičakħa wačhíŋ. ... Amíčiktunžha yo.
 Farmer Ben Ináŋiyeič'iyé šni yo. ... Nihúŋ na niyáte kiŋ owíčhawakiyakiŋ kte
 šni yeló.
 Brother Wóphila, ... thájka!
 Farmer Ben Tuwé k'éyaš watóhaŋl šna kaípaweħ iyáye. Waná wanítukħa
 s'eléčheča čha eyá yačhíŋ háŋtaŋš ...
 Farmer Ben wáj lé wáj.
 Brother Háŋ.
 Farmer Ben Niglúonihaŋ háŋtaŋš, ... sémní kin iyáwičhaluħiŋ kte šni,
 čhaŋlwáŋkħa inígnupi éyaš.
 Brother Wičáyakħe ló.
 Farmer Ben Tháhčšaŋkala kiŋ lená wíič'iglukčaŋpi šni na iglúhapi šni.
 Brother Wáj, ... čhaŋkú kiŋ étkiya yápi.
 Farmer Ben Tókħa šni. Šuŋka mitháwa kiŋ kaħáb awíčhagliyaču kte.
 Farmer Ben Éyaš tháhčšaŋkala kiŋháŋ héčhečapi. Óhiŋniyaŋ wačhíŋthun šni
 wawíyayuħ úŋpi. Éyaš wičháša waŋží héčheča čháŋna, hé
 wóišteče ló.
 Brother Owákaħniĝe.

Brother	Miglúwičakħiŋ kte ĥčiŋ éyaš tháhčšaŋkala s'e ophímič'ie.
Farmer Ben	Háj, éyaš niglúowothaŋla oyákihi yeló.
Brother	[iħá]
Farmer Ben	[iħá]
Too Tall	Kħolá, wagnúšpaŋšni yuhá yaǵlí.
Skuzz	Wašté yeló.
Smirk	Khilí.
Too Tall	Hiyú wo. Akhé wóšil uŋkáǵapi kte ló.
Brother	Hiyá!
Too Tall	Wáj k'éya. ... Ú uŋkánipħepi.
Brother	Wačhíŋ šni.
Brother	Oháj čha, ... wíčhignu kte.
Brother	Čha, ... héčhuŋ wo.
Too Tall	Čhaŋlwáŋnikħa hwo?
Smirk/Skuzz	[kħokħóyaħ'aŋla sékse hotħúŋpi]
Brother	Hiyá na, ... kħočhíčipħe šni.
Too Tall	Oháj čha, ... óyapħa háŋtaŋš, itéšniyaŋ kħoláuŋkičhiyaŋ kte.
Brother	Éyaš heháŋyaŋ miglúwičakħiŋ kte ĥčiŋ čha ée wakhíyagniŋ kte.
Skuzz	Šičáya yeló.
Smirk	Takómni wičáyakħe ló.
Too Tall	Echá čhaŋlwáŋkħa na uŋkíyeš uŋkóhitikapi.
Skuzz	Takómni.
Smirk/Skuzz	[kħokħóyaħ'aŋla sékse hotħúŋpi]
Too Tall	Wáj!
Farmer Ben	Háŋskela, ... akhé lél íyašlalčhiyapi háŋtaŋš nihúŋkakepi kiŋ owíčhawakiyaŋ kte ló. ... Waná khiglá po!
Too Tall	Uh, uh, íŋ, uh...
Smirk	Uŋkákičiktunža po!
Skuzz	Echáš ičínunpani ečhúŋk'uŋpi kte šni!
Too Tall	Uŋkásakapi šni yo!
Bullies	[šičáhowayapi]
Farmer Ben	[iħá]
Farmer Ben	Hená ožúla čhaŋlwáŋkħapi.

Farmer Ben	[iħát'e]
Brother	Wáj lé wáj.
Sister	Philámayaye kštó! ... Tókheškhe nič'ú-wičháyakhiya he?
Brother	Íňše átayela wičhákila.
Mama	Sémni kiŋ hená itéšniyaŋ héčhel iyówiŋyaŋpi he?
Brother	Eyá, ... tókša očhíčiyakiŋ kte.

anákitan – to rush or flee toward one's own
bloká – a male (animals only)
čhaŋlwánǵhǎ – to be cowardly, weak-hearted
haŋtét'ingzA – to be brave, strong-hearted
čhaŋtíyaphǎ – to have one's heart beat hard (out of excitement or fear)
čhet'úŋgla – to doubt or disbelieve someone or something
čísčila – to be small, little, tiny
ečhúŋ-kapíŋ – to not want to do something, be reluctant to do, not feel like doing
hiyúweǵA – to arrive crossing a body of water
hupákiglake – a bat
ičínunpani – never again, not a second time
iglúowothaŋla – to straighten oneself out (figuratively or literally)
iglúwičakhǎ – to prove oneself, one's worth
ignú – to accuse someone of something, call names or humiliate about something
ihǎhǎ – to laugh at someone or something, make fun of, ridicule
ištélyA – to embarrass someone with something, to shame about something
íyašlalyA – to catch someone in a bad act

iyáyuňA – to constantly follow someone, be attached to
iyówiŋyAŋ – to consent, agree, be willing
kaípaweň iyáyA – to go off course, take a shoot at someone or something
kǵhólakičhiyA – to be friends with each other
kiglǵǵA – to catch up with someone, overtake
kté – to kill someone or something
léčhunp-s'e – like this
lúzahAŋ – to be fast, speedy
manúŋ – to steal something
nat'úŋkA – to hesitate, hold back
nihúŋ kiŋ – your mother
nihúŋkake – your parents
niyáte – your father
očhíňšičA – to be crabby, bad-tempered
oéčhun wašté – to be easy to do
ohíňhpayA – to fall into something
ohítikA – to be brave, daring; foolhardy
oíyokpazA – it is dark, there is darkness
ópǵhǎ – to be a member of something
sémni – a teenage guy
tǵhǎhčášuŋkala – a sheep
tǵhakǵhólaku kiŋ – his friend; his friends
wačhíŋnuŋpa – to be undecided, hesitant
wačhíŋtǵhuŋ šni – to have no sense, be stupid, be an idiot
wagmúšpaŋšni – a watermelon
wamánun – to steal things, be a thief

wawíyayuhǎ – to follow people, be a
follower
wíič'iglukčəŋ – to think for oneself
wíyopaštakA – to encourage or pressure
someone to do things

wóišteče – shame, embarrassment,
disgrace
wóšil káǵA –to stir up trouble, cause trouble
wrong turn (figuratively or literally)
khuté – to

-
1. Sémni kiŋ mathó wičhíŋčala kiŋ táku amánuŋpi he?
 - A) haŋpóšpula waŋ
 - B) wíkhāŋ inápsilyapi tháwa kiŋ
 - C) čhaŋmháŋska eyá
 - D) p̄hehíŋ ipásise tháwa kiŋ
 2. Mathóla čhaŋkáǵa kiŋ iyópteya iyáye kapíŋ eháŋl Háŋskela tóškhe oštégla he?
 3. Makhóhloke kiŋ él, takúku othípi he?
 - A) ithúŋkt̄haŋka na wablúška
 - B) šunǵmánitu tháŋka na škečát̄haŋka
 - C) wanáǵi na čičí
 - D) ĥupákiglake na iktómi
 4. Táku Mathóla kiglégij na wohtáka tkhá he?
 - A) tháhčšaŋkala bloká waŋ
 - B) iyéčhiŋkiŋyaŋka waŋ
 - C) pteblóka waŋ
 - D) hugmíyaŋ akéšagloǵaŋ waŋ
 5. Mathóla lekšítku kiŋ wagnúšpaŋšni amánuŋ čha íyašlalye kiŋ ohákab tókhel okhúwa he?
 - A) páŋ iyóp̄heye
 - B) kasáksake
 - C) wahókun̄khiye
 - D) nap̄héye
 6. Mathóla lekšítku kiŋ tóškhe tháhčšaŋkala kiŋ wíyačhiŋyaŋ iwówičhaglaka he?
 7. Mathóla lekšítku kiŋ tókhel sémni kiŋ waktáwičhaya he?

Sister Thibló kǎmápǎ čhíng k’éyaš iyéš nuphíngang unškátapi kiŋ wašté kte.

Milly Wašté!

Sister Blukǎpiŋ kte.

Lizzy Huhúŋ!

Lizzy Oháŋ!

Milly Héčhetu kštó!

Lizzy Tanyáŋ lukǎpe, čépǎŋši.

Freddie [čhuwí okíniya]

Freddie Haúŋ.

Brother Tanyáŋ ilúthé ló.

Farmer Ben Čháŋ kiŋ čhó, Fred, čháŋ kiŋ čhó!

Freddie Háŋ, éyaš haŋkáši tǎ napíŋkpa kiŋ áta čhó!

M cub 1 Kaót’ingziŋ na glihúŋni yo, tǎŋháŋši.

Milly Hó we, šič’éši.

M cub 1 Hó, hé é!

Milton Hókahé!

Lennie Paŋǎyá yakákǎpe, tǎŋháŋši!

Milly Akhéš héčhuŋ kačhá!

Freddie Oháŋ, hókahé!

Papa Háu tǎŋháŋši, tókheškhe škátapi he?

Farmer Ben [iǎá] Ničhíŋkši kiŋ áta khilíke.

Brother Até, waŋláka he?

Papa Háj, čhíkš, khilíya!
 Farmer Ben Waná tóna he?

Brother Yámni akhígle glihúnipi.

Papa Áta čhó, ... ugnáš Mathó Makhá Okhólakičhiye óyap̃ha oyákihi.

Brother Mathó ošpáye kiŋ yakhá he?

Farmer Ben [iħát'e] Hená óyap̃ha háŋtaŋš áta iyókiphinič'iyiŋ kte.

Brother Tókhiŋš eháŋni iyúthapi kiŋ yuhápi s'elé.

Papa Billy tanyáŋ wayáwa šni čha éšeš húnku na atkúku kiŋháŋ škalkhíyapi kte šni s'eléčheča yeló.

Brother Ho čha tuwá thókeča olépi.

Papa Háj, niglúštaŋpi kiŋháŋ Okhólakičhiye Othí él uŋyáŋ uŋkókihi.

Brother Oháj.

Milly Waná škál uŋkígluštaŋpi.

Sister Éyaš naháŋhčiy oáp̃he núŋp ihéye.

Milly Thápa
 hóla škál-phíča šni. ... Tháthókala kiŋ oyúl wašté kéčhiŋ.

Papa / Farmer Ben / Brother [iħát'api]

Sister Wáj! Oškáte kiŋ wanyáŋkiŋ yethó!

Brother Itéšniyaŋ onáthanyahaŋpi.

Papa Wóžu Ben thá-óškate kiŋ tákunišni.

Brother Tháthókala na khukhúše waníčapi čha wašté.

Papa / Sister / Brother [ihát'api]

Brother Wáŋ! Oškáte hayápi kiŋ lená wanyáŋkiŋ yethó!

Papa Čhiŋkší, lél oígwa yo.

Brother Mathó Oškáte kiŋ, waú weló!

Sister Míš-eyá iyéhaŋtu.

Brother Tŋaŋkší, lé oškáte kiŋ hokšíla ečéla ópŋapi.

Sister Hiyá, Héčhetu šni kéčhaŋmi.

Mama Nitháŋkši kiŋ wičákŋe, tukténi hokšíla ečéla škátapi kta kényapi šni.

Papa Hé onáh'uŋ wašté.

Sister Nayáh'uŋ he?

Brother Oháŋ, tŋaŋkší, ... éyaš khilíya tŋab'ápŋapi eyá ób inígluthiŋ kte.

Mama Héčhetu éyaš nitháŋkši kiŋ khilíya kaŋ'ól iyéyiŋ na yukhápiŋ na íŋyaŋke.

Papa Wičáyakŋa čha lél nážiŋ-haŋpi šni yo, ée tŋaŋkál škál ííglutha po.

Brother Háŋ até, aŋčó imígluthiŋ kte héčha.

Sister Míš-eyá.

Brother Paŋŋyá! Mathóla kiŋ akhé okáme ló, na wawáŋyaŋke kiŋ akíš'aš'ape ló!

Brother [niyá]

Brother Wóphila, wóphila!

Brother [wayáskape]

Sister [hoáphikiye]

Sister Níglúštaŋ he?

Brother Háŋ, léčhiyataŋ hinážiŋ yo.

Sister [t'íŋŋe]

Brother Khiyéla.

Brother Čhičípazo kte. Napsú núŋm waŋkátanhan, napǎáhuŋka khútanhan, léčhel oyúspa yo. Oyákaŋniǵa he?

Sister Iblúthiŋ kte.

Brother Ohán, kaŋmúŋ wo.

Sister [t'íŋǵe]

Sister Hé tókǵa he?

Brother Mmmm wašté.

Sister Mathó Oškáte, waú kštó.

Lennie Nithánǵksi iŋš-eyá Mathó ópǵa kte hčih kiŋ hé yuš'íŋyemaye.

Brother Hán.

Lennie Tanyán škíŋčiye. Oškáte imátǵančhan háŋtanš chatkáyatanhan čhokán škawákhiyiŋ kte. Níš?

Brother Uŋgnáš.

Lizzy Paŋǵyákel, Milly!

F Cub 1 Hó pe!

Lizzy Íŋyanǵa!

Lizzy Paŋǵyá kaŋ'ól iyéyaye.

F Cub 1 Paŋǵyákel.

Sister Philámayaye.

Lennie Wán!

Lennie Líla aŋčó š'áke ló.

Brother Uŋspéwakhiya-han čha héčhe.

Lennie Wán! Táku waŋ iblúkčan.

Brother Táku he?

Lennie Wóiǵakiŋ kte, nithánǵksi kiŋ škátapi kiŋ ópǵa na níš óyapǵa kte šni háŋtanš.

Brother [okíniya]

Brother Wičáyakǵhe. ... [nihíŋčiya ihá]

Freddie Eháke. Hó wo, thánǵhánǵši.

Lennie Wačhíŋuŋniyanpe ló, kaŋmúŋla.

M cub 1 Thápa kiŋ kakhápa yo!

Milton Blihíč'iya yo, tǎnǎhǎnǎši!
 Lennie Wóihǎkij kte, niťhǎnǎkši kij škátapi kij ópǎ na níš óyapǎ kte šni hǎnǎnǎš.
 Queenie Tǎokéya kašná.
 Brother Wǎn?
 Lennie Haún.
 Brother Tǎnǎnǎ iwǎnǎnǎnǎka yo.
 Queenie Núnpa kašná.
 Brother Haún.
 Milton Haún.
 M cub 2 Haún.
 M cub 1 Éeee
 Brother [okíniya]
 Brother Léčheya wakákǎhǎpij kte.
 Freddie [t'ínǎǎe]
 Queenie Yámni kašná. ... Tǎnǎkál.
 Freddie Wašté yeló!
 Lizzy Ohíunǎnǎpi.
 Sister Wašté kštó!
 M cub 1 Haún.
 M cub 2 Haún.
 Lennie Haún.
 Brother Hé tókheškhe wakášna so?
 Queenie Ho we, čépǎnǎši!
 Lizzy Kakǎhápa ye.
 Freddie Kakǎhápa yo.
 Milly Pǎnǎhǎyákel!
 Lizzy Pǎnǎhǎyákel!
 Brother Blukǎhǎpij kte!
 Lennie Wóihǎkij kte, niťhǎnǎkši kij škátapi kij ópǎ na níš óyapǎ kte šni hǎnǎnǎš.
 Brother [Aaaaaah]
 Brother [okíniya]

Sister Thibló nitányan he?

Brother Matányan.

Lennie Iǎ́amayaye, tǎ́nǎ́hǎ́nǎ́ši.

Brother Toháǎ́l Mathó ówapǎ́ha kiǎ́hǎ́nǎ́ blé na kǎ́okǎ́óyǎ́h'ǎ́nǎ́la k'uy lená ímatokǎ́ha kte šni.

Lennie Íǎ́še Matho óyapǎ́ha háǎ́nǎ́nǎ́š.

Lennie Wóíǎ́hǎ́kiǎ́ kte, niǎ́hǎ́nǎ́kǎ́ši kiǎ́ škátapi kiǎ́ ópǎ́ha na níš óyapǎ́ha kte šni háǎ́nǎ́nǎ́š.

Brother Yúǎ́!

Sister Thibló, tókǎ́ha he? Nitányan he?

Brother Istó mayázan!

Mama Pó owǎ́nǎ́ke šni.

Brother Éyaš mayázan.

Mama Luǎ́gáta oyákíhi he?

Brother Yúǎ́!

Mama Líla škál iníglutǎ́ha kač'úǎ́ ksúyenič'íye s'eléčheča.

Brother Séče.

Mama Asníkiya ye, tókǎ́ša híǎ́nǎ́hǎ́nǎ́ni kiǎ́ owánihečheča kte.

Brother Ohǎ́nǎ́.

Brother Tákuwe tǎ́nǎ́kǎ́sí íǎ́š-eyá škál iyúǎ́tǎ́ha he?

Brother Tǎ́hǎ́b'ǎ́pǎ́hǎ́pi kiǎ́ miǎ́hǎ́wǎ́a. Iyé tǎ́hǎ́wǎ́a šni.

Sister Tókǎ́hiǎ́š luǎ́gáta oyákíhi šni kéčǎ́hǎ́nǎ́mi.

Brother Wǎ́nǎ́!

Brother Hiyá, aǎ́čó čhatkáyatǎ́nǎ́hǎ́nǎ́ čǎ́ha mayázan.

Sister Hiyá, héčhetu šni.

Brother Háǎ́nǎ́, hé é. Lé miyé čǎ́ha slolwákíye ló.

Sister Iná imúǎ́ǎ́ǎ́ǎ́nǎ́ kte, kiksúyíǎ́nǎ́ kte.

Brother Híǎ́nǎ́yanǎ́ka! [okíniya] Ohǎ́nǎ́, wayázan wakúǎ́nǎ́ze.

Sister Héčǎ́hanǎ́nǎ́ he? ... Tákuwe?

Brother [okíniya]

Brother Uǎ́nǎ́ǎ́nǎ́ óyapǎ́ha háǎ́nǎ́nǎ́š, ... miyé ówapǎ́ha kte šni kiǎ́ hé ikǎ́hówakípǎ́he.

Sister Líla makhílika kéčǎ́hǎ́nǎ́ni he?

Brother Lečǎ́hǎ́lake s'e líla uǎ́nǎ́spé aníye ló.

Sister Éyaš níš-eyá líla nikhílike.
 Brother Kačhél éš.
 Sister Tukhí, nitháŋkšila íglutǎij kte kiŋ ... hé uŋ nihíŋničiye ka!
 Brother Tasé nihíŋmičiye ka!
 Sister Ikpázo we! ... Ho we, thibló, ... ilúthǎij kte héčha, takómni.

Brother Makháhewaye šni háŋtaŋš tók?
 Sister Ilúthǎe šni háŋtaŋš, slolyákiyiŋ kte šni. ... Agná, mišnála imíglutǎha owákihi šni.

Brother Kináš Lizzie kičhí iníglutǎe šní!
 Sister Isáŋm uŋníspe čha uŋškáta wačhíŋ!
 Brother Itéšniyaŋ?
 Sister Itéšniyaŋ.
 Sister Waŋčhíyaŋg nawážiŋ-hiŋ na uŋ uŋspé amáye.
 Sister Na thápa kiŋ tókhel oblúspiŋ kte kiŋ mayákipazo. Čha waŋná paŋhýá kaǎ'ól iyéwaye!

Brother Íŋŋŋŋŋ
 Brother Héčhena iblúthǎ owákihi séče. Íŋše imáğağamič'iyiŋ kte!
 Sister Áta čhó!
 Brother Oháŋ, hó čha škal uŋkíglutǎij kte!
 Sister Oháŋ, ... na tuwá khilílike kiŋ hé ohíyiŋ kte.
 Brother Héčhetu kte!
 Sister [t'íŋǵe]
 Mama Waŋná owápǎhe waŋží sáŋm heháŋyaŋ škátapi.
 Papa Ešá waŋwíčhayaŋg nauŋžiŋ šni!
 Mama Waŋwíčhayaŋg nawážiŋ kte kiŋ hé thawát'elwaye šni. ... Áta wóinihaŋke s'elé.

Papa Tókhel yakhá he, Winúhčala?
 Mama Wičhówe akíčhiyapi kiŋ he wóinihaŋka čha wakǎé.
 Papa Kpaptá hiyúpi kte. Íglutǎapi ókičhiyapi kiŋ waŋláka he?
 Mama Háŋ, waŋbláke. ... Thekíchiñilapi. Ho čha akíčhiyapi éyaš ókičhiyapi.
 Sister Iná! até! má lé má! ópǎmakhiyapi!
 Mama Líla iyóčhičiphi.

Papa Áta nikhíli yeló.
Brother Iyóčhičiphi, tǎŋkší.
Mama Huhí.
Papa Haúŋ.
Brother [okíniya]
Papa Čhiŋkší, iyópǎeič'iyé šni yo.
Brother Tákuwe? Miyé kǎó ópǎmakhiyape ló.
Papa Nuphíŋčaska!
Mama Tókhe okíhiphiča he?
Brother Tǎŋkší tanyáŋ tǎpa kaǎ'ól iyéya čha ablézapi, na míš tanyáŋ awápǎ
čha ablézapi.
Sister Nuphíŋ ópǎhaŋkhiyapi.

Papa Winúǎča, ... škál khilíka núŋm ičháǎwičhunye kiŋ uŋ líla ímatan.
Brother / Sister [ihát'api]
Mama Míš-eyá, wičháǎča.
All [ihát'api]

aǎčó – the upper arm	léčhiyataŋ – on this side of something
akíčhiyapi – a contest or competition	makhá – the earth, ground, soil
akíš’a – to cheer, make a war-whoop	makháheyA – to be successful in achieving or accomplishing something
čhó – handsome, attractive; pleasing	napháhunka – the thumb
glihúŋni – to return back here	napíŋkpa – a glove or gloves
hinážiŋ – to arrive and stand	napsú – a finger
iǎháyA – to make someone smile or laugh	nuphíŋčaska – both together, both at once
ikpázo – to show oneself, show off	oápĥe – an hour
ítaŋ – to be proud	okámA – to guess correctly, to score in a game
iwányan̄ka – to look closely at someone or something, inspect, examine	ókičhiyA – to help each other
iyópĥeič’iyA – to blame oneself for something, “beat oneself up” over it	ópĥakhiyA – to allow someone to participate in something
kaǎmúŋ – to strike something and make it hum or buzz	oškáte – a game, celebration
kaǎ’ól iyéyA – to throw something or someone	ošpáye – a group, team, division
kakhápa – to strike or hit a flying object with something, as a ball with a bat	škíŋčiyA – to get busy or active, apply oneself, work hard
kaót’iŋza – to strike something, making it fit tightly into place	tĥatĥókala – a goat
khilíka – to be awesome	tĥawát’elye-šni – to be unwilling or reluctant to do something, be sick and tired of, to dread
khilíya – very much, awesomely	wan̄kátan̄han̄ – from above
khiyéla – close by, near	wičhówe – siblings
kĥaphĥá – to excel over someone, to beat, surpass; overtake	wóinihan̄ka – amazing, astonishing
kpaptÁ – to come/pull through, survive (as an illness)	yuǵátA – to raise one’s hand
ksúyeič’iyA – to hurt or injure oneself	yukhápa – to catch something in the air (as a ball)
lečhálake s’e – fairly recently, not all that long ago	yúŋ – ouch!

-
- 1) Táku čha tǎpa kiŋ yatháthǎ iháŋgya he?
 - A) šúŋka waŋ
 - B) ptegléška waŋ
 - C) šúŋkawakǎŋ waŋ
 - D) tháthókala waŋ

 - 2) Matǎóla tákuwe thǎŋkšítku kiŋ Matǎó Makǎá Okǎólakičhiye kiŋ él ópǎkhiyapi kte šni kéya okíyaka he?

 - 3) Matǎóla thǎkǎólaku kiŋ táku čha óweháŋŋaŋ okíyakiŋ na uŋ iníhanyaŋ he?

 - 4) Matǎóla akhé thǎb'ápǎ wačhíŋ kta iyéhaŋtu eháŋl ták tókhuŋ he?
 - A) théhaŋl kakǎáb iyéye
 - B) yámni akhígle kašná
 - C) thápa kiŋ uŋ apǎéwičhakhiye
 - D) ĥičáhíŋ na hiŋǎpáye

 - 5) Matǎóla thǎŋčhán kiŋ él tuktél úŋthuníč'iya kéya he?
 - A) istó kiŋ
 - B) čhaŋkpé kiŋ
 - C) čhuwí kiŋ
 - D) sí kiŋ

 - 6) Thǎŋkšítku kiŋ tóškhe íyašlalya he?

 - 7) Oíhaŋke kiŋ ektá tuktúnŋma yús ičúpi he?
 - A) Matǎóla
 - B) thǎŋkšítku kiŋ
 - C) nuphíŋ wičhákaǎniǎapi
 - D) uŋmáni ópǎkhiyapi šni

Mama Mathóla kiŋ takúku čhaŋtíheyapi.
Papa Na takúku yuhápi kiŋ éktuŋžapi.
Sister Tǎžóžŋ ... mázaskazi ophíye waŋ tǎŋka čha oyák'e. ... Očhášniŋhaŋiŋ kte!
Lizzy Máške, ... má lé wáŋ.

Sister Mašké, táku luhá he?
Lizzy Haŋpóšpu tǎčča waŋ.
Sister Má ... akhé tǎčča waŋ
Lizzy Wathí kiŋ ektá uŋyá yačhíŋ he?
Sister Háŋ ... iná imúŋgíŋ kte.
Sister Iná, Lizzy thí ektá blá owákihi he?
Mama Lizzy níčho he?
Sister Háŋ ... tǎŋkál amápǎhe.
Mama Oháŋ, .. yá ye.
Sister Nakúŋ haŋpóšpu tǎčča waŋ yuhá.
Mama Má k'éya, akhéš?
Sister Míš-eyá hepǎhé. ... Líla wáphike. ... Haŋpóšpu paháyela yuhá, ... ečháŋl míš waŋžíla bluhá. ... Éšeš, ... tókša akhé.
Mama Tókša. ... Toháŋl glihúŋni kiŋ léčhuŋp-s'e waéyiŋ kte; "Má, Iná, Lizzy haŋpóšpu yawáphiča-šniyéla yuhá, áta okáŋ tǎhoktǎhókeča iyúha hčíŋ. Tákuwe čha míš-eyá héčhuŋp-s'e óta bluhá šni he? Nakúŋ hečéla šni..."
Papa Wáŋ, nišná wóyaglake so, [iǎhá] toníkča hwo?
Mama [iǎhá] Íŋše, naǵiyemič'iyé. ... Ičhíŋ Čhuŋkší waná Lizzy thí ektá škáte. Na glí kiŋ wakítaŋ kte.
Papa Tókheškhe?
Mama Héčhuŋ čháŋšna, aókpaniyaŋ wayúha kéya iglášiče, haŋpóšpu naíŋš omás'aphela, na tǎamáškeku waŋ iyótaŋš tǎhóhpaye él wičhíteškaŋškaŋ yuhá.
Papa Wáŋ, ... miyé kayéš héčha bluhá šni, ... mmm, ... Éyaš Čhuŋkší táku óta iyé iyúŋkhála yuhá.
Mama Éyaš tókkel wayúha naókpani kiŋ ečé awáčhiŋ.

Papa Na Čhiŋkší Fred thí etáŋ glí kiŋ iyéčheňčij iglášičij kte.

Mama [t'íŋǵe] ... Wóškate naškánškanǵ óta yuhá kéyij kte.

Papa Háj, éyaš Čhiŋkší íŋš wíškate óta yuhá – thápa na itázipa,

Mama Na wímaǵaǵa wičhítowapi óta nakúŋ.

Papa Háj, hená iyúha éktuŋžij kte ló.

Papa [okíniya]

Mama Eyá hél nakúŋ.

Papa Wáj, ... tákuwe lé aiňpemayaya hwo?

Lizzy Waná haŋpóšpu kiŋ ikpázopi kte. ... Má wíŋyanǵ kiŋ lé líla oówanyanǵ wašté. Čhuwígnaka wanǵ othéhika čha uŋ, na napíŋkpa waštéšte na nakúŋ háŋpa eyá čhočhó čha úŋ. Oháj, wašté kštó.

Sister Háj, háŋ, wašté. ... Na lé tuwé he? .. Wašiču wakháŋ kiŋ lé líla yuphíya iglúze. ... Ómakhá kiŋ lé hayápi kiŋ lená wašiču wakháŋ kiŋ iyúha uŋk'úŋpi kte kštó.

Lizzy [iňát'e]

Sister [iňát'e]

Brother Kháčhíphij kte.

Freddie Hóh ečéš.

Brother Híŋ, ... akhéš!

Freddie Sáŋpħa wašté aníye.

Brother Óhiŋni mayáktela. Thiyáta bluhá šni čha tókheni imíglutħe šni.

Freddie Lé isáŋm waštéyalakij kte séče. ... Htálehanǵ mak'úpi.

Brother Táku he?

Freddie Uŋkčéǵila!

Brother Wašté!

Sister Oháj waná iyúha anápe glaskápa pe. ... Heháŋyela unyúhapi čha héčhegla kštó.

Lizzy Hiyá ečéš! ... Haŋpóšpu akáb óta bluhá.

Sister Má, ... itéšniyanǵ?

Brother Waktá yo, hí tháŋkíŋkiŋyanǵ mayúkħe.

Freddie Tkhá ... éyaktuŋže, ... siŋté aglágla maňhépħe.

Brother Híŋ

Freddie Mayáktela tkhá.

Brother Uŋkčéǵila waŋ šíča čha migláǵniǵe.
Freddie [iyóye] ... Háj, ... éyaš líla iyókšil'ič'iyé šni yo. ... Wáj, ošičeča aú.
Brother Wáj, wagníŋ kta iyécheča. ... Tókša.
Freddie Ehákela yakú kta hwo?
Lizzy Má lé wáj, ... lé iyúthá ye.
Sister Oháj, philámayaye.
Sister Haŋpóšpu kiŋ lé eháš ókuŋwaŋžila, ... šuŋk'ákanyanŋka čha kabláš máni.
... [iǵát'e] Ečhákel henícheča – úŋšiyakel!
Lizzy [iǵát'e] ... Wakíyanŋ hotǵúŋpi.
Sister [okíniya] ... Wakhíyagníŋ kta iyécheča.
Lizzy Itéšniyanŋ? ... Oíyokíphi uŋyúha.
Sister Hiyá, maǵážu kte. ... Hiyú we. ... Nispáya wačhíŋ šni. ... Tókša.
Lizzy Tókša.
Brother Tuktél yaúŋ-haŋ he?
Sister Lizzy thí ektá, haŋpóšpu yuhá uŋškátapi. ... Okáǵe oyás'íŋ kiníl yuhá!
Brother Freddy thí kiŋ ektá wóškate naškánškanŋ uŋškátapi. Khilíya waškáte ló!
Sister [iǵá] ... Freddy šuŋkányanŋ niktéla kéčhanŋmi.
Brother [šičáhowaye] ... Háj, ičhíŋ, ... wóškate kiŋ hená bluhá šni čha uŋmáspe
šni.
Sister Haŋpóšpu waŋžíla bluhá. Iyész šakówiŋ naiŋš šaglóǵanŋ bluhá kiŋ wašté
kte.
Brother [okíniya] ... Huǵhí!
Sister Napǵhá ye!
Mama Waná maǵážu. ... Wakíyanŋ ukíye s'elécheča kštó.
Papa Wičáyakǵhe. ... Čhiŋkší é na čhuŋkší waná glihúŋniŋpi. Líla ikčáptapi kta
ikhówapǵhe.
Mama Eyá, ... wahókuŋwičhuŋkhiyíŋ kte.
Brother / Sister [niyášnišni nážiŋpi]
Mama Tanyánŋ yaǵlípi kštó.
Sister Pusyéla uŋlípi ...
Brother Tkǵhá yeló.
Mama Čhipákhiŋtapi kte.
Sister Oíyokíphi čha maǵpíya sápe kiŋ awábleze šni tkǵhá.

Mama Oháj.

Sister Lizzy hanpóšpu paháhayela yuhá. ... Táku k'éyaš čhínj kinj hená op'hékičathunpi. ... Wanží wašiču wakhánj na wanží šunĵ'ákanyanĵin na....

Brother Na Freddy wóškate naškánškanj yawáphiča šni yuhá, ... na agná wíkhichanĵe iyáyustag yuhá. ... Héčha miyéš átaš bluhá šni. ... Wanlákapi kta iyéčheča, wóinihanĵ héčha!

Sister Na hečéla šni, isánĵp'ha Lizzy...

Papa Wáj!

Papa Iníla!

Papa Anáĵoptanĵ!

Mama Aíč'ibleza pe! ... Líla eháš nigláunĵšikapi kštó.

Papa Takúku luhápi kinj hená éyaktunĵape ló.

Brother [okíniya]

Mama Wóyawašte glawá pe.

Sister Wóyawašte?

Brother Tókhel?

Brother [šičáhowayapi]

Mama Oíyoblula wanĵ unĵúhapi, lél thimá očhósya unĵ'únĵpi. ... Hé wanží.

Brother Hé yuš'ínĵemaye.

Sister Míš-eyá.

Papa Pánĵgečinj kte s'eléčheča ... Unĵígluwinĵeyapi kte.

Mama Ožánĵanglepi unĵmá kinj ečhél iyéunĵanĵpi kte héčha.

Brother / Sister [t'ínĵt'ínĵapi]

Sister Unĵíšnala unĵ'únĵpi šni kinj wašté.

Brother Takómni.

Brother [šičáhowayapi]

Mama Unĵkíčhiyuhapi.

Mama Hé ičínunĵpa.

Brother [šičáhowayapi]

Sister [okíniya] Huĵhí!

Mama Na até čhethípi unĵspé čha wáunĵphikapi, hé ičíyamni.

Papa Oháj.

Brother Wóphila.
Papa Tókħa šni ... na lé nakúŋ ... wóyawašte héčha.
Sister Táku?
Papa Nihúŋ líla yuphíya khókħo káĝe.
Mama Háj, ... hé wóiyukčaŋ héčha.
Sister [yaĝópe]
Brother [mmm] ... Líla oómna wašté.
Mama Wóyute níčiiyohi, .. hé ičízaptaŋ.
Brother Na šogyá watákuuŋyaŋpi.
Papa Háj, hé ičíšakpe.
All [okíniyaŋpi]
Sister Hé líla unkíkħanyela ihéye.
Papa Éyaš hé makhíyuthápi waŋží sáŋm iyáye.
Brother Itéšniyaŋ?
Papa Háj, líla naĝímahaha. ... Táku waŋbláka owákihi yeló.
Sister [huh?]
Papa Ikčéya hepħé ... Wakħáŋgli waŋlákapi čháŋna yawá po. ... Iyéna oáphě
oħ'áŋkħo záptaŋ ihúŋni čháŋna, wakħáŋgli kiŋ letáŋhaŋ makhíyuthápi
waŋží heháŋyaŋ ihúŋni, héčhel khápi.
Brother Wáŋči, ... núŋpa, ... yámni, ... tópa, ... záptaŋ
Sister Záptaŋ, ... makhíyuthápi waŋžíla.
Papa Héčhetu.
Brother / Sister Wáŋči, núŋpa, yámni, tópa, záptaŋ
Mama Wóihanĝle waštéšte yuhá pe.
Brother Níš-eyá.
Sister Šákpe, šakówiŋ, ... níš-eyá, šaglóĝaŋ...
Mama Áta kaskíyaye Čhúŋkš, ošíčeča kiŋ waná henála.
Sister Hé slolwáye, wóyawašte wagláwa-he.
Mama Éhhh
Sister Tħaŋníš šaglóĝaŋ čhažéblate.
Mama Áwičakħeya óta luhá kštó.
Sister Thípi otháŋkaya waŋ, ... wóyute wašté, ... mithítakuye,
maškéwičhawičhaye kiŋ, [iyóye] ... haŋpóšpu waŋ

Mama Waná ayábleze.
Sister Takómni.
Mama Má, ... waná naíle.
Papa Lusní kiŋ wašté kte ló.
Mama [ihá] Oháj.
Mama Huhí, lé onážužu-he. Těča waŋží bluhá ní.
Papa Na iyéchiŋkiŋyaŋka těča waŋží nakúŋ.
Mama Háj, ... uŋgnáš núŋpa.
Papa [ihá] Uŋkíš-eyá wóyawaštešte uŋgláwa kte.

áwičakħeya – truly, actually, sincerely

čhaŋtíheyA – to desire something,
yearn for, deeply want

čhethí – to build a fire

glawá – to count one's own

haŋpóšpu – a doll

ħtálehaŋ – yesterday

iglášičA – to talk in a self-pitying way,
to whine, complain

igláuňšikA – to talk about oneself as
pitiful or helpless

ikčáptA – to be angry and talk badly,
to grumble, gripe, complain

ikpázopi – a parade, show

itázipa – a bow (the weapon)

iyéčhiŋkiŋyaŋka – a car

iyókšil'ič'iyA – to cause oneself to be
sad or unhappy

iyótanš – especially, particularly; even

iyúňǵA – to ask someone something

kaskíyayA – to clear up, as cloudy skies

ktéla – to beat someone in a game

maħpíya – a cloud

makhíyuthapi – a mile

máni – to walk, be on foot

naǵíhaha – to be nervous or anxious
about something, feel spooky

naókpani – to be lacking something,
run short of something

niyášnišni – out of breath

očháštħaŋiŋ – to be famous, prominent

očhósya – cozily, warmly, snugly

oíyoblula – a calm, sheltered place, a
refuge

ómakħa – a year; a season

omás'aphela – a cell phone

oówaŋyaŋ wašté – good-looking,
attractive, handsome

ošíčeča – a storm

pakhíŋtA – to wipe something, wipe off

páŋǵečA – to be extreme, awesome

spáyA – to be wet

šunkáŋyaŋ – easily, with no problem

šunċ'ákanyaŋka – to ride horse

tanyaŋ iglúzA – to dress nicely

uŋkčéǵila – a dinosaur

úňšiyakel – pitifully, poorly; "Too bad!"

wahókuŋkhiyA – to council someone,
give advice, "words of wisdom"

wakháŋgli – lightning

wakíŋyaŋ hotħúŋpi – to thunder

wakíŋyaŋ ukíyA – a thunderstorm is
coming

wayúha – to own things, have
possessions

wímaǵaǵa wičhítowapi – a comic book

wíŋyaŋ – a woman

wóihanble – a dream

wóiyukčaŋ – a thought or idea

wóyawašte – a blessing

wóyute – food

yawáphiča šni – to be uncountable

-
- 1) Matĥó wičhíŋčala kiŋ tákuwe čha tĥamáškeku kiŋ anáwizi he?
 - 2) Matĥóla tĥaŋháŋšitku kiŋ kičhí ták tókĥuŋpi he?
 - A) wayáwapi
 - B) tĥaŋkál škátapi
 - C) wóyakapi
 - D) wóškate naškáŋškaŋ waŋ akíčhiya škátapi
 - 3) Matĥóla kiŋ tákuwe uŋgnáhelaka khiglékiyapi he?
 - 4) Matĥóla kiŋ khípi na iglášičapi eháŋl, húnkupi na atkúkupi kiŋ ták tókĥuŋpi he?
 - A) él núŋge wičháyzapi šni
 - B) wahókuŋwičhakiyapi
 - C) wičhákišičapi
 - D) wópĥewičhakičatĥuŋpi
 - 5) Ošíčeča aú eháŋl thiwáhe kiŋ tókheškhe thípi kiŋ gluwíŋyeyapi he?
 - 6) Matĥóla kiŋ wakĥáŋgli wanyáŋkapi čháŋna, atkúku kiŋ tókhel iwíčhaglaksapa he?
 - A) šičáhowaye wičháši
 - B) ináhme wičháši
 - C) wayáwa wičháši
 - D) pĥóskiski okíčhiyuspe wičháši
 - 7) “Wóyawašte glawá yo/ye” eyápi kiŋ he tókhel kĥápi he?

- Sister** Watóhanjšna mathóla kiŋ thíyungkapi yuŋkháj tuktéktel líglila oň'áňšičapi.
- Mama** Háj, ... čhíŋkš, hé niťáňhanjši kiŋ é!
- Brother** Wówiyuŋge ičízaptan kiŋ! ... Háj, míš-eyá záptan sáŋm okhíse ibláwa. ... Čha héčhetu séče! ... Tókša.
- Brother** Háj, ... tňanjší, ničěpňanjši Lizzy é.
- Sister** Tňó, akhěš táku čha iyúkčan so? Óhiŋniyan wówiyukčan etáj yuhá s'a. Wamákháškan wówicak'u naiŋš waňpé yatkéwičhakiye. Watóhanjš kňokhóyaň'anla othí wanj ektá unjíkíčhopi.. Líla šičámna!
- Brother** Slolwáye. ... Omáyakilake. ... Záptan akhígle wahéčhel.
- Sister** Čěpňanjši, tókha he? ... Itěšniyan! ... Yathí kiŋ ektá? ... Owáňgyužazapi hanjépi kiŋ! ... Waú wačhíŋ kte. Tókša Iná, Até iwíčhamuňgiŋ kte. ... Iná! ... iná!
- Mama** Lél thimá unj'úŋpi.
- Papa** Iwášteglá yuğán yo.
- Papa** [Haúŋ!]
- Sister** Até tókhiyaya he?
- Sister** [iňá]
- Sister** Híŋ, [iňá] émičiktunžá ye!
- Papa** [iňá] Ítokhá šni yo, Čhúŋkš. Íňše kitánjla tňomíč'iyé ló.
- Mama** Ho čha táku tókha he?
- Sister** Čěpňanjši Lizzy thíiyung unjápňepi, Milly, Anna na miyé. Mníŋ kta owákihi he?
- Mama** Íňska, ... iblúkčan kte.
- Sister** Philámayaye. ... Iyówiŋmayakiye ... šni he?
- Mama** Hiyá, iblúkčan kte héčha kěpňe. ... Tóhanjši thiléhanj nuŋké šni.
- Sister** Unjčí na Lalá thípi kiŋ ektá okó wanží hehánjan waúŋ.
- Mama** Éyaš hená khiyéla nithítakuyepi.
- Sister** Eyá, Mathó Zí thiwáhe kiŋ ... unjíkíkiyela thípi. Mníŋ kta owákihi he? Líla oíyokíphi unjúhapi kte. Ann na Milly íňš-eyá yápi kte.

Mama Iyówiŋuŋničhiyapi kte s'elé. ... Éyaš thiwáhe kiŋ lenítanhan čha oň'áŋniwašte kte héčha. ... Thiíyung úŋpi čháŋna šna wówačhiŋyepi na wawókiyapi kte héčha. Wičhóiyé kiŋ hená ... táku khápi kiŋ slolyáya he?

Sister Tanjány ophímič'iyiŋ kte héčha, nahán ... óhiŋniyan waóhowala kte.

Papa Hiyá, isánmya ektáhčhiŋ khápe ló.

Mama Niyáte kiŋ wičákhe. ... Uŋmá kiŋ ták tókhuŋpi ke éyaš naiŋš ták eyápi ke éyaš niyé.

Sister Iníhanšni miglúonihan kte héčha.

Papa Líla tanjány ehé!

Mama Ohán, lá oyákíhi, éyaš tanjány ophínič'iyiŋ kte kiŋ hé wóiwahoye héčha.

Sister Ohán, wíwahočhiyape. Lizzy mas'áwakiŋhiŋ kte.

Papa Haúŋ!

Mama Šíííí.

Mama [ihá]

Sister [ihát'e]

Lizzy [ihát'e]

Sister Líla oíyokíphi uŋyúhapi kte. Iš'óš'oya ektá éwačhanmi.

Karen Thiíyungkapi ehápi he? Él ówapħa wačhíŋ.

Lizzy Háŋ, ... akhé wanží ópha hánjanš tókħa kte šni.

Stacey Háŋ!

Karen Lizzy thí ektá thiíyungkapi kte.

Stacey [okíniya]

Stacey Tókša Linda owákiyakiŋ kte.

F cub 1 [weeeeeeee]

Stacey Lizzy thí kiŋ ektá thiíyungkapi kte.

Queenie [okíniya]

Lizzy Táku owá égnakapi he?

Sister Thiíyungkapi wanží luhá kte kiŋ owápi.

Sister [ihát'e]

Lizzy [ihát'e]

Too Tall Háj Waskúyeča
 Queenie Háj, ikhájčhola kiŋ hé tuktél iyáču he?
 Smirk Lé wanyáŋkiŋ yethó
 Queenie Áta čhó.
 Smirk Philámayaye
 Queenie Tasé čhičhé ka! Ikhájčhola kiŋ!
 Smirk Oháj!
 Queenie Thiíyungkapi kiŋ ektá ále háŋtaŋš wašté kte.
 Smirk Thiíyungkapi. ... Khilí.
 Queenie Thiíyungkapi kiŋ wičhíŋčala ečélapi kte.
 Smirk Ho čha uŋkíčhopi šni he?
 Queenie [ugh]
 Too Tall Héčhel khápi šni s'elé.
 Smirk Átaš owákaňniŋe šni.
 Too Tall Uŋkíčhopi šni éyaš uŋyáŋpi kte.
 Smirk Uŋyáŋpi kte?

 Too Tall Háj, iníhaŋšni uŋyáŋpi kte. ... Íŋš tók?
 Smirk Oháj!
 Lizzy Háj
 Lizzy Napókaške etáŋ uŋkáŋapi kta he? ... Oháj, yaú oyákihi kštó. Wašté kte.
 Sister Háj.
 Sister Ú we. Wašté kte.
 Sister Iná, líla iblúškiŋ. Lé óthokaheya thiíyung mníŋ kte.
 Mama Hiípažaža na hayápi kiŋ gloáya ye.
 Papa Wóiwahoye kiŋ éktuŋže šni yo.
 Sister Oháj, Lizzy wóyute etáŋ áye-maší.
 Papa Hiyá, héčhel wakhé šni.
 Sister [hmmmm]
 Sister Wówačhiŋyepi na wawókiyapi.
 Papa [Hmm.]

Mama Mathó Zí thípi kiŋ ektá waóhoyala kte héčha. Uŋmá kiŋ ták tókhuŋpi ke éyaš.

Sister Wéksuyiŋ kte.

Papa Híŋ, ... Wáŋ! ... líla eháš aǵúwaye séče.

Sister [iǰhá]

Papa [iǰhá]

Mama Má lé uŋwéya kiŋ. ... Uŋmá kiŋ ób yúta ye.

Sister Wóphila, Iná. ... Tókša, Até.

Papa Tókša

Papa Mathó Zí mas'áwičhayakipǰha he?

Mama Niyé héčhanuŋ kéčhanmi. ... Eyá tókheča kte šni itéke.

Papa Nihúŋ tákeye kiŋ kiksúya yo.

Sister Tókša wéksuyiŋ kte, Até.

Sister Čépǰhaŋši. Wahí. ... Nitúwe he?

Lizzy Čépǰhaŋši. Lé Cindy é.

Cindy Háŋ.

Sister Hé nakúŋ yéčho he?

Lizzy Hiyá, ... iná na até iyáyapi čha Cindy hokší awáŋuŋyaŋkapi kte.

Sister [okíniya]

Sister Čha thíyunŋkapi uŋyúhapi kte šni he?

Cindy Lizzy húnku na atkúku kiŋ thíyunŋkapi kiŋ héčhetulapi. Mačík'ala k'uŋ héhaŋ mš-eyá thíyunŋkapi eyá bluhá s'a. Tuwéni ištíŋme šni éyaš líla oíyokiphi.

Cindy [iǰhát'e]

Lizzy Stacey, Karen.

Karen Háŋ

Stacey Lizzy.

Cindy Tókhiŋš Milly na Anna épi čha úpi kta kéhe s'eléčheča

Lizzy Milly na Anna

Sister Nakúŋ Karen na Stacey.

Sister Na Queenie miyé.

Cindy Wičhíŋčala tóna wičháyečho he?

Karen Niyé heháŋtu. [ihát'e]
 F cub 1 [ihát'e]
 Cindy Thimá oínyaŋkapi šni ye.
 Lizzy Wagmíza naphóbyapi yukhě.
 Queenie [mmmmm]
 Queenie Oyúl wašté. Etáŋ ičú we.
 Cubs [ihát'api]
 Lizzy Níš-eyá etáŋ ičú we.
 Queenie [laugh] [laugh]
 Sister Heháŋyela kaň'ól iyéyapi šni ye.
 Cubs [ihát'api]
 Cindy Kaň'ól iyéyapi šni ye!
 Cubs [ihát'api]
 Sister Hé owóthŋla hče šni.
 Cubs [ihát'api]
 Lizzy Hé ičú na ...
 Cindy Akíčhiphapi šni ye. Oíyokhiphi luhápi čha slolwáye éyaš ...
 Sister [ihát'e]
 Queenie Hoští
 Stacey Nasólye šni ye, Queenie.
 Queenie Paŋhýákel!
 Stacey Ayúštaŋ ye!
 Cubs [ihát'api]
 Queenie [ihát'e]
 Cindy Ité glužáža ye!
 Too Tall Iyéhaŋ] uŋhípi s'eléčheča. ... Waŋná oíyokhiphi yeló.
 Cubs [ihát'api]
 Smirk Ikpázopi čháŋna waštéwalake!
 Sister [ihát'e]
 Cindy Yuhóčik'ala ye.
 Cubs [ihát'api]
 Too Tall Líla hotháŋka. Načíh'uŋ šni.
 Cubs [ihát'api]

Cindy Hé wakhé kštó, yusní ye.
Cubs [ihát'api]
Too Tall Táku?
Cubs [ihát'api]
Cindy [hló]
Cubs [ihát'api]
Cindy Iníla!!
Mama Čhunǰsí, líla mayálučhanzeke kštó. ... Wáŋča čhán heháŋyaŋ oħpáye
kiŋ él yaúŋ kte. ... Na okó waŋží heháŋyaŋ thiyáta naŋkíŋ kte.
Papa Thehíya oħ'áŋ ħča he?
Mama Waŋlákiŋ kta khá. Wóyute na wóyatke kiŋ táku kiŋ iyúha apápsuŋpi na
líla wayúšičapi. ... Wówačhiŋyepi na wawókiyapi ephé k'uŋ hé átaš
kiksúye šni.
Papa Thehíya škáŋpi, na uŋkíčhunǰšipi kiŋ íŋš-eyá šil'óħ'áŋ, éyaš kičhíčhopi
k'uŋ óta ópħapi čha tuwá él áyapi kta he?
Papa Hmmm ... Uŋgnáš táku kiŋ iyúha wanúŋktašniyaŋ ečhúŋpi. Lizzy húnku
na atkúku kiŋ éna yaŋkápi kiŋ wašté tkhá!
Mama Mathó Zí thiyáta yaŋkápi kte šni kiŋ slol'úŋyaŋpi kiŋhán yíŋ kta
iyówiŋuŋkhiyapi šni khá.
Papa Hmmm ... Héčhunǰk'uŋpi šni, ... takómni mas'áwičhunǰkipħapi kta
tkhá! ... Čhiŋčála wičháyuħapi kiŋ hená wówačhiŋyepi kte héčha.
Mama Ho čha uŋkíš-eyá él uŋkáyapi.
Papa Háŋ, uŋkíš-eyá uŋkígluwaštepi kte héčha.
Sister Iná, ... šičáya owáh'áŋ na ... uŋ čhiyúčhanzeke čha slolwáye. ... Híŋhaŋni
kiŋ ... wablúwašte kta, ... čha thiyáta yaŋké-mayákhiye šni ye.
Queenie Iyúha uŋglípi na wawouŋkiyapi kte kiŋ hé tanyáŋ awáčhaŋni.
Lizzy Tanyáŋ thiáphiuŋyaŋpi čha akhé thiíyuŋkapi wanží uŋyúħapi kte séče.
Sister Héčhunǰk'uŋpi kte šni. Owátohanyaŋ wičhóiyepi kiŋ hé nawáh'uŋ wačhíŋ
šni kštó.
All [ihát'api]

apápsuŋ – to spill something on someone or something
awáčhiŋ – to intend or plan to do something, to consider
ektáhči – deeply, thoroughly, in depth
héčhetula – to approve of something, consider right or proper, accept
híŋ – Whoops! Darn! Shoot!
hóthŋka – in a loud voice or with a loud noise, loudly, audibly
iglúwašte – to improve oneself, make oneself better
iš’óš’oya – enthusiastically, eagerly, cheerfully
itéka – it must be so; ought to, must, should
iwáštegla – gently, slowly, carefully; moderately, mildly, softly
iyówiŋkhiyapi – to be allowed to do something, have permission
kičhíčhopi – a party
mas’ákiphá – to call someone on the phone
napókaške – the wrist; a bracelet
oŋpáye – a bedroom
oŋ’áŋwašte – to be well-behaved, good, to have good manners
oŋ’áŋšičA – to be badly behaved, bad, to have bad manners
óthokaheya – for the first time, at the first time

šičámna – to smell bad
šil’óh’ŋ – to act wrongly, commit a bad deed, do bad things
thíiyuŋka – to stay overnight at someone else’s house
thiléhanyang – at someone else’s house; visiting
thítakuye – immediate relative(s); family member(s)
uŋwéya – travel provisions, snacks or food for a drink
wagmíza napŋóbyapi – popcorn
wahéčhel – about, approximately
waŋpé kŋalyápi – tea
wanúŋktašniyan – accidentally
waóhola – to be respectful to people or things, be polite
wayúšičA – to ruin things, damage things, make things bad
wayúwašte – to improve things, make things good
wíwahoyA – to promise things to someone, agree to
wóiwahoye – a promise
wók’u – to feed someone
wówiyuŋge – a question
yuhóčik’ala – to turn down the volume of something
yútA – to eat something

-
- 1) Tuwá matǎó wičhíŋčala kiŋ mas'ákipǎa he?
 - A) čépǎŋšitku kiŋ
 - B) lekšítku kiŋ
 - C) atkúku kiŋ
 - D) šič'éšitku kiŋ

 - 2) Matǎó wičhíŋčala kiŋ thiyópa kiŋ iwáštegla yuǵáŋ šni čha tókhel atkúku kiŋ akhíphaya he?

 - 3) Matǎó wičhíŋčala kiŋ thíiyung wičhákíčhopi waŋ él ópǎa kte kiŋ hé húnku kiŋ tókheškhe iyáksapa he?

 - 4) Matǎó wičhíŋčala kiŋ táku húnku na atkúku kiŋ iwáhowičhaya he?
 - A) Wathéča etáŋ akú kta kéye.
 - B) Tanyáŋ ophíič'iyiŋ kta kéye.
 - C) Wičhíŋčala uŋmá kiŋ wičhákíwaštečakiŋ kta kéye.
 - D) Ečháni iyúnkiŋ kta kéye.

 - 5) Thíiyung wičhákíčhopi waŋ yuhápi kte kiŋ hé tókheškhe matǎóla iyáza otháŋiŋ he?

 - 6) Lizzy thí ektá tókheškhe matǎóla kiŋ oh'áŋšičapi he?
 - A) Wagmíza napǎópǎopa akíčhičalapi.
 - B) Ipáhiŋ uŋ kičhízapi.
 - C) Mnikápǎopapi naslíyapi.
 - D) Hená iyúha ečhúnpi.

 - 7) Matǎóla kiŋ tóškhe wayúwaštepi kta gluštáŋpi he?

- Mama Nimátḥola na wičhítanaškaṅškaṅ na olówaṅ hóṭḥaṅka na oíyokhiphi luhá s'a yačhíṅ háṅtanaš tókheškhe wóṅspe wówaši yaḡlúštaṅ kta he?
- Mama [okíniya] ... Huṅhúṅ.
- Papa [Woooooah!]
- Mama Papá!
- Papa Wáṅ! Wáṅ! Wáṅ! Wáṅ!
- Mama Čhiyúkḥape!
- Mama [iḥá] Wáṅ! Wičášala waṅ ... oblúspe kštó!
- Papa Lé! thimá wahíyu kte kiṅ wókḥokpḥeka škhá slolwáye šni.
- Mama Owáṅžila nážiy ye. Iháṅke kiṅ owále kte.
- Papa Oháṅ ... atáṅs'ela nawážiy kte.
- Mama Heháṅyaṅ ṭḥáṅka šni. Héktakiya wapáḡmu kte.
- Mama [okíniya] ... [ómna] ... Táku čha yáta he?
- Papa Aḡúyapi na ṭḥášúpa.
- Mama Huṅhúṅ... Táku waṅ líla šíča ówamna.
- Papa Haṅhépi hél maṅké k'uṅ héhaṅ míš-eyá táku šíča ówamna.

Mama [ómna] Huŋhúŋ! Wóžuha kiŋ lé mahél táku čha okíkšu he?

Papa [yathé] Waŋ! ... Hé mitháwa!

Mama [ihá] Ítokħa šni ye ... wóthŋiŋ wówapi kiŋ iháŋgwayiŋ kte šni.

Mama Huŋhúŋ! Wóyute ošíča! ... Lé wók'iy naíŋš owáiħpeye ka?

Papa Éčuħčiy waíħpeye šni čha slol'úŋye.

Mama Hmmm ... lé táku he? ... Čhiŋkší wówapi k'úpi kštó. ... "Ečhúŋ wakápiŋ éyaš, očíčiyakapi" ... Čhiŋkší kičí wóuŋglakiŋ kte.

Brother Yuhóthŋuŋ yethó Freddy, wi háħpi wáta kiŋ itháŋkal aónawičhathakapi.

Brother Táku?

Brother Očháŋkuye wikčémna. Ináħni yo, ečháni owíčhayuspiŋ kte.

Papa Makhóčhe kiŋ ... čhiŋkší ektá ... lé Até é čha wóničiyake.

Brother Otkéwayiŋ kte ló. ... Tókša. ... Até táku ehá škħá? Načhíħ'uŋ šni.

Papa Waúŋspewičhakhiye kiŋ wówapi waŋ káŋiŋ na taŋyáŋ waláwa šni kéye ló.

Brother Íŋska

Papa Lél líla kahékta nayážiŋ kéye ló.

Sister	Uᅇgná Thibló okháj šni séče táku thokthókča uᅇ, wičhíᅇčala s'e.
Brother	Hiyá, hemácheča šni!
Mama	Čhuᅇkší, henála!
Brother	Háj ... iyáᅇᅇ na niťháwa kiᅇ glušťáᅇ yo.
Sister	Eháᅇni waglúšťáᅇ.
Brother	Ičhíᅇ niťháwa kiᅇ oéčhuᅇ wašťé čha hé uᅇ.
Sister	Hiyá!
Brother	Čhiᅇtók!
Mama	Nuᅇhíᅇ inážiᅇ pe! Táku čha tókha héči uᅇkólepi kte.
Brother	Táku tókha kiᅇ lé é. Líla wówaši akábkab mak'ú peló. Wašíčuyapi na Wíyawapi na Mahétuya Wíyukčáᅇpi na Eháᅇk'eháᅇ Wičhóuᅇ oyákapi kiᅇ iyúha, eháš ináta-mayázaᅇ yeló.
Papa	Itéšniyaᅇ? ... Anᅇpétu iyóhila ečhánuᅇ-haᅇ he?
Brother	Íᅇᅇᅇᅇ ... [ihá] ... Hiyá. Ečhámuᅇ šni.
Papa	Anᅇpétu iyóhila yuhá yaškáᅇ kiᅇ íčhipaha áyᅇᅇ kte šni, yaᅇké kiᅇ léčhehčᅇᅇ.
Brother	Hošťí!

Mama Niyáte wičákĥe. Tókheškhe waéčhanuŋpi kiŋ yaglúthókečapi kte.

Brother Táku čha?

Papa Thóš olówan škátapi naháŋ wanáškaŋškaŋyaŋpi na omás'apĥe úŋpi šni kiŋ hená.

Sister Wanáškaŋškaŋ oškáte kiŋ íŋš tók?

Papa Wanáškaŋškaŋye oškáte waníčiŋ kte, toháŋyaŋ yakígleĝe šni kiŋ heháŋyaŋ.

Brother Eyáš ungná toháŋčiŋka héčhamuŋ kte.

Papa Čha wáŋčag ilániŋ kte héčha.

Brother [čhuwí okíniya]

Papa Tókhiya lá hwo?

Brother Tháŋkál blé ló, wí kiŋ eháke waŋblákiŋ na oníyaŋ iwékču kte ló.

Sister Ablúptiŋ kte! ... Háŋ.

Sister Háŋ, héčhetu.

Sister Háŋ, lél nážiŋ.

Sister Philámayaye! ... Até, niyé čha ničíŋpi.

Papa Philámayaye čhuŋkší. ... Háu.

Papa Háj, lé miyé ló, Mathó Atéyapila.

Papa Eháŋuŋ ... Eháŋuŋ ... Eháŋuŋ.

Papa Waŋ ... líla okhájšniyaŋ mič'íčuwa yeló.

Papa Tó, tó ... čhájthipi thájka, yakášna oyákihi šni.

Mama Tuvé he wičháħča?

Papa Waħpáye wókažužu etáŋhaŋ ... Waħpáye wókažužu wówapi kágapi kiŋ éwaktuŋže.

Mama Máaa!

Sister Até, hená táku he?

Papa Íŋska ... wóuŋspe wówaši iyéčheča.

Brother Itówapinaškaŋškaŋyaŋpi na olówaŋ waníčiŋ kte! Héčhetu šni!

Gramps Wáj! Thakóža!

Gran Yuš'íŋyeuŋyayapi!

Brother Kaká! Uŋčí! ... íŋ ... lél ták tókhanuŋ-haŋpi he?

Gran Wóuŋšpi-haŋpi.

Gramps [iħát'e] Uŋgnáhena tuwá čháj uŋ uŋkhíŋiŋpe dó.

- Brother** [iňá] Owáglušiče ló. Táku ičákišmič'iyé ló. ... Lél yaúŋpi kiŋ slolwáye šni yeló.
- Gramps** Iwóyagdaka yačhín he?
- Brother** Kitánla háŋske ló.
- Gran** Hiyú we, thiyáta uŋglápi na waskúyeča etáj uŋyútapi kte.
- Gramps** Háu, wašté!
- Brother** Oíhanke kiŋ wašté šni yeló, Kaká.
- Gramps** Waskúyeča eyá uŋyútapi kiŋ ítokhá kte šni načhéča.
- Brother** Tohányan wóuŋspe wówaši waglúštaŋ šni kiŋ hehányan wanáškanškaŋpi wanblákiŋ kte šni na waškátin kte šni.
- Gramps** Héš [yağópe] oéchuŋ šíče šni načhéča.
- Brother** Čha líla kahékta nawážiŋ na, wakígleğa owákihi šni. Tkhá Até okáhniđe šni.
- Gran** Waná othéhike s'elécheča éyaš, yakígleğa oyákihi kštó.
- Gramps** Niyáte kiŋ íŋš-eyá iyéched ečhúŋ.
- Brother** Tókhel yakhá hwo?
- Gramps** Niyáte kiŋ théča uŋ héhan héched akhípá.
- Gran** Héhan wičhítanaškaŋškaŋ waniče.

- Brother** Itéšniyaŋ?
- Gramps** Háŋ. Ikǎháŋčhona wónaǎ'uy ečéna uŋyúhapi. Haŋhépi čháŋna šna ohúŋkakaŋ eyá naúŋǎ'uŋpi.
- Gran** Niyáte wóuŋspe wówaši ečhúŋ ičhúŋhaŋ naǎ'úŋ awáštelaŋe. Iyótaŋla kiŋ hé Mathó Čočíla Wičháŋpi Óhaŋ Okíŋye.
- Gramps** Éyaš ikǎháŋčhona kiŋ dína anáŋoptaŋ na ečhéd tháwóuŋspe wówaši kiŋ sáŋm kahékta nážiŋ.
- Gramps** Tókhed ečhúŋničiye kiŋ hé iyéched, míš-eyá gduštáŋwakhiye.
- Brother** Hmmm...Išníš até okáǎniŋe séče. Na yutáŋyaŋkel wawágluštaŋ šni s'eléčeča.
- Gramps** Wóuŋspe wówaši yakpásdohaŋ háŋtaŋš theǎí slolyáyiŋ kte.
- Gran** Héčhetu. Wóečuŋ él wíikpat'o-phičá šni.
- Brother** Wíikpa- táku?
- Gran** Wíikpat'o. Wówaši waŋží leháŋl yaŋlúštaŋ oyákíhi éyaš yakpáslohe.
- Gramps** Tó. Niyáte kiŋ škíŋčiya hiŋŋníŋ na wóuŋspe wówaši kiŋ ečhúŋ uŋ héhaŋ waúŋspe wóphike.
- Brother** Slolwáye, Kaká. Éyaš tókheškhe wakígleŋa owákíhi he?
- Gramps** Itǎó, waúŋspekhiye Bob owápǎe yakíla háŋtaŋš nič'ú kta načhéča. Dína waštéčaka.

Brother Héčhuŋ-phíča, eyáš thókéya wagníj na lé anpétu kiŋ takúŋlhčij waglúštaŋ kte.

Gramps Háŋ, héčhuŋ wo.

Brother Até okíhi háŋtaŋš, míš-eyá owákihi yeló.

Mr. Debit Waŋpáye wókažužu wówapi niťháwa kiŋ yaglúštaŋ kte héčha. ... Éš'eš oéčhuŋ wašté yeló.

Papa Ah ... íj ... oháj héčhetu.

Brother Šššššššt ... thŋkší!

Brother Hé tuwé hé?

Sister Waŋpáye Wókažužu Mnayé kiŋ hé é. ... Nišnála wówaši óta luhá šni ye.

Mr. Debit Waná iblámniŋ kte. Thókáta okó kiŋ wóunglakij kte

Mr. Debit Tókša akhé.

Mama Háŋ, tókša.

Brother Nuphíj wówaši óta unyúha s'elécheča. Wáj k'éya nuphíjčaska unglúštaŋ kte ló.

Papa [ihá] Wóiksape kiŋ thókéya unglúštaŋpi kte héčha kiŋ hé é yeló.

Brother Čha waná kta hwo?

Papa [okíniya] ... Haúŋ!

Brother Wáŋ lé wáŋ, mnińúha iyúžipe eyá.

Papa Philámayaye.

Brother Isáŋm takúŋl yačhíŋ kta he?

Papa Oháŋ, eháke aŋpétu waŋží-núŋm wahéčhetuya wašté kte. ... Éyaš aphańta luhá šni.

Brother [ińát'e] Hiyá.

Sister Ablúptiŋ kte! ... Háŋ?

Sister Háŋ, lél yaŋké.

Sister Wínuŋǵiŋ kta he?

Sister Oháŋ.

Papa Hoští. ... Wamnáye s'a kiŋ é šni kiŋ wašté kte ló.

Sister Niyé šni, Até. Thibló é čha kičhópi.

Papa Išníš!

Brother Hau.

Brother Hau. Tókńa he?

Brother Hóń ečéš! Tóhaŋni tuwéni záptaŋ heháŋyaŋ éhuŋni šni yeló.

Brother Tókheškhe?

Brother Waná?

Brother Íŋska ... Miyéčho kiŋ wašté éyaš owákihi šni yeló. Wóuŋspe wówaši waŋ tǎogyé iblútǎe ló. Kahékta iyáye šni éeye aŋpétu iyóhi húnǎ bluštáŋ.

Brother Oháŋ. ... Tókša.

Brother Freddy taŋyáŋ kǎoláwaye éyaš watóhaŋl šna kǎáŋt'emaye.

Papa Wáŋ? ... Tákeya hwo?

Brother Aŋpétu iyóhi wówaši gluštáŋ kéye. Kahékta iyáye šni kéye.

Papa Taŋyáŋ ilúkčaŋ s'eléčheča.

Brother Héš! [okíniya]

Papa Wáŋ lé wáŋ ... taŋyáŋ yaškáŋ hwo?

Brother Eháke wówiyuŋge waŋžíla ihéwayiŋ na ečháŋni waglúštaŋ kte ló. Níš tók?

Papa Eháke wíyawapi waŋží ečhámuŋ na waǎpáye wókažužu kiŋ waglúštaŋ kte ló. Na hé wašté kte, bluštáŋ šni kiŋháŋ ištá miǎlúhmiǎmi kte.

Brother [iǎt'e]

Papa Ho hé é! ... Waglúštaŋ.

Brother	Ho hé é! Míš-eyá miglúštaŋ.
Mama	Átaya niglúštaŋ kéha he?
Brother	Íŋska! Wówiyuŋġe kiŋ ablúpta éyaš wóuŋspe uŋmá kiŋ ečhékčhe aphíwayiŋ kte héčha.
Mama	Má! Tanyáŋ ečhánuŋ. ... Eháŋk'ehaŋ iwóyaglake k'uŋ hé ičínuŋpa nuphíŋyaŋ héktakiya kpaslóhaŋpi šni ye. Čha hé kiksúya pe.
Brother/Papa	Oháŋ!
Papa	Oháŋ!
Mama/Papa/Brother/Sister	[iħát'api]

akhípħa – to experience something, something happens to one, a misfortune befalls one
aónathákA – to lock someone in
atáŋs'ela – still, quietly, attentively
ayúptA – to answer someone, reply to
čhánthipi – a log house, wooden building
ečhékčhe – in particular places, in their proper places
éeye – instead, rather
ehánk'ehaŋ – in the old days, long ago
gluthókeča – to change one's own
háŋskA – long; tall
ičínuŋpa – the second one; a second time
iglúštaŋ – to be finished, done, through
ihánke – the end of something; to end
ihéyA – to have something still left to do
ikhánčhona – a radio (*Lakota: ikhánčhola*)
išníš – luckily, lucky me, after all, at last!
kahékta nážiŋ – to fall behind, get behind
khiŋiŋ – to throw something at someone
khánťeyA – to make someone frustrated
kilá – to ask or beg someone for something
kpaslóhAŋ – to put off or delay one's own, to procrastinate on something
léčhečhiŋ – like this, precisely like this
lehánl – nowadays, now, these days
mnińúha – fabric, cloth; paper
nuphíŋyaŋ – both, both ways; on both sides
oéčuŋ šíčA – to be difficult to do
ohúnkakaŋ – a myth, old-time story, tale

oíhanke – the end of something, conclusion
okhánšniyaŋ – being busy or unavailable
omás'apħe – a telephone
otkéyA – to hang something up
owáiħpeye – a trash can
owánžila – still, staying in one place, quiet, behaving
pagmú – to twist something with the hand, to roll up
tħogyé – differently, in a different way
tohánčhiŋka – for a long time
waglúštaŋ – to finish one's own things
wahéchetuya – about, approximately
wahpáye – taxes
waníčA – there is none; it is all gone
watóhanl – once, at some point, eventually
wí – the sun; the moon
wičhíŋčala – a girl
wíkat'ó – to hold oneself back, be timid, be inhibited, deferential
wikčémna – ten
wíyawapi – a month
wóečuŋ – an activity, work, procedure
wók'iŋ – a backpack
wókažužu – a payment, bill
wónah'uŋ – news, information
wóthaniŋ – news
yağópA – to slurp, sip noisily, suck up
yathÁ – to chew something
yutányanĵel – correctly, seriously, well
záptaŋ – five

-
1. Óthokahe ektá, táku šičámna čha ómnapi he?
 - A) maká waŋ
 - B) háŋpa tháŋní waŋ
 - C) wóyute ošíča eyá
 - D) p̄hahíŋ waŋ
 2. Owáyawa ektá, Mathóla táku tók̄ha he?
 - A) tuwéni k̄holáye šni
 - B) kahékta nážij
 - C) gluglúka kényapi
 - D) wamánuj čha íyašlalyapi
 3. Owáyawa ektá, Mathóla wóunspe tuktená inátayazaŋ kéya he?
 4. Atkúku kiŋ táku čha anákipta he?
 - A) wanáškaŋškaŋye kiŋ
 - B) ik̄háŋčhola kiŋ
 - C) wóunspe omnáye kiŋ
 - D) olówaŋ omnáye kiŋ
 5. Atkúku kiŋ íŋš tók̄hel akhíphaič'iya he?
 6. Mathóla th̄uŋkášitku kiŋ tóškhe Mathóla atkúku kiŋ aóyaka he?
 7. Oíhaŋke ektá, tuwá wówaši gluštáŋ he?
 - A) Mathóla
 - B) atkúku kiŋ
 - C) uŋmáni
 - D) nuphíŋ

Brother Mathóla kinj wówayuphike yuhápi éyaš slolkíyapi šni.
Brother Wánj?
Too Tall [iňát'e] ... Hoští!
Teacher Bob Eyá, Hánškela, kinjyékhiyapi wówapska uŋ kágapi walúphike s'elélécheča.
Too Tall Íŋ, ... eyá, íŋska...
Teacher Bob Uŋgná wóphika ikpázopi kta wanží él níkpázo oyákihi.
Too Tall Hóh! ... Wánj k'éya!
Teacher Bob Akšáka.
Teacher Bob Tuvé hčij él óyaphapi yačhíŋpi hwo?
Teacher Bob Takómni tuvé ke éyaš takúku walúphikapi séče. Iyúkčan po!
Teacher Bob Ohánj, óyaphapi yačhíŋpi šni
ha awábleze. Uŋgná tuwá óničiyapi háŋtanjš takúnj walúphikapi
héči slolyákiyapi kte.
Teacher Bob Ohánj, iyúha iglúkčan po. Tuvéni šni háŋtanjš wayúphika ikpázopi
waníčij kte.
Teacher Bob Tňošká, wóčičiyakinj kte.

Brother Wówayuphike maníče. Tanyán tňabškátapi uŋmáspe éyaš hé
ečéla. ... Tokhí takúnj ečhúnj wablúphika ní.

Teacher Bob Wayúphikapi awíčhayatuŋwanj oyákihi séče.
Brother Táku?
Teacher Bob Wawáyuphike kinj iyéwičhayayij na ikpázopi kinj
ópňawičhayakhiyij kte.
Brother Eyá, iblúthij kte.
Teacher Bob Iyówiŋnič'iyij kte kinj slowáye. Tanyán wawáyuphike etán
iyéwičhayayij kte.
Brother Watóhaŋlšna táku ečhúnj wóphikapi héči hená tňanij šni. Éyaš
táku uŋspépi héči iyéwayij na ikpázopi kinj él owíčhawawa kte.
Cousin Fred Áta khilí. Tókheškhe iyéwičhayayij kta he?

Brother Tókhel iyéwičhawayiŋ kte ka núŋ tkhá. Éyaš iyúha wówayuphike waŋžígži yuhápi séče.

Cousin Fred Waŋžíni iyáye šni háŋtaŋš wópazo waŋžíni uŋyúhapi kte šni.

Brother Taŋyáŋ iwáhomayaye ló.

Cousin Fred Óuŋkičhiyiŋ kte héčha.

Brother Íŋ ... tákuni šni s'elé.

Brother Huŋhúŋ, ... wawáyuphika waŋ iyéwaye s'eléčheča.

Lizzy Watóhaŋyaŋ he?

Brother Owáphe čík'ala šaglóŋaŋ sáŋm iyáye.

Lizzy Hé khilí he? Aah!

Brother Si-sáŋniyaŋ nážŋ walúphike kiŋ iyéhaŋyaŋ wašté yeló, Haŋkáši.

Lizzy Itéšniyaŋ.

Brother Háŋ! ... Čha wówayuphike kiŋ yakpázo yačhíŋ he?

Lizzy Oháŋ. Héčhetu.

Brother Wašté yeló.

Fuzzy [phúhphuže]

Fuzzy Čha tók?

Brother Khukhúše?

Fuzzy Maťhó

Brother Háŋ, maťhó weló.

Fuzzy Híŋyaŋka. Phúže kiŋ íŋš tók?

Fuzzy [h'ló]

Brother Wáŋ? Ĥoká?

Fuzzy Khukhúše

Brother Wašté, Fuzzy, nakúŋ táku iyáuŋčhapi uŋníspe he?

Fuzzy [okíniya] Lenála yeló

Brother Ptegléška náŋš šúŋkawak'háŋ íŋš tók?

Fuzzy Hiyá, khukhúše na maťhó kiŋ ečéla. ... Wáŋ, kuŋkúŋla?

Brother Íŋska, hiyá. Tókša očhíčiyakiŋ kte.

Cousin Fred Wó! Wó!

Brother Wáŋ!
 Cousin Fred Waktá yo!
 Brother Háu, tókhiya lá he?

 Cousin Fred Wówapi Othí-ta.
 Brother Tóškhe wówapi kiŋ iyénakča oyálota he?
 Cousin Fred Kħaŋsú núŋm bluhá.
 Brother [iħá] Okó waŋžíla kiŋ lusótiŋ kta kápče.
 Cousin Fred Tóna iyéwičhayaya he? ... [žó] ... Tħaŋníš záptaŋpi.
 Brother Naháŋ Fuzzy íŋš-eyá ópħa kte.
 Fuzzy [phúħphuĝe]
 Brother Íŋska, paŋħyá, Fuzzy.
 Cousin Fred Tanyáŋ ečhanuŋ. ... Stacy kačhánĝle iyéič'iyapi uŋspé kiŋ
 slolwáye šni.
 Brother [iħá]
 Brother Íŋš-eyá slolkíye šni.
 Cousin Fred Wáŋ! waátuŋwaŋ nikhílike ló.
 Brother Líla wawáyuphika waŋží iyéwaya wačhíŋ. Tuwé ħčij slolyáya he?
 Cousin Fred Hiyá, ... niyé čha waáyatuŋwe. Tókša iyéwičhayayiŋ kte. Wó!
 Wó!
 Brother Óčhičiyiŋ kte.
 Cousin Fred Híŋ. ... Hiyá, tókħa šni.
 Brother Tħaŋhánš, ikpázopi kiŋ él óyapħa háŋtaŋš wašté kte.
 Cousin Fred Ták-tókħamuŋ kte ka?
 Brother Líla tanyáŋ šna yuwóslal wíluze. Lečhálaš héčhanuŋ.

 Cousin Fred Itéšniyaŋ! ... Waíkčeya yuwóslal wíbluze. Wó! Tókhe wíyuze
 wablúphike. Wówayuphike waŋ bluhá čha slolwákiye šni tkħá.
 Brother Él očhíwa yeló. Óyapħa kte.
 Bertha ... na kħoškálaka k'uŋ hé ... [okíniya] líla háŋskiŋ na pħehíŋ
 sapsápe. Šuŋgská kiŋ akáŋ íyotakiŋ na naúŋĝ iyáye.

 Brother Onáh'uŋ wašté.

Bertha [okíniya]
 Bertha Hóthanjakaya wabláwa so?
 Brother Onáh'uj wašté kač'uj optébyela émič'iktunžě. Na šungská kij akánmaņke s'eléčheča.

Bertha Eyá, wičhóoyake kij lé wašté.
 Brother Tókhel oláke kij hé é hče. Líla wóyag walúphike ló.
 Bertha Itěšniyaņ, ... tókhetu ka héči, ... éyaš ungnáš wóyag wablúphike séče.

Brother Ikpázopi kij lé él čhažé očíwa wačhíj. Tókhel ilúkčaņ he?
 Bertha [hmmm]
 Queenie Čha mathóla k'uj hé hewákiye: “Áta wókhokpěhaya wayáči k'uj,” ephé.

Sister [ihá] Ihát'emayaye. [ihát'e]
 Queenie Akhé waņží očíčiyakapi kte. Eháņniš nayáh'unpi háņtaņš omákiyaka pe.

Brother Wówayuphika nitháwa kij hé lé é.
 Cousin Fred Waúņspewičhakiye kij iyókiphi kte. Wópazo kij él óta ópěapi s'eléčheča.

Brother Wówayuphike thánka hčij waņžíni iyéwaye šni.
 Cousin Fred Thánka hča?
 Brother Iyótaņ wašté waņží. Ikpázopi kij ektá eháke ikpázo na khilíya yuštáņ kte.

Cousin Fred Tókša tuwé waņží wówayuphika thánka waņží yuhá čha iyéyayin kte ló.

Brother Ešáš tuwé kij slolwáye šni!
 Voice [lowáņ]
 Brother Wáņ?

Brother Wówayuphika thánka.
 Cousin Fred Wówayuphika thánka!
 Voice [lowáņ]

Brother	Héčhetkiya.
Brother	Wáŋ!
Cousin Fred	Wáŋ!
Cousin Fred	Akšáka hé atáunye.
Too Tall	Háŋta! ... Lé wówakiyakiŋ kte.
Brother	Waŋná omákħaŋ šni, Háŋskela. ... Haúŋ! ... Oháŋ, tókħa he?
Too Tall	Íŋska ... huh?
Too Tall	Mikpázo kte ĥčiŋ.
Brother	Él óyaḥħa yačhíŋ he?
Cousin Fred	Mathó napé waŋ iyótaŋ hiŋkté čha yakħá he?
Too Tall	Tuwále! ... Napé maš'áke. Waš'ágya wíbluze ló. ... Napé hiyúkiya yo.
Brother	Hiyá, Háŋskela, ikpázopi kiŋ ektá tuwé kiŋ iyúha napéwičhaluza oyákíhi šni.
Too Tall	Oháŋ, tókħel yakħé kiŋ owákaħniġe. Tókša akhé waŋží awíblukčaŋ kte.
Brother	Wáŋ?
Cousin Fred	Ĥ'añhíya uŋhí. Hé tuwé ka héči?
Brother	Háŋskela él áya yo.
Cousin Fred	Ináġiyeič'íye šni yo. Wópazo waŋží líla wašté čha yakáġiŋ kte ló.
Brother	Óhiŋniyaŋ waš'áġmayaye ló, kħolá.
Cousin Fred	Lowáŋ wóphika kiŋ lé iyéyaye šni háŋtaŋš tókħa šni yeló.
Brother	Bob waúŋspewičhakiye kiŋ iwáčhiŋmaye ló. Čha blihémič'iyiŋ kte.
Fuzzy	[onáh'uŋ šilyá lowáŋ]
Brother	Philáunġayapi, éyaš nakpá kiŋ hé é. ... Tóhaŋni iyéunġiŋ kte šni. ... Tuwá heháŋtu he?

Cousin Fred	Tuwéni hehántu šni. Owáyawa kiŋ lél iyúha waŋwíchuŋyaŋkapi s'eléčheča.
Brother	Éyaš yuphíya lowáŋ k'uŋ hé iyéuŋye šni.
Cousin Fred	Toháŋyaŋ okíhika ečhánuŋ. Ho waŋná.
Brother	Hoští!
Cousin Fred	Wáŋ! Tókhiya ilála hwo?
Voice	[lowáŋ]
Brother	Šeháŋštukħa iyéčhiyŋ kte.
Brother	Wáŋ?
Brother	Wáŋ k'éya, akhé!
Too Tall	Wáŋ! Kítaŋħčŋ iyéčhiye ló.
Brother	Omákħaŋ šni, Háŋskela.
Too Tall	Híŋyaŋka, ... lé waŋyáŋkiŋ yethó.
Brother	[ihá] Wašté, éyaš tháŋníš héčha waŋží ikpázo kte.
Too Tall	Haúŋ ... šičáya!
Brother	Huh?
Voice	[lowáŋ]
Brother	Wáŋ k'éya, Háŋskela é čha lowáŋ he?
Too Tall	[lowáŋ]
Brother	Háŋskela, tuktél lowáŋpi uŋspénič'ičhiya he? Tanyáŋ yalówaŋ.
Too Tall	Táku? ... Tanyáŋ walówaŋ kéčhaŋni hwo? Uŋmáspe šni.
Brother	Háŋ, uŋníspe, yuphíya yalówaŋ yeló.
Too Tall	Tuwále!
Brother	Nikhílike, ešá héčhel lowáŋpi uŋmáspe šní!
Too Tall	Itéšniyaŋ?
Brother	Háŋ, nikhílike, na eháke níkpázo kta wačhíŋ.
Too Tall	Hóħ, wáŋ k'éya. ... Itéšniyaŋ. ... Tanyáŋ walówaŋ séče.
Brother	Na yalówaŋ háŋtaŋš nakúŋ walážo oyákihi.
Too Tall	[lowáŋ]
Too Tall	Ho čha ... héčhegla.

Brother Wašté, Hánskela!

Teacher Bob Tanyánj ečhánunj, Hánskela. Héčhel waúnktapi šni. Iyúha anápeglaskapa po.

Teacher Bob Tuwé kiŋ iyúha takúku wayúphikapi éyaš watóhaglšna tuwá iyéya ówičhakiyŋ kte héčha. Na hé tuwé kiŋ mathóla waŋ lél líla waátunwaŋ khilíke. ... Iyúha anápeglaskapa po.

Teacher Bob [napé glaskápapi]

anápeglaskapA – to clap for someone,
applaud them

atúňwAŋ – to look at or for someone or
something, to observe something

awíyukčan – to think of or about
someone or something, form an
opinion of

haŋkáši – female cousin (male speaking)

hiŋkté – to be hairy, covered in hair

iglúkčan – to think about something for
oneself, make up one's mind or
opinion, decide for oneself

íňš tók–What about it? What do you
think?

iwáčhiŋyAŋ – to depend on someone to
do something, need something from
someone, rely or depend on

iyáuŋčha – to imitate someone's way
of speaking

íyotakA – to sit down

iyówiŋič'iyA – to allow oneself to do
something, to be willing to do

kačhánŋle iyéyA – to make something
roll (as a hoop)

kpazó – to show something of one's own
demonstrate (a skill, quality)

kuŋkúnŋla – a pickle

lečhálaš – just now, just a second ago

lenála – this is all there is, no more

lowán – to sing

napé hiyúkiyA – to extend the hand, put
out the hand in this direction

napéyuzA – to shake someone's hand

nážiŋ – to be standing

oápĥe čík'ala – a minute

okáhĥniġA – to understand something

okĥán – to be available, not busy; to be
roomy, have space

onáh'uy wašté – to be good to hear,
pleasant to listen to

optébyela – briefly, for only a short time

phúġe – to snort (as a horse does)

pĥehín – hair

ptegléška – a cow

saŋní – one of two, one of a pair

šaglógčan – eight

šehánštukĥa – this time for sure, this time
at last, this time it will really happen

tĥaŋniš – already

tókhe – an expression of mild surprise

waátuŋwAŋ –to be observing do
observing, to explore, scout

waš'ágyA – to make someone or
something strong, strengthen, energize

watóhaŋl šna – sometimes, now and then,
from time to time

wayážo – to play a flute, to play an
instrument by blowing

wíyuzA – to hold things with one's hand

wówapiska – paper

wówayuphikA – a talent

yusótA – to use something up, spend,
expend, exhaust

žó – to whistle

-
- 1) Waúnspewičhakiye kiŋ táku awáčhiŋ kéya he?
- A) kičhíčhopi waŋ
 - B) wičháhwote waŋ
 - C) wówayuphika wópazo waŋ
 - D) thiyókpatħaŋkayapi waŋ
- 2) Tákuwe čha yuhápi okíhipi kte šni s'eléčheča he?
- 3) Fuzzy tħa-wówayuphike kiŋ táku he?
- A) yuphíya wačhí
 - B) Spayó-iyé
 - C) pteblóka akáŋwičhayaŋke
 - D) wamákháškaŋ waŋžígži iyáuŋwičhača
- 4) Tuvé čha wóyag wayúphika he?
- A) Mathóla
 - B) Bertha
 - C) waúnšpekhiye kiŋ
 - D) Tħaŋhášši Fred
- 5) Háŋskela él ópħa kta ič'íč'u eháŋl tákuwe Mathóla wičála šni he?
- 6) Tuvé čha lowáŋ wóphika čha ablézapi he?
- A) Queenie
 - B) Mathóla tħaŋkšítku kiŋ
 - C) Fuzzy
 - D) Háŋskela
- 7) Háŋskela táku olówaŋ ahíyaya he?

- Sister Toháŋl wičhúnyuonihanpi háŋtanš,
Brother Tuvé k’éyaš iwáštepi na iyúha tanyáj ečhúŋpi.
Mr. Barnacle Waná hwo?
Papa Háŋ, kĥolá. Hókahé. Íŋyan Makĥá Thiyóžanžan ektá.
- Mr. Barnacle Tákuwe héčhiya lápi yačhíŋpi kiŋ owákaĥniže šni. Léna mní
agláglá líla othíwota waštéšte hé.
- Papa Eháŋni wičhóoyake, kĥolá, eháŋni wičhóoyake.
Mama Mihíŋgna kiŋ othíwota tĥaŋníla kiŋ iyútan.
- Papa Eháŋni wičhóoyake ikĥóoyake kiŋ hená tóhaŋni éktunžapi kte šni.
Iyúkčan yo, wáta na mni-ákičhita óta thióžanžan kiŋ hé tohántan kiŋ
wačhíŋyanpi.
- Mr. Barnacle Éyaš nathákapi hehántan tuwéni ektá yé šni. Wakĥánġli
waníče, ... na líla wičhánaǵi thúŋpi.
- Sister [okíniya]
Brother [okíniya]
- Mr. Barnacle [mmmmhmmmm]
- Mr. Barnacle Pĥetížanžan othí kiŋ waníyetu opáwiŋže wahéhanyan úŋpi
yunĥĥáj anpétu wan él nathákapi. Leháŋl táku lečhákčhala
unĥ’úŋpi čha tuwéni pĥetížanžan othí kiŋ hé úŋ šni. Nakúŋ ...
thióžanžan awáňyanġa kiŋ – Mniskúyela ečíyapi. – Tohántan kiŋ
thióžanžan kiŋ hé awáňyanġe. Éyaš nathákapi hetáňhan tókhi
iyáye kiŋ ... tuwéni slolyé šni. Naǵí kiŋ ečéla Íŋyan Makĥá
thióžanžan él úŋ kéyapi.
- Sister Eháŋun.

Brother	Khilí!
Captain Salt	[wókħokipħeya iħát'e]
Brother	Áta ... oyúħloke čha ogná wanyáŋkapi s'eléčheča!
Sister	Éyaš wanyákatiya!
Brother	Oooooo!
Brother / Sister	[iħát'api]
Sister	Wašté!
Brother	Tħaŋní nathákape ló. Iyóžanžan waniče.
Papa	Eháŋni čhokáta háŋ tkhá ... ožánžanglepi kiŋ ohómni míyoglas'iy eyá háŋ tkhá. Thióžanžan awányanke uŋ yuíleya khuwá tkhá. Héčhel mni-ákičhita kiŋ ošíceča éyaš iyóžanžan kiŋ wanyáŋkapi na íŋyaŋ aóhomniyaŋ iyáyapi.
Sister	Eháŋuŋ!
Brother	Huħhí!
Papa	Wanyáŋka po! Mathó Wičháħpi kiŋ ... tħaŋíŋ yeló.
Sister	Wáŋ!
Brother	Tókħa hwo?
Brother	[okíniya] ... Wáŋ hé thukíla he?
Sister	Uŋgná ziŋtkála kiŋ wičháyašnapí séče.

Brother Éyaš tókheškhe thimá hiyúpi he? Ožáňžanglepi kiŋ natǎ́ka hé. Na há ečéckče, ... Iyěš tǎňhájšiši Fred eyé s'e.

Sister Lé tuwá tǎ-wówaši s'eléčheča.

Brother Mathó Wapási kiŋ!

Sister Mathó wapási kiŋ!

Brother Táku?

Brother Tǎňkál táku waŋ úŋ weló!

Mama Táku?

Papa Táku?

Brother Itěšniyaŋ. Táku waŋ waŋbláke. Iyóyamyá-he čha waŋbláke.

Mama [ihá] Iblúkčəŋ etáňhaŋ iyóžəňžəŋ niťháwačhiŋ kiŋ é.

Sister Na miš iblúkčəŋ etáňhaŋ táku tókǎ kiŋ unpásipi kte. Wówapiska óta luhá kte héčha.

Sister Até?

Papa Mmm ... ikčéya tǎtə yeló.

Brother Nayáh'uŋ he?

Sister Tǎhokéya thukíla, naháj táku iyóyaŋpa, na waná wičhámáni!

Brother Lé sáňm wašté áye!

Papa	Iyúkčan po. Thióžanžan awányanke kin očéhi kin lé waníyetu opáwiŋže sánm iyáya hehányan áta lol'íh'an. Lé othéhika éyaš lél ayúštanpi na éktužžapi.
Mama	[ihá] Nahán eháni wičhóoyake kin unyútapi unjókihipi kéhiŋ kte.
Papa	[ihá] Ičhiŋ oyákihi.
Brother	Tšanžál unyánpi kte.
Mama	Mní kin él yápi šni ye.
Sister	Ohán!
Papa	Tšéhanl yápi šni yo.
Brother	Ohán.
Brother	Hanžépi táku hél úŋ héči owé ihpéye séče.
Sister	Tákuni. Táku héči owé ihpéye šni.
Sister	Unžná owé ihpéye éyaš mní kin wožáža načhéče.
Sister	Táku tókhuŋk'un kta he?
Brother	Táku ečéla, Tšanžší.
Sister	Táku?
Brother	Čhasmú thípila!

Sister Oháj!

Brother Waná thukíla waŋží waŋkáta óuŋštaŋ kte.

Brother Lé tókħa he?

Sister Híŋ!

Brother Huh? Táku?

Sister [iħá] Nahájħčij hél tuwá thí s'eléčheča.

Brother Yá!

Sister Thimá iyáye.

Brother Tágni waŋbláke šni. Oíyokpaze.

Sister Thiblól! Waŋyáŋka ye!

Brother Hmm...

Sister Waŋyáŋka!

Brother Wičhánape owé waŋ!

Sister Háj, na iyóyaŋpa!

Brother Haŋhépi waŋbláke uŋ hé iyéčheča. Wičhási owé kiŋ isáŋmya wašté! ... Éyaš tuwá káğa he? ... Na tóškhe léł hí he? ... Tħaŋkší!

Sister Má! Léčhiya!

Sister Waátuŋwaŋ lá yačhíŋ he?

Brother [iǎát'e]

Sister Má! Amápǎe ye!

Brother Táku waŋláka he?

Sister Tákuni ... Lé ečéla.

Brother Paílepi waŋ?

Brother Wókǎhokpǎe. [iǎát'e]

Sister [iǎát'e]

Sister [okíniya] Wáŋ lé wáŋ! Thihúkhotakiya.

Sister Waŋyáŋka ye. Táku waštéšte kštó.

Brother Wamánuŋ wičháša kiŋ tháwapi kǎ séče. ... Hmmm

Sister [šičáhowaye]

Brother [iǎát'e]

Sister [iǎá]

Brother [okíniya] Wíš!

Sister [iǎát'e]

Brother Wašté yeló!

Sister Táku iyéwaya kéčhaŋni he?

Brother Wíyuŋpi eyá oíyokpaza él iyóyaŋpa kiŋ! Hé uŋ wičhánape owé kiŋ hé iyóyaŋpa!

Sister Táku mní aglágla wanláke kiŋ hená kǎó.

Sister Na lé tuktél naúŋǎ'uj so?

Brother Haŋhépi tuwá ománi-haŋ naúŋǎ'uj k'uj hé léčhiyataŋhaŋ hiyú!

Captain Salt Pǎhetížaŋžaŋ othí awáŋyaŋke naǵí kiŋ hé miyé yeló! Haúŋ!

Brother Hiyá, héčhetu šni.

Captain Salt Oháŋ, wanáǵi hemáča šni. Éyaš pǎhetížaŋžaŋ othí awáŋblake... éyaš héčhamuŋ kǎá.

Brother Mniskúyela?!

Sister Mniskúyela?!

Brother Thiyóžaŋžaŋ kiŋ lé awáŋlaka tkǎá he?

Sister Na wáta kiŋ ówičhayakiye!

Captain Salt Heháŋyaŋ héčhamuŋ šni. Ikčéya wanáǵi wakáǵe, héčhel oyáte kiŋ léł úpi kte šni.

Brother Táku waštéšte kiŋ lená niťháwa he?

Captain Salt Lená waštéšte kéha hwo?

Captain Salt Táku miťháwa kiŋ waštéšte kéčaŋni hwo?

Sister Háŋ! Wóyuha othéǎhika iyéyapi s'el!

Captain Salt Itéšniyaŋ wóyuha othéhika kéčhaŋni hwo?

Captain Salt Hó čha mni-ákičhita kiŋ wí kiŋ toháŋyaŋ waŋkátuya yaŋké kiŋ iwáŋyaŋkapi. Héčhel tuktél úŋpi kiŋ slokíyapi s'a.

Mama Lé niyé he, Mniskúyela?

Captain Salt Háŋ! Atéwaye kiŋ kičhí hékta thiožanžan awáŋyaŋke uŋ héhaŋ.

Mama Tókhi ilálapí kényapi éyaš héčhetu šni.

Captain Salt Hiyá, tukténi blá owákihi šni.

Captain Salt Tókhiya mníŋ kte ka? Pětížanžan othí awáŋyaŋka hemáča. Lé nat'hákapi uŋ héhaŋ, míš-eyá namát'hakapi iyéčheča. Tuwéni heháŋyaŋ wačhíŋmaye šni.
Éyaš waná íyašlalmayayapi čha ... eyá ... tókhеткиya mníŋ kte héča.

Mama Thó éyaš tanyáŋ wayátinŋ kte kštó.

Captain Salt Yunghánŋ tháža thánkínŋkiŋyaŋ hiyú, éyaš iyówapsičinŋ na wíkhánŋ kiŋ yaŋhá wanúŋwe. Heháŋl éiyawakaškiŋ na uŋ niwíčhawaye.

Mama Áta čhaŋténit'ingze!

All [napé glaskápapi]

Papa Háu! Oníhitike yeló!

Sister Wóyake wašté kštó!

- Captain Salt** Háj, eháŋk'ehaŋ wóyake k'uŋ hé wóyute wašté wáte kiŋ lé ikíphi yeló.
Wóyute wašté yeló! Líla thukíla ih'áŋpi šni kiŋ atháwat'elwaye-šni.
- Sister** Čha thukíla kiŋ hená niťháwa séče.
- Captain Salt** [ihát'e] Háj. Eyá, pětížanžan othí kiŋ lé waná ablúštan na tókhiya mníŋ kte. Éyaš tókhiya mníŋ kte kiŋ slolwákiye šni.
- Brother** Tħanķší, táku waŋ iblúkčan.
- Sister** Táku ehíŋ kte kiŋ slolwáye.
- Brother** Mniskúyela?
- Sister** Thibló kičí táku waŋ uŋkíyukčanpi.
- Brother** Táku ečhánuŋ na táku mnayáye kiŋ uŋ waslólyayiŋ na tanjány šna oláke.
- Sister** Na wáta óta niwíčhayaye kiŋ wičhóoyake óta slolyáye.
- Brother** Čha héčhanuŋ kta iyéčheča kéuŋkečhiŋpi.
- Papa** Kħolá, mathóla kiŋ iyéčhiŋka iyúkčanpi.
- Brother** Até othíwota wičhóoyake kiŋ éktuŋže šni uŋšípi čha hé uŋ héčhel uŋkíyukčanpe ló.
- Sister** Na nakúŋ Mniskúyela anáwağoptan kiŋ hé owápazo thípi waŋ khiyéla uŋthípi kiŋ hé kiksúyemaye.

Mr. Barnacle	Čha hé uŋ léčhel ilúkčanpi na hé wóiyukčan kiŋ líla wašté. Mniwáŋča óhuta owápazo thípi kiŋ él Mniskúyela íyatayela wičhóoyake kiŋ oyákiŋ kte.
Captain Salt	Líla wóphila ečhíčiyapi.
Brother	Wawóptetušni heníča čha slol'úŋyanpi.
Sister	Níš-eyá slolyákiyiŋ kte héča kštó.

awáňyanke – an overseer of something
(mentioned), a keeper, guard
hasmú – sand
čhokáta – in the center, in the middle
há – skin, hide; outer covering
ih'áň – to cook something
ikčéya – ordinarily, regularly, normally,
naturally, merely
ikíphi – to be worthy enough, adequate,
good enough, fit for
íňyan – a rock
iyákaškA – to tie or fasten something on
to something
íyašlalyA – to catch someone in the act
of a bad or naughty deed
íyatayela – personally, directly, face to face
iyéčhiňka – all by oneself, voluntarily
iyópsičA – to jump down onto something
iyóyanpa – to shine or give light, be
bright
iyóžanžan – there is light, it glows, it gives
light, it emits light
iyútan – to be tempted by something
kiksúyeyA – to cause someone to
remember something
míyoglas'ih – a mirror
mniákičhita – a sailor, mariner
mniskúya – salt
mniwáňča – the ocean, sea
nađí – soul, spirit, someone's spirit/ghost
nathákA – to close or lock something
niyÁ – to save someone, rescue, make live

nuňwÁň – to swim
očéthi – a fireplace, stove
óhuta – where water meets the land, shore
opáwiňge – one hundred
óštan – to fit something into something else
othíwota – an abandoned home site
owé – footprints
oyúhlokA – to discover something
pailepi – a flashlight
pasí – to investigate something, research
přetížanžan – a lamp, lantern
thihúkhuta – downstairs
thimá – inside
thióžanžan – a lighthouse
thukíla – a clam shell
tháža – waves (as on the ocean)
thúňpi – to be born
wakháňgli – lightning; electricity
waníyetu – a winter; a year
wanjátakiya – upwards, towards the sky
wapási – to investigate things, research
things, inquire about things
waslólyA – to know about things, be
knowledgeable
wawóptetušni – to be invaluable, priceless,
irreplaceable (as a person with
particular special talents)
wičhánape – a human hand
wíkňan – a rope
yuónihan – to respect, honor,
ziňtkála – a bird

-
- 1) Thióžanžan kiŋ nat̄hákapi šni haŋní toháŋyan wóilagyapi he?
- 2) Wičháša wan thióžanžan kiŋ awáŋyanka tk̄ha kiŋ táku ečíyapi he?
- A) Mniskúyela
 - B) Yamnúmnuğapi
 - C) Čhaŋháŋpi
 - D) Thášúpa
- 3) Mathóla é na th̄an̄kšítku kiŋ táku thióžanžan kiŋ thimá hiyéya čha iyéyapi he?
- A) hot'éča
 - B) wašíl̄hpaya
 - C) čhaŋókpaŋ
 - D) thukíla
- 4) Ožánžanglepi kakpá Mathóla táku wan̄yáŋg ihéya he?
- 5) Mniskúyela wanáği kaŋyá th̄an̄jič'iyé eháŋl, mathóla kiŋ ták tók̄hunpi he?
- A) nap̄hápi
 - B) t'ehówayapi
 - C) tók̄hakiyapi šni
 - D) čhéyapi
- 6) Mniskúyela tákuwe čha h́ena iglóniča kéya he?
- 7) Óhaŋketa, tuktél Mniskúyela wówašiyapi he?

ahítuŋwAŋ – to look towards here
(in the direction of the speaker);
to pay attention

akáj – upon, on top of

alí – to step on something, climb up,
climb over, walk over

haŋbláska – a board, plank

čhaŋtónakA – to cherish someone, care
for/about, have compassion for

ečhétkiya – toward, in the direction of

éiču – to go there and take, go and get

glaňníĝA – to choose one's own; choose
something for oneself

hepá – to fight, lock horns, to argue

iglátan – to brag, boast about oneself,
to praise oneself

igmú – a cat

íňanhan – temporarily, for a little while;
just for fun, not seriously

ikpáptan – to roll over, to turn over in bed

itówapinaškaŋškaŋ – a movie

iwóglag-phičá – to be able to be talked
about, worth talking about

iwóhtakA – to bump against something
or someone, to run into

íyakaňpe – a lid, cover

iyáli – to reach there climbing up on
something

iyówiŋkhiya – to permit or allow someone
to do something, give permission or
consent for someone to do something

kagmígma – rolling, tumbling

kaptányAŋ – to tip or flip something over
by knocking, overturn something

khušéya – in the way of, blocking

kimímela – a butterfly

naĝóyA – to record someone or something

onákħapA – to kick something making it
fly into something

oópemni – a wrapper, wrappings

opémniťhun – to wrap something up, put
wrappings on someone or something

opħékičatħun – to buy something for
someone

skíl yúzA – to hold on tightly to something

slípA – to lick something or someone

tǔňpi anpétu – a birthday

tókħakhiya – to consider someone or
something to be important or
significant, to care about

waníyanpi – domestic animals, livestock

wanžígži – one each, one after another;
certain/particular ones

wišwí – Almost! How close! Nearly!

wíyaskabye – glue

yušpú – to pull a piece off something,
unbutton, unhook, disconnect

yutháŋiŋ – to make something visible,
expose, reveal

yuwínyeya – to get someone or something
ready, to prepare

zugúka – it is drenched, soaked, sopping

Sister Matǎóla waŋ thiblóku kiŋ tókǎkhiye ěče šni ... yuŋkháŋ pasí na áta khilí čha abléze.

Teacher Jane Waná léčhel waéčhuŋ čhišípi kte: Nithítakuye kiŋ waŋžígži yagláhniĝapi na thóuŋ oyáwapi na heháŋl wičhóoyake kiŋ yakpázopi kte. Oyákaĝniĝapi he?

Stacey Šúnka mitháwa kiŋ iwówaglaka owákihi he?

Lizzy Míš šúnkawakháŋ waŋ bluhá tkhá.

Teacher Jane [iǎát'e] Hiyá, "nithítakuye" epǎé.

Stacey Igmú íŋš tók?

Teacher Jane Hiyá, waníyanpi waŋžíni iwóglakapi šni ye, ée nihúŋ naiŋš niyáte kiŋ naiŋš nikhúŋši naiŋš kákheškhe.

Lizzy Mithánkšila iwówaglakiŋ kte. Óhiŋniyan líla oh'áŋ wówiĥala.

Sister Tókhi ináwaye kiŋ iwówaglakiŋ kte séče.

Freddie Thánháŋši, híŋhaŋni kiŋ owápazo ektá unyíŋ kta hwo?

Brother Éyaš mithá-anpétu thúnpi kte.

Freddie Haúŋ, éwaktuŋža tkhá.

Sister Má, ... owápazo.

Lizzy Húŋ, kičí lá yačhíŋ he?

- Sister** Hiyá. Hé táku wan kiksúyemaye. Ujgnáš itówapinaškaňškaň wanží wakáğa owákihi načhéče.
- Lizzy** Nithíblo kiň nağóyakiya oyákihi.
- Sister** Takuwe čha? ... Tákuni ečhún ěče šni. ... Íňše thibló kiň é ... na hé isáňm tákuni iwóglag-phičá šni.
- Mama** Wíyaskabye iyéwaye! [okíniya] Tóktu he?
- Papa** [čhuwí okíniya] ... Lé líla oópemni šíče yeló. ... [čhuwí okíniya] Oháj. ... Kagmígma iyáye s'a, éyaš waná skíl blúze ló.
- Sister** Waglí ye.
- Papa** Haún! Lé wanláká wačhíň šni.
- Sister** [ihá] Ítokhá šni ye, ... thibló glí šni.
- Papa** Wašté, ... nithíblo lé wanýaňka wačhíň šni yeló.
- Mama** Na miš ağúyapi skúyela wanží čhó čha wéčaň kte.
- Papa** Eháš, khilí kte ló!
- Sister** Iná, owáyawa ektá thítakuye wanží iwóglag owá uňšípi. ... Tókheškhe ilúkčañ he?
- Papa** Hé wašté. ... Óčhičiya wačhíň, éyaš líla omákňañ šni yeló.
- Mama** Táku óta uňyúwinyeyapi kte héčha. ... Ešá nithíblo kiň iwóyaglake šni?
- Sister** Thibló?

- Brother** Miyéčho he?
- Papa** Wáŋ, ahítuŋwe šni yo.
- Brother** Haúŋ! Freddy thí ektá mníŋ kte.
- Mama** Hé th̄aŋkál áya ye, ... na ečhání kú we!
- Brother** Oháj!
- Sister** Thibló ečhíyatanŋaŋ tákuni h̄čij ... iwóglag-phičá šni.
- Mama** Hé slolyáye šni.
- Sister** Itówapiškaŋškaŋ kiŋ lé thiblówaye kiŋ wéčičaŋe kštó. Eyá, lé táku sél. ... Éeeeeee, khilí kštó. ... Eyá waná tuktél yaúŋ he? ... Oháj waŋčhíyaŋke ... Iyěš naŋóčhiye kiŋ iyówiŋmakhiyapi kiŋ wašté tkhá. ... [ihá] ... Hiyá! Hiyá! ... [ihá] Ayúštaŋ! Hé slípe šni ye!
- Sister** Šíiii! [ihá] Waná áta zugzúke. ... Oháj čha waŋná. ... Lé šúŋka kiŋ lé ... thiblówaye kiŋ tháwa, na iyé kaúŋspe. ... Ikpáptaŋ ye! ... Íyotaka ye! ... [ihá] Líla thibló iyéčheča
- Sister** Wíškate eyá hiyéye kiŋ lená thiblówaye kiŋ tháwa. ... Na lé iyótaŋ waštélake. ... Huští, lé líla thehíke.
- Sister** Híŋhaŋni kiŋ waníyetu wikčémna ihúŋni kte. Čhaŋbláska akáj nážij škál-áwaštelake.
- Brother** [okíniya] Háŋta yo! ... Huŋhí! ... [okíniya] Wišwí!
- Sister** Má, walúphike!

Brother [iǎ́] Makáptanyan tkǎ́. Ták tókǎ́nanu he?

Sister Naǒóchičičhiyij kte.

Brother Miyé?

Sister Owáyawa kij ečháwičhawečun. ... Héčhetuyala he?

Brother Ohán. Íŋše owáyawa wówaši héčha čha. ... Čha íj ... ták tókǎ́nanu kta he?

Sister Slolwáye šni. ... Niyé kštó.

Brother [hmm] ... Ohán. ... [čhežíyanpyanp hiyúkiye]

Sister [iǎ́t'e] ... Thiblówaye kij iǎ́máye s'a. ... Tókhiya lá he?

Brother Mayús yaíŋnanukij kte héčha!

Sister Thiblówaye kij wóškate naškánškan škáte s'a. ... Híj [iǎ́] ... íyakaǎ́pe kij blušpú šni. ... Thiblówaye kij líla tǎ́b-nákǎ́papi škál-áwaštelake.

Brother Onáwakǎ́pe! ... Ohíwičhawečičhiye! [akíš'a]

Sister Tóhaŋni líla iblúkčan šni, éyaš thibló áwičakǎ́heya tǎ́b-nákǎ́pa wóphike. Na iglátan ománi šni.

Sister Wóphike éyaš [iǎ́] waŋná oglúšiče.

Sister Thiblówaye kij táku óta unspé. Lé itǎ́okab tóhaŋni awábleze šni.

Sister [Huh?]

Lizzy Máške, thiblóyaye kij é čha yapási-he s'eléčheča? ... Takúnj hčij ayábleza he?

- Sister Háj, takúku.
- Lizzy Oyáka ye.
- Sister Tókša waŋlákiŋ kte.
- Lizzy Tuwále!
- Sister Thibló paŋh̄páŋh̄ya wóte. Na watóhaŋl šna wičhítenaškaŋškaŋ kiŋ waŋyáŋg yaŋké.
- Brother [iħát'e]
- Sister Imáŋgaŋaič'iyē, ... na iyéhaŋtu čhaŋ ohítiya wówaši ečhúŋ.
- Sister Híŋ!
- Too Tall Wáj ... khušéya nayážiŋ so?
- Sister Amíčiktuŋža ye.
- Too Tall Čhuwí kiŋ él “iwómaħtaka yo” owá égnakapi hwo? ... [iħát'e] ... Waná takúŋl wókayežu ogná mayák'u kte.
- Sister Má, míčhu we.
- Sister [t'ingħt'ingħe]
- Too Tall [iħá] ... Lé íŋ, ... kimímela héčha s'eléčheča.
- Too Tall Kiŋyáŋ okíhi načhéče.

Too Tall Wáŋ, kinjáyŋ iyáye!

Bullies [iǰát'api]

Brother Éiču wo.

Too Tall [huh?]

Brother Namáyah'uj weló. ... Alí na ičú wo!

Too Tall Etáŋš tókǰa?

Brother Šičáya kte ló.

Too Tall Íŋ, ... ungnáš éiwaču kta iyéčheča.

Too Tall Hó po!

Too Tall [t'íŋǰe]

Too Tall Tókhiŋš iyáwali owákihi šni kéčhaŋnipi, ... éyaš ečhámuŋ.

Sister Thibló, híŋyaŋka! Lé očíčiyaka wačhíŋ, ... iyótaŋčhila.

Sister [íiputhake]

Smirk Hóka.

Sister / Brother [okíniyaŋpi]

Smirk Héčhegla!

Papa Wáŋ, líla oówaŋyaŋg wašté yeló.

- Mama** Na nakúŋ wínyeya yan ké. Thápa kiŋ íŋš tók?
- Papa** Líla paŋhýá ki chí hewápa, éyaš íyamakičuŋni yeló.
- Mama** Héčhegla kštó.
- Papa** Wašté yeló.
- Sister** Hó čha thiblówaye kiŋ ečhétkiya táku óta awábleze. ... Táku óta yuphíya uŋspé, thiblówaye kiŋ. ... Na líla thewáhíla na iyótanwala kiŋ awákibleze. ... Thiblówaye kiŋ tókhel okíhika ihánkeya khilí kštó. ... Thiblówaye kiŋ čhaŋtówagnake.
- Mama** [okíniya] Wašté kštó.
- Papa** Líla yuphíya ... wóyaglake ló, Čhuŋkší.
- Sister** Háj, ... éyaš thibló tákuni ... [okíniya] ... opěhewečathuŋ šni.
- Mama** Éeee
- Sister** Éyaš...
- Brother** Wašté, philámayaye ló! Até, ... íŋ, ... tanýáŋ opémniyathuŋ.
- Sister** Má lé wáŋ thibló.
- Brother** Lé itówapinaškaŋškaŋ héčha čha oábles wašté. ... Opěmiyečathuŋ he?
- Sister** [ihá] Hiyá.
- Brother** Čha táku he?

- Sister** Itówapi naǵówaye k'uŋ hé yéksuya he?
- Mama** Waŋúŋyaŋkapi héči.
- Brother** Eyá, ... íŋ, ... slolwáye šni yeló.
- Lennie** Pazó wo, pazó wo, pazó wo.
Lizzy Pazó we, pazó we, pazó we.
Freddie Pazó wo, pazó wo, pazó wo.
Sister Pazó we, pazó we.
- Sister** Tókhel okíhika iháŋkeya khilí kštó. ... Thiblówaye kiŋ čhaŋtówagnake.
- Brother** Iyókiphimayaye, Tǵaŋkší.
- Mama** Theyéčihiłapi kiŋ lutháŋiŋpi čha oíyokiphi.
- Papa** Čhaŋlwášteuŋyayape ló.
- Brother** Tókhe waŋná iyékču so?
- Sister** Íŋaŋhaŋ, waúŋspekhiye kiŋ wakípazo kte.
- Brother** Íŋ, eyá, héčhetula kta héči slolwáye šni, ... éyaš takómni waštéwalake!

-
- 1) Óthokahe ektá waúnspewičhákhiye kiŋ tókhel wayáwa kiŋ iwáhowičhaya he?
 - 2) Tuvé čha thúnpi anpétu gluhá kta he?
 - A) Freddie
 - B) Lizzy
 - C) Mathóla
 - D) waúnspewičhákhiye kiŋ
 - 3) Atkúku kiŋ táku ophékičathuŋ he?
 - A) thápa waŋ
 - B) šiyútakaŋ waŋ
 - C) šuŋhpála waŋ
 - D) wímağağa wičhítowapi waŋ
 - 4) Mathóla takúku ečhúŋ na thañkšítku kiŋ itówapinaškaŋškaŋ nağóya he?
 - 5) Sémni kiŋ tókheškhe mathó wičhíŋčala kiŋ thehíya khuwápi he?
 - 6) Heháŋl tuwá nakíčižij he?
 - A) atkúku kiŋ
 - B) thamáškeku kiŋ
 - C) lekšítku kiŋ
 - D) thiblóku kiŋ
 - 7) Itówapinaškaŋškaŋ k'uj tuktél ptáya wanjáng yanjkápi he?
 - A) owáyawa ektá
 - B) Mathó thiwáhe thípi ektá
 - C) thañkál
 - D) owáčhekiye ektá

-

ablákela – it is calm, still, windless, quiet

ahí – to arrive here bringing something,
to bring something here

akhó – behind you away from here, way
back, away back there

ápathuňyela – singling out one from others,
favoring someone or something

aphíkičičiyA – to fix something for
someone, repair, cure, or mend
something for someone

ayút'ingzA – to tighten something on
someone or something

ažú – fixings, add-ons things that go with
something else, accessories

čháj yuksáp s'e – very quickly, in a flash

čičí – a bogeyman, malevolent spirit

glijóu – to be coming for one's own

gloú – to be coming bringing one's own

glusótA – to use up one's own, spend,
expend, exhaust, consume

hanpí – juice or sap of something

hugmíyan – a wheel

hugmíyan nahómni – a bicycle

huínathake – a brake, brakes

ihánbIA – to dream, have a dream or vision

ihánkeya – the most, to the greatest degree

ikíčiyuškij – to be happy or excited for
someone, congratulate

ináhomni – a pedal (as on a bicycle)

iyánažičA – to run away with something or
someone; to be unstoppable

iyótan – most, best, greatest, special, main

iyúhomni – a steering wheel, handlebars
(as on a bicycle)

iyúškinyan – happily, excitedly, joyfully

iyútanyAn – to tempt someone

kíčiyuečhetu – to set something right for
someone, fulfill for someone

kíčiyuha – to have or keep something for
someone else; carry for someone

kiphí – something fits someone or
something, or is the right size for

kítanla – a little, somewhat, barely

kpawíyakpa – to shine or polish one's own

kúnj – to desire something, covet, wish for

nakéš – now at last, finally; just now

núnpa-akhígle – twice

oáli – a stair, stairs

okílotA – to borrow something from
someone

ožíži – to whisper to someone

ptéčela – to be short

úňtħuň – to be hurt, injured

úňtħuňič'iyA – to hurt/injure oneself

uší – to tell someone to come, summon

wačhínkħo – to pout

wakúnj – to covet or desire things, wish
for things

wathánj – old things, antiques, rummage

wónawizi – jealousy

yunáyekhiyA – to pass something on to
someone, share with someone what one
has obtained

Brother Táku waṅží yakúṅ čháṅna šna
Sister Wónawizi yuhá mayáni kštó.
Papa Ahh, wašté.
Mama Tákuni nawáh’uṅ šni.
Papa Héčhetu. Áta ablákela.
Sister Wašté!
Mama [okíniya]
Papa Waṅ!
Sister Čépḥaṅši ú kštó!
Papa Lizzy
Sister Atkúku kiṅ waná gloú.
Lizzy Čépḥaṅši!
Sister Háj!
Mr. Bruin Háu. Eyá éna waúṅ owákíhi šni. Mithá iyéčhiṅkiṅyaṅke kiṅ ... leháṅl echéča šni.
Papa [okíniya]
Papa Wáj hé iyáye ló, tḥaṅháj!
Mr. Bruin Wičáyakḥe. Éyaš kítaṅḥčij íṅyaṅke ló.
Mama Hiyá, iḥpéya iníyaya čha kḥé!
Mr. Bruin Wáj k’éya!
Mr. Bruin Akhéš! Čhuṅkší, tókša čhiglíyowau kte!
Lizzy Oháj, tókša!
Lizzy Čha nithíblo kiṅ hugmíyaṅ nahómniṅpi tḥáwa kiṅ oníčilotiṅ kte so?
Sister Má k’éya. Tuvéniš épaḥaṅkhiye šni, miyé kayéš.
Brother [iyéčhiṅkiṅyaṅka iyéčhel hotḥúṅ]
Papa [iḥá]
Papa Oákaṅke kiṅ yuwáṅkal iwáču kte.
Brother Eháṅni núṅpa-akhígle héčhanuṅ, ... Até.
Brother Na tókkel okíhika waṅkátuya.
Papa Wičáyakḥe ló

Papa Uᅇgnáš lečhála waᅇží
 Brother Mayák'u kta he?
 Mama Wíwakigni kta čha ... uᅇgnáš héčha iwáᅇyaᅇᅇ uᅇkínažiy kte.
 Brother Wašté yeló!
 Lizzy Nayáh'uᅇ he? Théčha waᅇží k'úpi kta kéye. Čha níš-eyá oyákini kte séče.
 Sister Thāᅇní kiᅇ hé yunáyemakhiyiᅇ kte kiᅇ hé yakhá he? Wičáyakhe! Nuphíᅇ waúᅇkičupi kte!
 Lizzy Na niᅇháwa kiᅇ mayák'u kte!
 Sister Wašté!
 Lizzy Wašté!
 Sister Čha hé waná miᅇháwa iᅇčhéye?
 Sister Waná akáᅇmaᅇka wačhíᅇ!
 Papa Thóéyaš oákaᅇkela na iyúhomni kiᅇ čhíciyuečhetu kte ló.
 Sister Toháᅇyaᅇ théhaᅇ kta he?
 Papa Čháᅇ yuksáb-s'e ... íᅇ ... Wíyuhomni kiᅇ ... tókhamuᅇ so?
 Sister Théhaᅇ kte s'elé.
 Sister Waná ták tókhuᅇk'uᅇ kta he?
 Lizzy Wíškate uᅇᅇlúsote.
 Papa Oᅇ'áᅇkhoya bluštáᅇ kta képhé k'uᅇ. Wíyuhomni kiᅇ iyéwakiya čha.
 Sister Philámayaye.
 Papa [žó]
 Papa Áta khilí yeló!
 Sister [okíniya]
 Sister Wóinihaᅇ! Akáᅇyaᅇᅇ iyówiᅇmakhiyiᅇ ye! Iché!
 Brother Lé miᅇháwa yeló!
 Papa Híᅇyaᅇka yo, Čhúᅇkš.
 Mama Thóéyaš tháspáᅇphá haᅇpí etáᅇ kaᅇ-ómayakiyiᅇ kte.
 Sister Má ... éyaš ...
 Mama Uᅇᅇlíhuᅇnipi kte.
 Brother Áta makhíli yeló!
 Mama Thāᅇkál aníkpažužu-haᅇ čha hé uᅇ ačhíhi.
 Sister Híᅇ. ... [iᅇhá] ... Émičiktunža ye.
 Mama Lečhála iyúškiᅇyaᅇ wóyakini kéčhaᅇmi.

Sister Héčhetu éyaš ... thěča uŋ hé iháŋkeya khilí kštó!

Mama Iblúkčaŋ éyaš, ... leháŋl wónawizi yuhá mayáni-he.

Sister Tókhel yakhá he? ... Wónawizi?

Mama Uŋgnáš tuwá takúŋl yuhá na líla ayás'iy čháŋna, hé wónawizi eyápi.
Oyákaňniğa he?

Sister Héčhetu éyaš, ... ephě kiŋ iháŋkeya khilí!

Mama [čhuwí okíniya]

Lizzy Takómni oówanyang wašté.

Lizzy Nitháwa kiŋ wakhé.

Sister Éyaš thibló tháwa kiŋ ažú iyúha kiníl ikhóyake kštó!

Lizzy Watóhaŋl hé khó ... yunáyeničhiyiy kte.

Lizzy [okíniya]

Sister [okíniya]

Lizzy Até hí čha iblámniŋ kte. Tókša!

Mr. Bruin Hiyú wo! Wówapi othí kiŋ ečháni nathákapi kte.

Papa Eyá yačhíŋke háŋtaŋš, hé aphíčičičhiya owákihi.

Mr. Bruin Philámayaye, éyaš táku óta ečhéča šni.

Papa Éyaš [ihá] mitháwa háŋtaŋš, ihpéwaya tkhá.

Papa [ihát'e]

Papa [káhkaže]

Mr. Bruin [ihá]

Mr. Bruin Oháŋ, awíblukčaŋ kte.

Sister Míš heháŋtu!

Brother Wáŋ k'éya!

Sister Mak'ú we!

Brother Akhó iyáya yo!

Mama Níš heháŋtu.

Papa Slolwáye.

Brother / Sister [ikhíničapi]

Papa Čhujkší, tókheškhe hé akáŋnaŋkiŋ kta hwo? Niptéčela yeló. Ináhomni
kiŋ ihúŋniyaye šni. Nitháwa kiŋ naháŋhčiy čhó weló.

Papa Čhújkš?

Sister Héčhetu šni ... wačhíŋwakho!

Sister Héčhetu šni!
Sister [šičáhowaye]
Monster Háŋ.
Sister [šičáhowaye]
Sister Oówanŋanŋ iyénimačheča, éyaš nitáku ka héči.
Monster Wónawizi emáčiyapi kštó. Hiyú we! Táku wan čičípazo kte.
Monster Wičáyakħe. Nithíblo kiŋ ... ápaťhunŋyela khuwápi na hé héčhetu šni.
Sister Na miš watháŋni ečé mak'úpi s'a.
Monster Háŋ. Lécha wanží luhá kta iyéčheča. Íŋše ničíphi kiŋ wičáyakipazo kte héčha.
Sister [niyášnišni ħpáye]
Sister Íŋše iwáhaŋble. Héčhetu háŋtaŋš akáŋmaŋkiŋ kte kiŋ wičáwakipazo kte.
Brother Mmm! Lé iyótaŋ waštéwalake.
Mama Čhíŋkš, nitháŋkši kiŋ uší ye.
Brother Tħaŋkší! Wóta yo!
Brother [iħá]
Brother Hiyóbla yačhíŋ načhéče. ... Oháŋ.
Brother Tħaŋkší! Wól ú wo!
Sister Até wičákħe šni. Uŋmáspe kte.
Sister Eyá kitáŋla tħaŋka séče.
Monster Hiyá. Éš'e oáli kiŋ akáŋ nážiŋ na etáŋhaŋ akáŋl iyéič'iyá ye.
Sister Oháŋ!
Sister [t'íŋĝe]
Sister Uŋmáspe čha slolwáye.
Sister [t'íŋĝe]
Sister Huŋhúŋ.
Brother Tħaŋkší áta tókħaħ'aŋ.
Papa Séče.
Sister [šičáhowaye]
Brother Wáŋ?
Sister Iyánamažiče!
Brother Tħaŋkší iyéuŋyaŋpi!

Sister [šičáhowaye]
Papa [niyášnišni othápħapi]
Papa Kigléh wačhínj yo!
Brother Nihínčiyē šni yo ... Huínathake kinj ayút'ingza yo!
Sister [okíniya]
Sister Philámayaye.
Brother [ihá]
Brother Paŋħyákel oħ'áŋkħo inčhéye?
Papa Hiyú wo, tókħa šni.
Sister Até, úŋthunmič'iya tkħá.
Mama Ítokħa šni ye. Úŋnithun he?
Sister Iwáhaŋmniŋ na wónawizi eyápi kinj hé kiwíčhaša ... na iyútaŋmaya yuŋkháj wičáwala.
Sister Thehíya očhíčiħ'aŋ. Émičiktunža ye.
Brother Tókħa šni. ... Míš-eyá watóhaŋl šna takúku wakúnj.
Sister Wónawizi eyápi kinj hé tuwéni iwášte šni čha nakéš awábleze. Iyókšilmič'iyē, éyaš ichíciyuškinj. Na, míš-eyá owákini. Thāŋní éyaš tókħa šni.
Brother Wáŋ, ... wóawačhínj waŋ čhíciyuha yeló.
Brother Unŋnáš hé waglúziŋ kte. Čhó weló.
Sister Hiyá! Waná wónawizi unj hé iyútaŋniye.
Mama Wičákħe ... watóhaŋl šna čičí kinj hé onížiži wačhínj. Éyaš ħeyáb iyáye ší, na ée tuwá wáphika héči ikičiyuškinj ye.
Mr. Bruin Lečhála. Waštéyalakapi he?
Papa Wáŋ, hé áta páŋgeče ló!
Sister Huŋhúnj ... Até wanyáŋka yethó.
Sister Waná čičí unj hé ožiži kečháŋmi.
Papa Ešá ... héčheča waŋží bluhá šni!
Sister Até, tuwé čha hé iyútaŋniye wačhínj he?
Papa [hoáphikiye]
Papa Wašté yeló, thāŋháj. Ichíciyuškinj.
Mr. Bruin Oháj! Tókša.
Sister Héčhena núŋge él onížiži-haŋ he?

Papa Háj, ... éyaš él núŋge blúze šni.
Papa Uŋgnáš uŋkíthawapi kiŋ wakpáwiyakpa kte.
Mama Wašté kte kštó.

-
- 1) Matǎóla hugmíyaŋ nahómniŋi lečhála waŋ opǎékičathŋŋpi. Hé uŋ, thǎŋkšítku kiŋ tóškhe okíni he?

 - 2) Matǎó wičhíŋčala húnku kiŋ táku kaǎ-ókiye ší he?
 - A) thǎspáŋpǎ haŋpí eyá
 - B) haŋpíkčeka thǎwáŋži
 - C) wópemnišpaŋ waŋ
 - D) owíŋža waŋ

 - 3) Matǎó húnkupi kiŋ čhuŋwíŋtku kiŋ táku yuhá máni akíčibleza he?
 - A) wóoyusiŋke
 - B) wónawizi
 - C) wóiyokšiče
 - D) wóčhekiye

 - 4) Matǎó atkúku kiŋ thǎŋhánku kiŋ táku aphíkičičhiyiŋ kta ič'íc'u he?
 - A) thičhé thǎwa kiŋ
 - B) uŋkhályapi thǎwa kiŋ
 - C) iyéčhiŋkiŋyaŋka thǎwa kiŋ
 - D) wáglutapi hú waŋ

 - 5) Matǎó wičhíŋčala kiŋ tókhel šíčakikta he?

 - 6) Čičí waŋ ahánŋažiiŋ khuwá kiŋ tókheškhe iyútaŋyaŋ he?

 - 7) Matǎó wičhíŋčala kiŋ thiblóku kiŋ hugmíyaŋ nahómniŋi kiŋ amánuŋ ehánl, táku tókǎ he?